

CELS

KATALOGS

Pirmā sējuma saturs

1945. gads

D z e j a

		Lpp.
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Latvijas maize	10
	Divas lūgšanas	33
	Pie eglītes trimdā	65
	Latviešu cimdi	68
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	Korālis	15
	Dzejniekam	15
	Sadegšana	57
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Taisnība	33
	Vizija	33
<i>Mežezers, Valdis</i>		
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Dzimtenē, Gājējs, Saules vārdi, Burvība, No saknes zieds, Ap- sedziet rozes, Mežā, Es labprāt ēnā sēdu, Tas nekur nede- rīgs, Pieminēšana, Klusuma meldijas, Mūžība	1
<i>Strēlerte, Veronika</i>	Sapnis	71
	Dēlam	12
	Sakšu gārša	12
<i>Švābe, Arveds</i>	Ziemassvētki	65
	Vaicājums	69
<i>Toma, Velta</i>	Nakts un diena	96
<i>Veselis, Jānis</i>		

P r o z a

<i>Blaumanis, Rūdolfs</i>	Nāves ēnā, novele	96
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Novelējums, stāsts	13
<i>Johansons, Andrejs</i>	Krucifiks, novele	70
<i>Salnais, Ģirts</i>	Nolādētais līcis, stāsts	16 un 73
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Milzis, pasaka	5
	Jūras vārava, pasaka	7
<i>Zeltiņš, Teodors</i>	Mūžīgā Majestāte, meditācija	66

A p c e r ē j u m i

<i>Kadilis, Jānis</i>	Klusuma ceļš, impresijas par K. Skalbi	52
<i>Kārklīņš, Kārlis</i>	R. Blaumaņa pasaules uzskats	108
<i>Siliņš, Jānis</i>	Mākslas pasaule	40
<i>Zicāns, Eduārd</i>	Numinozie elementi senlatviešu Dieva tēlā	34

C h r o n i k a

Sākumam (J. Kadilis) 58, Ar Skalbi (Ang. Gailīte) 58, Miris prof. Dr. theol. E. Rumba (V. Mežezers) 59, Divi aizgājušie (P. Ērmanis) 60, B. Ozoliņas piemiņai (P. Sakss) 61, Francis Verfels (P. Ērmanis) 62, Latviešu teātris (Ģ. Salnais) 63, Angļu mūzikas dzīve (Vilsons) 63, Pardomu brīdī (V. Mežezers) 112, Daugava (J. Kadilis) 113, Latviešu mākslas skate Virburgā (E. Andersons) 115, J. Mišņa mūžs un darbs (P. Ērmanis) 117, Plašajā pasaulē, par G. Mistrāli, T. Dreizeri, A. Malrō (J. Kadilis) 118.
Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1—2. burtn. K. Skalbes ģimietne un K. Zāles Važu rāvēji, 3. burtn. K. Zāles Mirstošais jātnieks.

1946. gads

D z e j a

		Lpp.	
<i>Abele, Kārlis</i>	Pēdējais plāvums, balāde	110	
	Vēlais viesis, balāde	155	
	Divi dabas, balāde	157	
<i>Aigars, Pēteris</i>	Pravietis	55	
	Auļotājs	56	
<i>Brigadere, Anna</i>	Latvijas sirds, Tautas dziesma	43	
	Mājup	122	
<i>Dāle, Karola</i>	Pēcgalā	122	
	Cik ilgi?	176	
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Bēgļu mācītājs	177	
	Šodien	81	
<i>Eglītis, Andrejs</i>	Saules riets	101	
	Kas cilvēks ir bez dzimtenes	101	
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sapnis par laimi	22	
	Smagais laiks	152	
<i>Kadilis, Jānis</i>	Sub pondere	160	
	Sakušana	5	
<i>Mežezers, Valdis</i>	Vakars noietnē	28	
	Akmens	81	
<i>Niedra, Aīda</i>	Pretstati	177	
	Jānim Misiņam	122	
<i>Poruks, Jānis</i>	Dievs, Ticība, No baznīcas braucot, Biķeris miroņu salā, Draugam, Pie tava augstā baltā logā, Sāpju spītes, Dēla bilde, Es zinu, Rakstnieks	97	
	<i>Rainis, Jānis</i>	Augstumā, Mazie darbi, Runas un darbs, Pats vadītājs, Pats palīgs, Pats zinātājs, Pats žēlotājs, Pats vērotājs, Mani draugi, Gara vilņos, Nenīcība, Bēglis, Cerība, Sāpju jūra, Sāpes un cerības, Jaunajam draugam, Zemnieks, Divkāršs pienākums, Kad nakts, Es grūtā brīdī . . . , Tu esi silums manā dvēselē, Es šurpu turpu dzīts . . . , Uz tavām krūtīm atdusēt, Uguns puķe, Jūs dzimtenei un dzīvei simbols esat, Viss dzīves daiļums nāk no sievietes	145
<i>Strēlerte, Veronika</i>		Dieva kalpa vakars, Varavīksna, Viesis, Zemgales klajumā, Glāsts, Atvēršanās, Miera avots	1
		Dziesma	5
<i>Toma, Velta</i>		Sapnis	177
	Nakts Daugavas krastā	65	
<i>Zāle, Klāra</i>	Aizliedz sev	84	
	Ziedu gaismā	126	

P r o z a

<i>Brigadere, Anna</i>	Aizmuža ļaudis, tēlojums	24
<i>Eglītis, Anšlāvs</i>	Uguns pilsēta, stāsts	102
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Vēstules, atmiņas un pārdomas	113
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Nabadziņa Janks, tēlojums	3
	Saimnieks un saimiece, tēlojums	158

		Lpp.
<i>Kadilis, Jānis</i>	Vīrs kalna galā, tēlojums	153
<i>Lesiņš, Kņuts</i>	Brauciens snieggputeni, novele	49
<i>Mauriņa, Zenta</i>	Dzimtenes kalns, leģenda	161
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Jaunā māja, stāsts	6
<i>Poruks, Jānis</i>	Kukažiņa, stāsts	100

D r ā m a

<i>Rainis, Jānis</i>	Jāzepts un viņa brāļi (fragments)	149
----------------------	---	-----

A p c e r ē j u m i

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Tautas dzeja — tautas gudrība	57
<i>Blese, Ernests</i>	Dzimtās valodas nozīme	178
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	J. Rainis un viņa dzeja	162
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Atmiņas par Annu Brigaderi	29
	Jānis Poruks	127
<i>Grīnbergs, Teodors</i>	A. Šveicera domas par Eiropas kultūru	123
<i>Kadilis, Jānis</i>	Kalnā kāpējs, improviz. par Raiņa temu	169
<i>Sala, Irvalds</i>	Viena diena kopā ar Blaumani	82
<i>Siliņš, Jānis</i>	Vilhelms Purvītis	67

C h r o n i k a

Tālie apvāršņi (E. Aistars) 44, Pirmā dzejas grāmata trimdā, V. Strēlertes Mēness upe (J. Kadilis) 46, Skola svešumā (J. Čermaks) 47, Latviešu un franču gara saskare (J. Bičolis) 85, Dažas tagadnes tehnikas problēmas (Br. Jirgensons) 88, Pōls Valerī (J. Kadilis) 89, Tomass Manns (P. Ērmanis) 91, Škats Ž. Diamela pasaulē (G. Kaire) 92, Amerikāņu jaunākā literātūra (H. Linde) 135, Romēns Rolāns (J. Kadilis) 138, M. Luters pēc 400 gadiem (V. Mežezers) 140, Viļa Vasariņa piemiņai (J. Siliņš) 141, Ilustrēts evaņģēlija izdevums (V. Mežezers) 142, Latviešu teātris Eslingenā (I. Liepsala) 143, Dzejas baudīšana un dzejas baudītāji (E. Raisters) 187, Par balādes uzbūvi (K. Ābele) 190, Latviešu teātris angļu zonā (V. Štāls) 195.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1. burtn. A. Brigaderes ģimetne, 2. burtn. V. Purviša *Rīga*, 3. burtn. T. Zaļkalna J. Poruka kapa piemineklis, 4. burtn. J. Raiņa ģimetne.

OTRĀ SĒJUMA SATURS

1946. gads

Dzeja

	Lpp.
<i>Ābele, Kārlis</i>	Korālis 333
<i>Aigars, Pēteris</i>	• Aklās acis, balāde 389
<i>Bārda, Fricis</i>	Rīgas degšana 257
<i>Bērziņš, Ludis</i>	Dzīvības kokam, Es, Skaidu spilvens, Krēslā, Bērzi, Gais- ma, Rudens 1915. g., Sauciens tālē 197
	Trimdā, korālis 219
	126. psalms 282
	Svētku dziesma, korālis 333
	Aspažiju pieminot 376
	Tēvu zemei 475
	Latvijas universitātei 475
	Ziemassvētkos 531
<i>Dāle, Karola</i>	Nemirstība 330
	Vēja šalkās 351
	Mākoņa dziesma 426
	Gaidītāja 426
<i>Dziesma, Fricis</i>	Zvejnieku svētais vakarēdiens (fragments) 331
	Trimdinieks 442
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Man gribas 386
	Ko gaidīt vēl? 386
<i>Eglītis, Andrējs</i>	Jaunajiem 375
	Latgalē 376
	Uz vairoga, dzejoli 476
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Želums 209
	Otrais es 229
	Divas māšas 420
	Mātes minējumi 442
	Bezdelīgas un vijole 493
	Kādai mātei 541
	Dāvana 585
<i>Kaugars, Arturs</i>	Miglā 548
	Elējija 548
<i>Ķezbere, Elza</i>	Izmisumā 258
	Bez Tevis 450
	Draugam 493
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Dīvainais 223
	Vējš un asmens 330
	Cilvēks 339
	Pūtēja 386

		Lpp.
<i>Mežezers, Valdis</i>	Dzejnieks	229
	Kulta dziesma	333
	Ziemassvētku naktī, sonets	531
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Ingolštates katedrāle	426
	<i>Toma, Velta</i>	
	Zeme	233
	Angelus	258
	Kurzemes sieva	531
<i>Virza, Edvarts</i>	Doma baznīcas balāde, Lai savā izturībā lieli esam, Sējēja diesma	293
<i>Zāle, Klāra</i>	Cauri trūdiem	233
	Neatsaucas	419
	No dziļumiem	477
	Nenostāj	570
	Tur atsmaida	585
<i>Zicāns, Eduards</i>	Spieķis	223
	Psalmi 90, Mūžības priekšā (tulk.)	201

Pr ū z a

<i>Aigars, Pēteris</i>	Pažobebe, stāsts	210
	Zelmeņa vairogs, stāsts	421
<i>Dziļums, Alfreds</i>	Dārgā sēkla, romāna fragments	369
<i>Gruzna, Pāvils</i>	Pokāls un pīpe, novele	542
<i>Gulbis, Oswalds</i>	Māte Latvija, leģenda	387
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sudmalu jaukāajā salā, tēlojums	295
<i>Ieviņš, Kārlis</i>	Noslēgums, stāsts	532
<i>Kalējs, Oskars</i>	Bada krogus, stāsts	427
<i>Klāns, Pāvils</i>	Dūda, novele	478
<i>Klidzējs, Jānis</i>	Galvenie raksti, stāsts	259 un 297
<i>Liepsala, Irma</i>	Tik-tak, novele	202
	Svētlaimīgo sala, stāsts	302
	Laimīgākais cilvēks pasaulē, novele	487
<i>Malcs (Maltz), Alberts</i>		
<i>Miesnieks, Jōnass</i>	Neuzklausītā lūgšana, novele	377
<i>Niedra, Aida</i>	Puna Vipulis, stāsts	245
<i>Vītols, Jāzeps</i>	Tas bij tik sen, atmiņas	267

A p c e r ē j u m i

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Daugava dzīvē un dzejā	230
	Skolas dzīve vecās atmiņās un jaunā pieredzē	443
	Stils dzejas mākslā	494 un 549
<i>Bičolis, Jānis</i>	Dzejnieks un zinātnieks L. Bērziņš	270
<i>Biezais, Haralds</i>	Ētiskās vērtības un to nesēji	278
<i>Blese, Ernests</i>	Valoda kā tautas gara un rakstura paudēja	451
<i>Celms, Teodors</i>	Cilvēka dzīve un tās apkārtne	226
<i>Dravnieks, Arvids</i>	Edvarts Virza	334

	Lpp.
<i>Jurevičs, Pauls</i>	509 un 571
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	220
<i>Ķikauka, Pēteris</i>	392
<i>Treus, Feliks</i>	224
<i>Zicāns, Eduards</i>	340
Platons	509 un 571
Manas atmiņas par Frici Bārdi	220
Grieķu drāma (1. Traģēdija)	392
Prof. Dr. theol. Eduards Zicāns	224
Piezīmes literatūras-teorijas metodoloģijā	340

Chronika

Par dzīves vērtību (K. Kārkliņš) 234, Anna Brigadere un 10. janvāris (P. Jēger-Freimane) 236, Mārtiņa Ziverta jaunā drāma (J. Rudzītis) 237, Jauns vērtīgs mēnešraksts (I. Skroderē) 239, J. Ezeriņa — Izmeklētas noveles (P. Ērmanis) 239, Gaišā gaita, Valdis Mežezers, kulta dziesmas (P. Ērmanis) 240, Divas vārdnīcas (H. Briņģis) 241, Vidbergs (J. Siliņš) 242, Noskaņas (E. Aistars) 283, Daži momenti jaunākajā angļu grāmatu pasaulē (J. Zanders) 284, Gerhards Hauptmanis (P. Ērmanis) 286, Zelta lāpa, K. Skalbes pēdējo darbu izlase J. Rudziša sakārtojumā (J. Kadilis) 288, Dzimtene liesmās, Latvju dzejos antoloģija K. Džillejas sakārtojumā (V. Mežezers) 290, Režisors V. Pūce un viņa teātris Blombergā (E. Ķezbere) 290, V. Jansona Koklētājs (A. Treibergs) 291, Gars (Osv. Gulbis) 352, Zvejnieku svētais vakarēdiens un tā autors (A. Johansons) 353, Par baltu tautām un valodām (L. Bērziņš) 354, Grāmata no vajadzīgo virknes (J. Bičolis) 355, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 359, Divas jaunas grāmatas (V. Mežezers) 360, Divas angļu valodas mācības grāmatas (J. Kalnbērzs) 361, Piezīmes par Džeku Londonu (E. Andersons) 364, Franku novada latviešu dziesmu diena (K. Lesiņš) 365, Izstāde Mercfeldas noietnē dziesmu dienu laikā (F. Viksne) 367, K. Zemdega — Brīvības piemineklis Rūjienā (V. Jansons) 368, Dārzs bez žoga (L. Bērziņš) 405, Andrejs Eglītis (A. Dravnieks) 406, Aspazijas mūža izskaņa (P. Jēger-Freimane) 408, Divu latviešu teologu mūža darbs salīdzinājumā (doc. F. Treus) 410, Piezīmes par Ivanu Buņinu (I. Sala) 411, Kazanovas mētelis, Anšl. Eglīša novele (V. Baltiņa-Bērziņa) 412, Trīs Raiņa grāmatas (V. Mežezers un I. Skroderē) 413, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 415, J. Rozentāla altārglezna — Kristus svētī bērnus (prof. A. Annuss) 416, Ceļa viens gads (V. Mežezers) 417, Lielgabali rozēs (Jēk. Poruks) 468, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 470, Angļu valodas mācības grāmata (J. Kalnbērzs) 471, Šervūds Andersons (E. Andersons) 472, 18. novembris (archibīsk. prof. T. Grinbergs) 521, Pretstati (E. Aistars) 521, Uz vairoga, Andreja Eglīša dzejas (P. Ērmanis) 524, Dažas piezīmes (Andr. Sils) 525, H. G. Uelss (V. Ozolnieks) 527, K. Zāle — Brāļu kapu vārti (V. Jansons) 527, P. Ērmaņa jubilejas grāmata (V. Mežezers) 582, Jauns romāns, Z. Mauriņas Trīs brāļi (P. Ērmanis) 582, Hermanis Hese (P. Ērmanis) 584, S. Vidbergs — Pie eglītes (V. Jansons) 585.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 5. burtn. S. Vidberga Ceļš, 6. burtn. V. Jansona Koklētājs, 7./8. burtn. K. Zemdega Brīvības piemineklis Rūjienā un A. Annusa Kristus pie strādniekiem, 9. burtn. J. Rozentāla Kristus svētī bērnus, 10. burtn. S. Vidberga No dzimtenes projām braucot, 11. burtn. K. Zāles Brāļu kapu vārti, 12. burtn. S. Vidberga Pie eglītes.

CIELS

GARA DZĪVES MĒNEŠRAKSTS

Nr. 10 (13)

OKTOBRIS

1946

Klāra Zāle

NEATSAUCAS

Mirdzošais tālumu putns,
vai dzirdēju tevi dziedam,
Pusnaktī rasa kad bira
vārīgam narcises ziedam?
Veltīgi sijājot mieru
zvaigžņotie dziļumi plešas —
Veldzīgās nemanas stundas
kļuvušas saltas un svešas.
Vien tumsas sikspārnis tagad
acīm drudžaini platām
Manās nedzīvās acīs —
nedzīvās acīs skatās.
Acis, kam asaru nava,
acis, kas neprot vairs smaidīt,
Vienādi — austošu rītu,
vai nakti bez ausmas — var gaidīt.
Mirdzošais tālumu putns
reiz pasaules plašumā sauca.
Nu kur tavi liesmainie spārni,
pāri kas apvāršņiem trauca?
Saucu, bet — neatsaucas.
Visi tālumi klusē.
Kvēlākie tālumi blāzmo
stūrītī — austrumu pusē.

DIVAS MĀSAS

Sirds divas māsas dziļi cienīt zina;
Tik labi man ar viņām satīkties.
Tās jauki viena otru papildina.

Tā vecākā, tā droša visur ieš,
Gan maiga būs, gan pateiks vārdu asu,
Un brīvi dusmās degs un priekā smies.

Tā rakstniece. Es viņas stāstus lasu;
Tur skarbā dzīvē lepnas sievietes.
Par pašas bijušo kad viņai prasu,

Nāk atbilde: „Daudz iznesusi es.
Bet liecis nav, nav lauzis smagums mani,
Kaut zaudēts daudz, kaut nav vairs
dzimtenes.

Lai nāk kas nākdams! Laika sīvie tvani
Man domas netumšos, tās gaišas būs.
Un sirdij teikšu: allaž skaidra skani!“

Bet māsa jaunākā ko dzīvē gūs?
Tā — drebu apsīte, tā kautri bikla.
Vai balts, vai melns tai likteņkamols kļūs?

Viss viņā šķiet kā plāna, skaista stikla.
Kad skatos: viņa aizsoļo kaut kur,
Man liekas: mūķene iet trausli tikla.

Nē tomēr: sirds tai kairas ainas buŗ.
„Ak dzīve, dzīve, cik tu nedzīvota!“ —
Kā smailu dzelonī šīs sāpes duŗ.

Bij bālās dienās ļauna kaite dota;
Tad stunda spožāka vien tāda bij,
Kas mīlās dzejas laipni apstarota;

Šī meiča — dzejniece, kas vārsmas vij
Vēl mazliet neskaidras, bet īstu kvēlu,
Kur alkas baigām nojautām tā mij.

Es visu gaišāko šīm māsām vēlu.

ZELMEŅA VAIROGS

Stāsts

Kalsnais, dzedrais vada komandieris ar rētas zīmi kreisajā vaigā, kūpinot liku pīpi, pārlaida piemiegtu skātu bērzu bunkurā sapulcinātiem kaņavīriem. Bārdu apvēlušās, vēja brūninātās sejas saplūda ar zemes būdas dūmaino mijkrēsli, ko mazliet purpurainu darīja pārkurinātās skārda krāsniņas neskaidrā atblāzma. Arēji šie puīši un vīri visi izskatījās vienādi — raupaini pelēki, dubļu un sviedru piesātinātām drēbēm, vienīgi acis katram bija savs spīdums: citam iecirtīga apņēmība, citam kaujas gunīs mantota bezbēdība, citam liktenīgas nīcības jausmas, bet visiem kopā dziļu slēpušās ilgas pēc dzimteneš un tuviem cilvēkiem.

„Vai kārtībā?“ ierunājās virsnieks. Viņa valoda bija skopa un paskarba, sevišķi tad, kad vajadzēja dot pavēles un rīkojumus.

„Vaņakāja vēl meklē katliņam dibenu!“ atbildēja ar ļaunu labsajūtu mutīgs bakurētais malēnietis.

„Kāposti iestrēguši aukslējās“, iesaucās cits aizmugurē, un bunkuru pāršalca izaicinoši smieklī. Kaņavīru vienmuļība alka izklaidēšanos, kaut arī citiem tā sagādātu sāpes. Skarbaiss laiks bija veidojis savus tikumus. Visi sāka raudzīties uz bērza blukī pie krāsns, uz kuņa sēdēja padrukns puisis gaišu galvu, vaļā atlaistu frenci. Strupajos pirkstos viņš turēja karoti, ar ko grabinājās alumīnija katliņā, dzenājot kopā pēdējās ēdiena paliekas. Vadā viņu zākāja par izēdāju, kaut īstenībā viņš vairāk bija ilgs, nevis liels ēdājs. Paņēmis līdzī kaņa gaitās tēva sēta mantotas zemnieka paražas un laucinieka mieru, Indriķis Vaņakāja nevarēja lēti pierast pie ierindas straujuma. Ja viņš pogāja attaisījušos pogu, tad darīja to lēni, ja cilāja ieroci, tad smagi, pat svinīgi, tamdēļ arī karote viņa pirkstos kustējās gausāk kā citiem un ēšana ieilga. Puisis arī tōvakar bija tik

aizņemts ar ēsmu, viņu bija pārņēmusi tāda labsajūta, ko veicināja vēl bērzu malkas siltums, ka nedzirdēja ne biedru valodas, ne virsnieka ierašanos, vienīgi nesaudzīga smieklu brāzma pamodināja ēdēju. Viņš pacēla galvu un, lūpas kustinādams, blisinot zem baltajām skropstām patvērušās acis, lūkojās visapkārt.

„Vai Vaņakāja būs ieturējies“, leitnants nepacietīgi vaicāja, iespiezdams pīpi sauļā.

„Taisni tā, leitnanta kungs“, atsaucās ēdējs, aplaizījis karoti, aizbāza aiz stulma, nolika katliņu pie krāsns un, frenci pogājot, cēlās kājās. To visu viņš darīja netūļājoties, bet bez liekas steigas — šķiet, visu runājamo un darāmo šā vai tā pagūs paveikt.

Siltuma un ēsmas sasārtinātā, Vaņakājas apaļā seja mazās vilkaces gaismā tvīktin tvīka. Virslūpas rugājos bija ieķērušās ēsto kāpostu sloksnes, mutes kaktiņos tvērās maizes druskas, zods treknuma noziests laistījās kā spodrināts zābaks. Aizpogājies un sameitinājis vidus jostu, viņš nostājās virsnieka priekšā smags un stūrgalvīgs kā no lūduma izcelts celms.

„Vaņakāja“, turpināja leitnants, vērīgi pētīdams, kādu iespaidu atstās sacītais, „Jūs šovakar nozīmēts priekšējā patšautenes postenī“. Puiša miers un gausums viņu slepeni kaitināja, jo viņš pats bija arvien kā sasprindzināta atspere.

„Sapratu, klausos!“ sausi atbildēja jaunais kaņavīrs, un viņam nepakustējās ne sejas vaibsts, ne drēbju vile, kaut gan šis postenis bija bīstamākā vieta visā frontes sektorā. Divi kaņavīri pēdējā nedēļā no turienes vairs nepārnāca, bet trijus pārnēsa smagi ievainotus. Tas bija posta un nāves postenis, un paši vada vadoji to dēvēja par viņpasauli.

Pārējie kaņavīri klausījās ar kāpinātu ziņkāribu, bet jutās vilušies. Pēc vakariņām

viņiem patiktos sev par prieku un izklaidēšanas Vaṛakāju paķircināt. Tomēr šoreiz ne viņa vārdos ne stājā nebija nekā smieklīga — nebija iemesla zobgalībām. Viņi gaidīja, ka Indriķis, vai kaṛavīru valodā vienkārši — Driķis, samulsis, atrunāsies, izlikšies, stostīsies, ar vārdu sakot, apliecinās sevi par glēvuli.

Šis gausais vidzemnieks, bijušais vezumnieks, tikai priekš nedēļas bija pieskaitīts kaujas vienībai. Viņš atbrauca noskutis, ārēji nekareivīgs, ar zirgu smaku drēbēs. Turklāt vēl visiem dūrās acis ar ilgo ēšanu. Ešanas bauda likās bija viņa vienīgā kaislība, jo viņš nedz pīpēja, nedz spēlēja kartis, ne kavējās to pulkā, kas klāstīja erotiskas dēkas ar sievietēm. Indriķim dērdzās šie stāsti. Sieviete viņam vēl bija noslēpumaina neatklāta pasaule, kas aizmiglota pavasara dūmakām. Viņa jaunā sirds gan neskaidri tiecās pēc tās, bet iedzimtā kautrība nelāva tuvoties, vismaz tādā veidā nē, kā klāstīja vecie kaṛa vilki.

„Jūs esot teicams šāvējs“, pēc īsa klusuma turpināja virsnieks. „Jūsu iepriekšējās vienības komandieris tā ziņo.“ Citu priekšā virsniekam kaut kā vajadzēja aizbildināties, kādēļ šo pusapmācīto jaunekli pēkšņi nozīmē tik atbildīgā vietā. Patiesībā arī nebija cita brīva kaṛavīra, visi bija līdz apnikumam pārguruši un izlijušies rudens lietū. Norīkojamos vajadzēja atslogot, un šeit vienīgais palīgs pagaidām bija Vaṛakāja.

„Leitnanta kungs, ja lien uz grauda, tau-pīšanas nav“, gausi ar uzsvaru teica kaṛavīrs, tomēr viņa balsī nebija ne vēsts no lie-lības. Tāpat viņš teiktu, ja salst, jāskalda malka, vai arī, ja lietus, jāmeklē pajumte. Vēlreiz ar skatu nomērijis Vaṛakāju, neņem-dams ļaunā tā noziesto zodu, ne virslūpu ar kāpostu paliekām, virsnieks visumā bija apmierināts ar viņa stāju. Īsti viņš vēl nebija Vaṛakāju atmiņējis, taču zaķupastala tas ne-likās, šajā cilvēkā mita kaut kas neparasts, kāds savāds spēks vai tikums, varbūt vēl iznāk — puika uz goda.

„Kaprāli Mituli“, viņš pēkšņi griezās pie slaiķā instruktora, kas stāvēja līdzās, „atpū-tieties, pārlūkojiet patšauteni un tad ceļā. Pielūkojiet, ka abi a Dalģi jauno labi ieva-dāt amatā. Jā, starp citu, no rotas komand-punkta brīdināja“ — viņa balss kļuva dob-jāka — „lai šonakt uzmanoties. Otrā pusē trinot fiskarus. Var iznākt uguņošana“.

Kaprālis sastinga stājā, bet virsnieks savu pateicis saliecās, lai ar pieri neskartu izejas durvju stenderi un neatskatīties atstāja bun-kuru.

Apakšzemes mītnē sākās ikdieniskā dzi-ve. Nogurušie izstiepās uz nārām un drīz krāca, trumpotāji, mētājot kartis un lamas, turpināja spēli, bet Vaṛakāja aizgāja stūrī un apsēdās pie savām mantām. Tikai tagad viņš apjauca brīža svarīgumu. Šonakt reizi par visām reizēm jāapliecina, ka viņš nav ne izēdājs, ne apsmiekla āzis, bet īsts kaṛavīrs.

Visu nedēļu, kopš Vaṛakāja atradās kau-jas vadā, viņš klusējot cieta citu zākāšanu: Raunas rīma, kultenes kubuls, paniņu vir-lops, gurķu toveris. Šie vārdi krimta un grauza kā nevelēts pakulu krekls, tie dūrās kā ērkšķu dzeloņi pašā sirdī. Taču uz vietas visiem nevarēja muti aizbāzt, kaut dūre dažu labu reizi cēlās to darīt. Indriķis saprata, ka klusēšana kādreiz ir labākais vairogs. Gan nāks laiks un padoms. Stiprām zobgalībām kaṛavīri taču saldinaja rūgto ierakumu ik-dienū. Līdzīgas lietas notiek katrā pagastā, arvien kāds gadās, ko labprāt ķircina un āzē, tikai dažs ar to samierinās, cits nē. Vaṛakāja bija no tiem, kas gan neatbild uz katru lamu ar lāstu, tomēr lēti nepadodas.

Puisis atraisīja mantu somu. Pošoties svi-nīgajam uzdevumam, gribējās apvilkt tīru veļu. Puisis pārcilāja visu somas saturu. Ro-kas tišu prātu kavējās ilgi pie katra veļas gabala vai zeķu pāra, jo tiem visiem piemi-ta kāda daļa tēva mājas tuvuma. Vēsais glu-denais linu krekls atgādināja māsas raženo rūpību, kažoka veste — vectēva novēlēju-mus draudzīgi drebošā balsī, bet zili pelēki rakstītās vilnas zeķes pieklāvās kā mātes

sastrādātās rokas vēlīgais glāsts, kad dēlu izvadot viņa teica:

„Tad nu, Indriķi, sargi labi mūsu zemi!“
Tik labprāt viņa teiktu — paliec, dēls, nesteidzies, mūsu sētā tev darba un pavalga gana, bet pamales zvēroja kāvu ugunīs, skaidrā debess, lidmašīnu šķērsota, dunēja kā pārkoņa grandīta. Sirds liedza, bet lūpas mudināja:

„Ej, dēls, un sargi labi... gan darbiem iztiksim...“

Vairāk viņa nepaguva, balss aizsmaka. Bet vairāk nevajadzēja. Deviņpadsmit gadu vecais jauneklis saprata šos vārdus, tie iespiedās dziļi viņa apziņā. Tos viņš paņēma līdzī kā svētību un nesadeldējamu ceļa maizi.

Karavīrs pacēla galvu un brīdi klausījās. Cauri biedru valodām tālumā darbojās ložmetējs, bet tā balss vairāk atgādināja stārka parkšķināšanu lēnā novakarā, nevis nāves ieroča skaudrās kārtas. Viņš atgriezās atkal pie savām domām un lietām un prātoja:

„Labi būtu tagad mājās. Sestdienas vakars, izsutinies uz lāvas, paēdies karašas ar sviestu, biežpienu un paniņām un tad liecies uz auss zem balta vēsa palaga un mikstas vilnas segas un sāk domāt, kādēļ kaimiņu Annai tik dzeltenī mati kā pureņu plava un kādēļ viņas dziedāšana vēl vakaros, slauktuves mazgājot, pie upes skan jaukāk kā citām meitām. Un baznīcā ejot pelēkos brunčos, rakstītā pīeburā, vainagu galvā, melnu dziesmu grāmatu rokās, viņa iet kā neredzētu ne kokus, ne cilvēkus ceļmalā un tomēr, kad Indriķis viņai dod laborītu, viņa arvien nosarkst, pietvīkst līdz ausu galiem un neveikli pamāj ar nezdogu. Kas tā par meitu, kāds salds labums salist sirdī... Un tad paši no sevis rodas vārdi, kuŗus viņš gribētu viņai teikt pie pirmās satikšanās. Gribētu teikt un nekad nevar pateikt. Šie vārdi atspurdz kā dūju bars un nometas ap viņa gultu, paši piedāvājas, paši dudina ausīs. Un, šos vārdus čukstot un atkārtojot, uznāk

miegs, tāds lēns, labs miegs, un viņš aizpeld kā saules pietveicētā ezerā. Tas bija mājās... Kur tad bija un palika mājas? Tās bija Raunas krastā starp kuplām liepām un vecām gobām, aiz lazdu krūmu dzīvzoga. Bija un vairs nav...“

Varakāja saņņaudza ciešāk linu kreķlu, šķiet, pēdējiem spēkiem gribētu saturēt to, kas liekas zūdam. Nē, viņa mājas nedrīkst zust, tās nezudīs. Ja arī būs tikai pelni un gruvas, viņš uzceļ no priežu baļķiem jaunu staltu istabu, kas spoguļosies Raunas atvarā, viņš apjums gaišu jumtu, kas spīdēs līdz pat Piebalgai. Vectēvs un tēvs bija sūri grūti cēluši, arī viņam jāceļ un sētā jāved Anna.

Varakāja vēl kavējās skurbinošās domās, ka viņai vienreiz visu to varētu pateikt, bet kaprālis noklepojās, aizsmēķēja cigareti un māja ar roku. Bija laiks maiņai. Indriķis sārkārtoja mugursomu un cēlās šoreiz ātrāk kā citkārt. Viņš saģērbās, uzvilka zābakus, mēteli, sajozās, uzlika galvā vēso, smago tēraudnīcu, piekabināja pie jostas rokas granātas, uzmeta plecā patšauteni, un tad trīs vīri klusi izlīda no zemes būdas vējainā rudens naktī.

Visgaŗām austrumu pamalei liesmoja raķetes, ietinot uz brīdi kokus, krūmus un tīrumus baismīgi spoŗā gaismā. Kaut kur tālu viņā pusē noskanēja šāvieni, augstu pār galvām nosvilpoja dažas bandu lodes, kas meklēja un neatrada mērķi.

Bīstamais postenis atradās kraujā krastā, upītes likumā, kas pakavveidīgi izvīrzījās uz austrumiem. Vairoties no raķešu gaismas, sargiem vairākkārt vajadzēja krist rasainajā rudzu zelmēnī, kam cauri vijās biedru iemitā taciņa. Mēteļi kļuva valģi, zābaki izmirka, taču kavēties nedrīkstēja. Biedri gaidīja, viņi bija savas stundas godīgi pavadijuši nomodā. Bet tepat jau arī bija izdaudzīnātā vieta, mazs, labi maskēts ierakums, tīruma malā uz paŗa krasta. Īss paroles sauciens. Draudzīgi rokas spiedieni, daŗi čuksti, ar ziņām par apkārtnē redzēto, un tad atkal tikai rudens vējš tuvajos vītolu zaros

un upītes vienmuļā murdešana. Nomainījuši un aizlaiduši nosalušos sargus, mīņājoties pa mālaino ierakumu, viņi paši jau pēc brīža sāka drebināties aiz aukstuma. Tomēr tas neturpinājās ilgi.

Pa labi, upītes otrā krastā, sāka čabēt atāli soļi, arī pa kreisi cēlās dīvaina klaboņa. Nakts piepildījās ar draudīgu tumsu, katrs koks, katrs krūmu puduris likās slēpa glūnīgas acis un šaušanai izsalkušus stobrus. Ienaidnieks tuvojās. Sargi vēl paguva sazināties ar komandpunktu, kad gaisā nošķnācās vairāki mīnumetēju lādiņi un apkārtni sadrebināja pirmās eksplozijas. Bija sācies prāvāks ienaidnieka izlūku pasākums, ja ne uzbrukuma priekšspēle. Spidošas lodes spindzot šurpu un turpu šaudījās kā ugunīgas bezdelīgas. Sprādzienu un raķešu gaismā rēgojās tumši stāvi, kas skrēja uz aizmuguri, uz latviešu nocietinājumu pusi. Indriķis pats tos redzēja.

„Vakars!“ murmināja kaprālis. „Ātrāk nešaut, kamēr uz grauda! Turieties, Varakāja!“

„Gaŗām jau netiks,“ izmeta Indriķis. Uztraukums, kas sākumā viņu tirdīja, bija aprimis. Galva likās skaidra un roka nemaldīgi taustīja patšautenes mēlīti. Cauri kaujas troksnim, kas ik brīdi pieņēmas, viņš dzirdēja it kā no tālienes mātes drebošo balsi:

„Dēls, sargi labi mūsu zemi!... Sargi labi...“

Gaisā pavisam tuvu nošķnāca lādiņš, nozibsnīja uguns, un acumirkli viņus apbēra valgs vēss smilšu un velēnu putenis. Kad Varakāja, izslaucījies acis, atgīdās, Daļģis stāvēja atkal savā vietā un ar šauteni tēmēja tumšajiem stāviem, bet kaprālis Mitulis bija saļimis grāvī un vaidēja. Nemudināts Indriķis noliecās pie ievainotā biedra un, atceroties priekšrakstus, pūlējās pārsiet tā ievainojumu galvā. Noguldījies ievainoto ierakumā un palicis tam pagalvī tukšu municijas kārbu, viņš atkal lēca kājās pie ieroča. Paklabināja aizslēgu. Tas darbojās. Cieši iespedis plecā patšautenes laidī, viņš vērsa īsas

kārtas pret ienaidnieka stāviem, kas tumsā salīkuši zagās klāt postenim. Pietika dažu kārtu. Naidnieka spiets pajuka, citi krita, citi nekārtībā metās uz visām pusēm. Varēja atelst. Bet šī pretestība izraisīja jaunu pretinieka niknumu. Bedres apkārtnē purpura uzliesmojumiem sāka sprāgt mīnas un rokas granātas. Kaŗavīri uz brīdi ierāvās aizsegā, kur gulēja trešais ar baltu pārsēju ap galvu. Zeme maņāmi drebēja eksplozijas spēka tricīnāta, acīs un nāsīs cirtās kodīgi dūmi, bet kaŗavīri pacietīgi gaidīja savu laiku. Un tas nāca.

Tikko sprādzieni apīmās un kļuva dzirdami uzbrucēja dunošie soļi, viņi trūkās augšā pie ieročiem. Tuvojās jauns naidnieku vilnis. Dažas apdomātas patšautenes kārtas, dažas Daļģa rokas granātas, un naidnieks atkal izklīda, atvilkās no posteņa grāvja. Šis grāvis likās ciets un dārgs rieksts. Bet cik ilgi? Viņu bija pilna aizmugure. Šāviņi sprēgāja jau ap komandpunktu.

Varakāja zināja tikai vienu: ievadīt patšautenē arvien jaunu municiju, tēmēt un nospīest mēlīti. Atrazdamies kaujas degpunktā, viņš neatskārtā tās liktenīgo sakarību. Viņš strādāja kā plāvējs, pasākto vālu dzīdams pacietīgi līdz galam. Liekas tāds pat instinkts mudina kaķēnu peldēt, kaŗas iekritis ūdenī, un putna bērnu lidot, nejauši pārkrītot pār ligzdas malu. Vienā stundā lēnprātīgais arājs bija pārvērties par sīvu kaŗavīru. Viņš netīkoja varas vai uzvaras, viņu mudināja vienīgi pašaizsardzības dziņa, stiprākais no visiem cilvēka dvēseles spēkiem. Šajā stāvoklī viņš bija atraisījies no visām tikumiskām normām un bauslības liegumiem. Viņa sirdsapziņa vairs netaujāja, vai kaŗavīrs drīkst vai nedrīkst iznīcināt cita dzīvību, visa viņa būtība apzināja vienu — ja es viņus neatvairīšu, viņi iznīcinās mani. Viņi vēlas cīņu un man tā jāpieņem kā dāvana vai lāsts, kuŗu nevaru noraidīt. Viņi min latviešu zemi un mīdis tik ilgi, kamēr ieroču spēks viņus nopļaus pie zemes vai aiztrieks. Dabas pirmatnējā valoda ru-

nāja skaidrāk kā jeb kad jaunā karavīra asinīs. Te nebija ne žēlastības, ne piedošanas, tikai spēks un pretspēks, uguns un nīcība, nīcība vai dzīvība. Viņš rīkojās ar ieroci apsvērti un nesaudzīgi, kā simts kaujās rūdīts.

Laiks jau likās bija pret rītu. To rādīja arī Daļģa rokas pulkstenis ar fosforizēto skālu. Gaŗās kaujas stundas bija pagājušas nemanot. Vaŗakājam galvā dunēja viena doma — jāiztur, jāiztur. Nedzirdama balss skanēja sirdī — sargi labi mūsu zemi! Sargi... Un jo dziļāk kājas stīga mālainajā ierakumā, jo drošāks viņš sajūtās.

Gaŗām lielā steigā drāzās jaunas naidnieka vienības, viņš tēmēja un šāva, nogaidīja brīdi un atkal šāva, un to pašu darija arī Daļģis. Visapkārt bedrei, tīrumā valstījās savs desmits ievainotu un varbūt tikpat beigtu vīru, un neviens vairs nemēģināja postenim tuvoties. Tie bija atkodušies un izlazuši zobus. Divi vīri nebija tādu upuŗu vērts.

Vēl vajadzēja piedzīvot pēdējo mīnu uzbrukumu, vēl visapkārt vāreni sprādzieni uzvandīja valgo lauku, granātas šņāca, lodes dziedāja, un zeme grīļojās zem kājām un sprādzienu blāzmojums saplūda ar rīta sārtnumu, kas šaurā mākoņu spraugā jau dega virs apvāršņa. Trieciena spars pēdīgi mazinājās. Dažas ienaidnieka vienības pār upītes atteku nekārtībā virzījās atpakaļ. Vaŗakāja tēmēja vēl un vēl, viņš alka izlietot nakti aiztaupītās lodes. Neviens no uzbrucējiem nedrīkst atgriezties savos ierakumos. Krūtīs kūsāja pašapziņas pilnesība. Bija izturēts līdz rītam, izturēts godam, tagad neviens nedrīkstēs viņu zākāt, un, ja kāds iedrošināsies, viņš zvēls, lai dzirkstis lec!

Pāri mežiem ausa sārta gaisma. Tās sta-

ros rēgaini ēnojās pieveikto naidnieku stāvi. Daži atradās tikai soļus piecus no pātšautenes. Vaŗakāja raudzījās un pats neticēja savām acīm, ka viņš bija izturējis nakti šajā ellē. Lauks visapkārt bija kā meža kuīļa izrakņāts, koki un krūmi šāviņu apgrauzti. Patiešām bija noticis brīnums. Pati zeme bija viņam sniegusi savu vairogu. Uzbēruma mala bija kļuvusi augstāka. Mīna sprāgstot tur bija uzvēlusi lielu zelmeņa velēnu, un tā bija atvairījusi visas ienaidnieka lodes. Vēlēna bija ložu un šķembu izdurstīta. Taču tās visas bija aprimušas valgajā irdnē, ko tūkstošiem gadu irdinājis latviešu arklis. Un raugies, par spīti ugunij un tērauda krusai, zelmeņa velēna rīta saulē zaļoja. Tās aizlauztie dzieti tiecās pretim austošai dienai.

Vaŗakāja norausa ar roku pār pieri, šķiet, gribētu noraut nakts kaujas murgus, bet viņš to vairs nespēja. Vienā naktī arāja dvēselē bija atmodināts snaudošais karavīrs, nežēlīgs, raupains un skarbs. Indriķis skatījās uz savām ar zemi aplipušajām rokām, kas oda pēc pulveŗa un asinīm. Viņš vairs nepazīna tās, tāpat kā nepazīna sirdi pats savās krūtīs. Starp vakardienu un šorītu likās atvērusies plata aiza. Acīs dega drūms prieks.

Jaunā maiņa, nākot uz posteni, atrada Daļģi un Indriķi zemē nometušos pie mirušā kaprāļa. Viņš bija upurējis sevi šai šaušalu naktij, lai citi sagaidītu rītu. Istenībā viņa posteņa apkalpe domās jau bija pieskaitīta kritušiem. Maiņa apkampa dzīvos negaidītā priekā un tad, noņcmuši tērauda ķiveres, apklusā mirklī pie kritušā.

Bet visapkārt tīrumā ložu saplosītais zelmēnis zaļoja spītīgs un spīvs. Tas jumās pār izmocīto zemi kā zaļš, teiksmains vairogs.

INGOLSTATES KATEDRĀLE

Acs veģas tā kā teikā vecā katedrālē.
Tā gadusimtenus, šķiet, ēnām mīj
Pār tavu pilsētu, o vecais Kanīzij!
Pār namu drupām raudzīdamās tālē.

Pār laiku maiņām, saraustītiem laiku joniem
Kā kalns tā savu juntu pāri ceļ;
Tas netiek acij, tomēr sirds kā smeļ
Skumjklusu prieku no tās nepabeigtiem
torņiem.

Skats negribot tai allaž klātu kļaujas
Un, liekas, saka tā: „Bij iesākumā vārds!
O, Kanīzij, kā maize izsalkušiem gards!“
Un viņā lūdzējs nāk, un bezdelīga šaujas.

Te nejūt kņadas, zemes vēju vēdas,
Tik sienā robu sitis bumbas sprādziens dobs;
Jau sienas melnas, viņas skāris laika zobs,
Bet māte — baznīca, tā remdē bēdas;

Un lido eņģeļi pa augsto, plašo jomu,
Bet klonā lūpas lūgšanas ar cerībām tur mīj,
Un kovārņi ap torņiem ligzdas vij.
Te tik daudz klusuma un dziļu, dziļu domu!

Es staigāju un lasu izdzisušus rakstus sienā,
Māj pretī Dievamātes skumjais vaigs —
Tai pāri gājis negaiss tumšs un baigs —
Bet skaista tā kā pirmā radīšanas dienā.

Karola Dāle

MĀKOŅA DZIESMA

No zemes es nāku, pret debesīm ceļos
Un varvīksnes strautos sev spožumu smēlos.
Gan saulei ļaujos,
Gan vējiem līdz šaujos,
No laika uz mūžību peldu.

Tur lejā dun jūra, kas auklēja mani,
Ar mani nu runājas debesu gani.
Vējš rāmi aiznes,
Lai apraugu zvaigznes, —
Vai laikā, vai mūžībā peldu?

Ko redzu? Man pretim cits mākonis šaujas,
Man neizbēgt, neizbēgt likteņa kaujas —
Cīnoties švirkestu,
Kā neprātā dzirkstu —
Vai laikā, vai mūžībā peldu?

Vairs nestaro strauti, kur spožumu smēlos,
Kad pametu zemi un debesis cēlos.
Maigs lejup rīstu,
Pār kreimenēm listu,
Man šķietas, es mūžībā peldu?

Karola Dāle

GAIDĪTĀJA

Manas ilgas pārvar tālumus,
Tavs maigums manī dus,
Es gaidu.

Aiz lielas laimes sirds klusa top,
Man Tevi jāsastop,
Es gaidu.

Laiks stājies man — gads, vai mirklis īss?
Ik brīdi vēji trīs:
Tu nāksi!

Tu nāksi sirdī un asinīs zvan',
Tu nāksi kā jauna dzīvība man,
Tu nāksi!

BADA KROGUS

Stāsts

I

Adienas ceļi nebija nekādi pasaules ceļi. Te tie iesākās, te nobeidzās, pazuzdami aiz robežas un iezīdamies citos dižos ceļos kā siki zari varenā stumbrā. Sika ceļa malā, kā tikko aizmeties āboltēns, stāvēja Sveķu krogus. Tas bija ceturtais un tukšākais Adienas krogus. Tas bija bada krogus. Iepretī Kancēna krogum bada krogus vārds Sveķim piederēja, jo atšķirība starp abiem bija tik liela, kā starp Kancēna krodzinieces lindrakiem un nabagmājas Majiņas kudlainiem brunčiem. Kancēna krogu varēja saukt par velu krogu, jo turpat aiz zirgu sienamām slitām slējās kapsētas žogs un aiz tā viņknējās krustu rindas. Plašo silu ieskauts, viņš bija kā velu klēpis.

Šaipus lielajiem siliem, kur sākās lauki un mājas, plata ceļa malā milīgi aicināja Dūnītis. Tikai versti nostāk, ciets kā krams, akmeņiem sasliets, it kā pavēlēja iegriezties Krims. Tas bija varenākais krogus, kur apgrozījās tālo ceļu ļaudis. Pirmie trīs krogi bija tālu Adienas malā, kur paši adienieši iegriezās pāris reizes gadā. Cita lieta bija ar Sveķu krogu. Tas bija pašā pagasta sirdī. Brauc no kuŗas puses gribi, iegriezies. Pagastmāja un nabagmāja tepat aiz kalna, nav i pus verstes. Skola krogum ciēši blakus kā māsa. Šaurs ceļš, kā aizmilzusi purva tērcē, gausināja gājēju un braucēju soļus. Gaŗām pagastmājai, skolai un Sveķu krogum viņš izbeidzās vēl šaurākos māju ceļos.

Sveķu krogus nebija pasaules krogus. Tur nesaplūda tālo ceļu braucēju spoŗie rubļi. Pašu nodiluŗās kapeikas gausi ieripoja krodziniekā sauŗā. Tās bija tikai kapeikas, un krodzinieks Spurlācītis splaudīdamies sirdjās: Bada maize, bada maize!

Nogaudies Spurlācītis dzīvoja gadu no

gada, sameklēja renti un, laikam, ko atlicināja ar. Viņš mācēja dzīvot. Mācēja krāt un taupīt apskapstējuŗās misiņa kapeikas. Jau izskata dēļ vien viņš nebija tāds kā citi krodzinieki. Augumā mazs, ŗaurie pleci tikko sniedzās pāri augstai krogus letei, seja sārta, bet saŗverlējusies kā savītis ābols. Viņš bija ŗeparasti kustīgs un kā ŗaudīga zebiekste apkalpoja dzērājus. Tukŗā laikā viņa roka nestāvēja dikā. Sēdēdams aiz letes uz augstā, apaļā sēdekļa, viņš, zibinādamas adatas, adīja. Rakstainos cimŗus un cilpām un mezglīem izmargotas zeŗes viņš adīja gan mājiniekiem, gan sveŗiem.

Aiz krogus istabās un stadulas atradās dzīvojamās telpas, kur troksnis neiespiedās. Nemanīdama nekā no krogus tvana, tur valdīja Spurlācītene, audzinādama divus dēlus un kopā ar brāli Jēcīti apkopdama mazās saimniecības laukus. Spurlācīŗa sieva Tilīte nekad krogū negāja, un neviens viņu par krodzinieci nesauca. Viņai nebija nekādas daŗas gar vīra veikaliem. Viņa bija pilnīgs pretstats savam vīram. Galvas tiesu gaŗāka par vīru, lēna un mīlīga — it kā izstaroja miera gaismu. Kā netīrs traips viņai likās krogus. Bet jādzīvo vien bija, jo dēli auga, un tiem vajadzēja skolu. Viņa vēl nebija veca, tomēr citas dzīves viņai nebija, kā dēlu dzīve. Cik ilgi vairs, kad tie būs lieli, un viņa varēs laimīgi to pavēni atpūsties.

II

Spurlācītis nebija adienietis. Uz Sveķu krogu viņš atnāca no Pededzes lejteces, kur ilģus gadus nomāja Upeskrogu, meŗinieku un plostnieku apmeŗanās vietu. Nekāda zelta bedre tālais Upesmalas krogus nebija bijis, jo Spurlācītis nelikās bagāts. Viņa naudas maka iekŗieni gan adienieŗi neredzēja. Tik vien likās bagātības, kā smalkā sieva un divi

dēli. Sieva krodziniekam bija smalka un lezna. Viņa neiedraudzējās ar apkārtējam sievām un, satiekoties ar tuvākām kaimiņiņēm, vairāk par dažiem pieklājības vārdiem nepārmija. Izprašnāt otru, vai pašai stāstīt savas dzīves ikdienišķos sīkumus, viņai derdzās. Labāk neklājās vīriem. Drošinieki, kas krodzinieces draudzību meklēja aiz virtuves klusajās istabās, pēc brīža atnāca atpakaļ kaunā noliektām galvām.

Pats Spurlācītis, turpretī, prata iegūt draudzību jau pirmajā brīdī, līdz ko ar cilvēkiem satikās un iesāka valodas. Ne par velti ilgus gadus viņš valdīja iekarsu un satrauktu vīru prātus. Sveķu krogū tai ziņā viņam sagaidāma laba dzīve.

Saimniekiem kaislības nesita tik augstus vilņus, kā tas bija Upeskrogū ar mežiniekiem un plostniekiem. Saimnieki krogū nekad nenesa spožus rubļus, bet tikai nosūbējušas kapeikas. Neba par velti bada krogus vārdu Sveķis nesa. Turpretī tiem, tur, Pededzes lejtecē, slāpes bija neremdināmas un kaislības dedzināja kā tuksneša saule. Tādiem ļaudim ātrāk nebija miera, iekāms visa ziemas peļņa satecēja Spurlāciša drebēlīgajā sauļā. Tā bija tikai pavasaros, kad pa upi plūda nepārdzamas koku rindas. Vasarās bija kluss, tik kluss kā Pededzes atvarainā dzelmē. Tad Spurlācītis nēmās pa upi, ķerdams zivis gan ar mirdiem, gan naktsāķiem un vienmēr vilka brangus lomus. Te nebija ne upes, ne sekla kā diķa tuvumā. Bada maize.

Atnācis trīs dienas pirms Jurgiem, Spurlācītis jau bija iekravājies, kād Jurgu dienā pa smilšaino ceļu gar krogu pārcēlās gājēji uz jaunajām dzīves vietām. Sulu mēnesis gāja uz galu un pavasaris, pēc sniega un sala bagātas ziemas, šķieda sauli un siltumu pār pirmo dziesnu rūsganajiem laukiem. Spurlācītis pats ar zemesdarbiem nekrāmējās. Viņa pļaujas vieta bija krogus. Nosvīdis viņš nēmās, līdz visu iekārtoja pirmo ciemiņu saņemšanai. Dzērienu mucas un pudeles nolika pa rokai, lai vēlāk bez liekas skraidīšanas varētu paņemt un padot.

Jurgu diena pagāja, un neviens neiegriezās krogū. Spurlācītis šaudījās gan iekšā, gan ārā un, aizklājis acis ar sauju, pavadīja katru gājēju vai braucēju, kas aiztipināja gar krogu uz vienu vai otru pusi. Tā viņš noskraidīja līdz vakaram. Kad saule iegula tālajā mežu lokā, iedegdama pamalē vakara blāzmu, Spurlācītis sašļūcis aizslēdza krogus durvis un žēli nopūtās: Tukšs! —

Otrā mājas galā no viņa bēdām nemanīja nekā. Tilīte ar puiku palīdzību istabas bija sakārtojusi. Puikas jau gulēja mazajā kambarī, jaunie iespaidi viņus ātri nogurdināja. Tilīte un Jēcītis vidus istabā vakariņoja. Uga virtuvē skandināja traukus, dungodama dziesmu par tautieti. Te bija miers.

Ieejot mājīgās telpās, Spurlāciša prāts kļuva pielaidenāks. Nez, vai viņš panestu krogus dvingu, ja mājas otrā pusē negaidītu Tilītes mierīgā valstība. Šovakar, kur viņš visu dienu gaidīja kaut vienu vienīgu ciemiņu, bet nesagaidīja, tuvinieku siltais miers viņam pārlīja kā gaismas šaltis. Piesēdies vakariņu galdam, Spurlācītis neuzdrikstējās pacelt acis. Brīdi klusēdams ēdis, viņš sajuta sievas acu aso mirgu savā sejā. Viņš pacēla galvu. Kluss jautājums gulēja Tilītes pusatvērtās lūpās. — Tukšs! Bada maize mums būs. Es nezinu, vai te visi svētuļi vien, bet krogū šodien neienāca neviena dzīva dvēsele! — vērdamies sievai acīs, Spurlācītis izrunāja sakrājušos īgnumu.

— Paldies Dievam! — Tilīte smējās. — Nezinu, cik svēti viņi ir, bet prātīgi ļaudis gan. Kas viņiem krogū meklējams Jurgu dienā? Katram bēda par savu māju un iedzīvi. Nedomā, ka šiem saimniekiem tavu krogus būs pakrēšļa devējs priekos un bēdās. Šoreiz tu, vīrs, būsi pārreķinājies! —

Spurlāciša iesārtā seja sasarka vēl vairāk un šaudīgie pirksti ķerstīja te vienu, te otru galda lietu. Ēstgriba pazuda, un jautādams viņš skatījās gan sievā, gan Jēcītī.

— No kā mēs dzīvosim? — Aizsmakušā balsī viņš prasīja.

Jēcītis pasmīnēja par radnieka bailēm un

mierinādams ierunājās: — Iztiķsim, māsas vīrs, iztiķsim! Zeme nav slikta, bet tikai ielaista: Mēs ar Tiliti un puikām to iekopsim. —

— Bet rente? Un tā nav mazā! — Spurlācītis neatlaidās.

— Nu, rentes tiesu gan tavš krogus ienesīs. Vai tad nu tīri tā būs, ka bēdās palīdzību neviens nemeklēs tavā krogū? — Jēcītis noteica un aizgāja no galda.

Arī Tilitē savāca tukšos traukus un pazuda virtuvē.

Spurlācītīm tapa viegli. Smagumu, kas gūlās viņa sirdī kā sutains lietus mākonis, Jēcīša mierinātāji vārdi aizdzina. Viņš norausa sviedrus lielā, zilā kabatas drānā un aizslidēja uz guļu vietu.

Visas nākošās dienas, Spurlācītis tāpat vien nomīnājās: krogū, istabā un pagalmā, kuŗam pieslējās priēžu siliņš ar ieplakanu liekņu. Visa viņa vēriba vērsās uz ceļu. Reti pa to aizgāja vientuļš gājējs, vai slinkā gaitā aizbrauca kāds sakņupis saimnieka augums. Lielo ceļu braucējiem te nekas nebija meklējams. Vientuļš bēdās un nemierā Spurlācītis aizlaida dienas. Tās karsējās ziedu mēneša saulē un ziedoņa rokām ietēpa kokus un puķes vasaras ģērbos. Spurlācītis sajūta tikai tukšumu visapkārt. Ēstgriba viņam zuda, miegs bēga, un nakts izauklēja vēl lielāku nemieru otrai dienai. Visa mūža pūliņus viņš ieguldīja, šo bada krogu uzņemot. Labie dzērieni gulēja plauktos, un pagrabs nebija tik vēss, lai bez bailēm varētu glabāt alus mucas. Ieraugot uz ceļa gājēju, viņš grasījās ņemt to aiz rokas un vest krogū kā vieši, lai ēd un dzer, bet kamēr viņš šaubījās, gājējs pazuda aiz priedēm ceļa likumā. — Atkal nekā! — viņš noplātīja rokas. — Kaut viens vienīgs ceļinieks pārkāptu krogus sliēksni, gan tad tam šēkotu citi! — Bet šis laimes nesējs nenāca un nenāca.

— Sazini nu, kādas viņiem šē ieražas? Varbūt man vajadzēja ielūgt? — Šis domas Spurlācītis atvairīja. Krogū nevienu neielūdza. Dzērieniem arī vēl nekas nekaitēja.

Un ļaudis nebija apsējušies, kam tad vaļas slaistīties pa krogu!

Zeme ap sauli meta mūžības lokus, virzīdama ziedu mēnesi uz galu. Saule, slīdēdama visgarākā vasaras ceļā, lēja dzīvu versmi uz zaļo zemi. Spurlācīša mazais stāvs izsvīda pēdējās pilītes mikluma. Atslēdzis krogu tikai no rītiem, pusdienas karstumā nolīda siliņa priedēs, pievakarē atkal dirnēja tukšajā krogū. Pat adīšana neveicās. Tā viņš aizmocīja savu laiku.

Dažas stundas sēdējis pusguļus atlaidies zem priedes, Spurlācītis cēlās un virzījās uz māju. Diena slīdēja vakarā un, iznācis uz ceļa, viņš pavērās saulē. Tā vairs nekarsēja kā pusdienas stundās. Arī gaīsuma bija rēnāka. Spurlācītis gausināja soļus, bet, pacēlis acis, viņš saspringa kā vanags debesu augstienē, kas pamanījis peli kustamies labības stiebros. Krogus priekšā uz kāpnēm sēdēja vīrs, pēc gadiem ņēmot jau pāri pusmūžam. Augumā vidējs, parens, sārta, tuklu seju. Kājās gaīšas bikses, melnas kurpes un mugurā tikai balts kreklis, galvā plata salmenīca. Spurlācīša soļi sasparojās, un tecīņus viņš pārskrēja ceļu un visu pagalmu. Sēdētājs pamanīja krodzinieku un smaidīdams savorķša seju sīkās, labsirdīgās krociņās. Negaidījis krodzinieku pienākam, piecēlās un stiprā balsī smējās: — Vai tā sagaida ciemiņus? Nu, labā diena! laba diena! — Saņēmis Spurlācīša roku, ilgi un spēcīgi kratīja.

— Esmu tuvākais kaimiņš. Nācu raudzīt. Agrāk neiznāca. Tu zini, kā ar tiem iet. — Viņš rādīdams pameta ar galvu uz skolas pusi.

— Skolotājs? — Spurlācītis jau uzminējis prasīja.

— Tas pats gan. Nu jau man vaļa ir un domāju, jāatnāk pie jaunā kaimiņa. Atnāku, krogus ciet. Domāju, nekur tālu jau nebūsi aizgājis, pasēdēšu un pagaidīšu. Ved nu iekšā, ko tādā karstumā sautējamies! —

Spurlācītis aiz patikas šadrebēja. Domādams un priecādamies par ciemiņu, viņš aiz-

mirsa aicināt krogū. Mudīgi atslēdza durvis un palaida skolotāju pa priekšu. Pret āra karstumu iekšā bija vēss un patikams. Telpas labi iekārtotas un vēdinātas, nesmaržoja pēc saskābuša alus un citas, krogus dvingas.

— Esi patikami iekārtojies, — aplaidis acis krogus istabai, skolotājs nopriecājās. — Nu, atnes pusduci! —

Spurlācītis to tikai gaidīja, un, iekāms skolotājs paguva atsēties, sešas slaidas pudeles sarindoja uz galda un tām blakus spodra glāze. Spurlācītis ieradušām rokām veikli izrāva pirmai pudelei korķi, un brūns alus čauganām putu grīstēm pa virsu iešļacās glāzē.

— Sev nepaņēmi glāzi? —

— Nedzeŗu. —

— Nemaz? —

— Nemaz, skolotāj! —

— Kas tad tu par krodzinieku? —

— Es jau iztīku no smaržas vien, — Spurlācītis grudzulēdams smējās.

— Aiz to esi tāds izkāmējies. Man alus garšo. Īpaši šis, ne par rūgtu, ne par saldu. Es to labāk dzeŗu kā pienu. —

Kad trešā pudele bija atrauta, valoda šķetinājās tālāk.

— Tev tāds pakluss? —

— Pavisam kluss. —

— Nebīsties, sava iztikšana būs! Lai apsejas. Adienieši nav nemaz tādi svētuļi. Puse saimnieku ir mani skolnieki. Daŗu labu vakaru te ir jautri gājis. Pagaidi, uz rudens pusi sestdienu un svētdienu vakaros krogus būs pilns sausmaņam. —

Dzirdētie vārdi izklaidēja Spurlāciŗa netīksmi un saigumu. Ja pats skolotājs bija liels alus cienītājs, tad viņa audzēkņi nevarēja būt atturības kalpi. Labpatikā Spurlācītis iekreŗķinājās un satecināja no pudeles pēdējās lāses glāzē. Skolotājs vienā paņēmiēnā to izdzēra un omulīgi iegrozījās krēslā.

— Atnes vēl tikpat. —

Spurlācītis noņēma tukšās pudeles un sarindoja pilnās to vietā. Iesākums bija ļaŗs.

— Vai krodziniece nav mājā, ka nemanā? —

— Viņa jau krogū nekad nenāk. — Spurlācītis kā atvainodamies teica.

— Nu? — Skolotājs nobrīnējās. — Savādi cilvēki jūs esat. — Spurlācītis kā kaudēdamies nolaida acis. — Nezinu, cik tas savādi, bet pie mums tā ierasts. Es pa krogu, viņa ar savu brāli un puikām pa otru galu un lauku. —

— Kur tad puikas? —

— Vēl jau tāpat bez darba skraida apkārt. Rudenī vecākajam jāsāk skolas gaitas. —

— Būs man viens vairāk. — Skolotājs ieslacīja ņo iepaziŗanos ar jaunu glāzi alus, kaut abu dēlu klāt nemaz nebija.

Tukŗojot otru pusduci, sarunas satinās vēl cieŗākas un drīz vien Spurlācītis zināja visu, kas viņu visvairāk interesēja. Par apkārtējo ļauŗu dzīvi un ieraŗām skolotājs zināja visus sīkumus. Pirmdienās, treŗdienās un piektdienās bija pagasta dienas, nākdami uz pagasta māju dariŗanās, saimnieki gandrīz vienmēŗ iegriezās krogū. Tāpat sestdienu vakaros un svētdienās jaunie ļaudis nemēdzā mājās dirnēt. Tādas ziņas patika Spurlāciŗa ausīm. Pagaidām arī pietika. Gan vēlāk valodas un nevalodas satecēs kopā kā sīkas urdziņas vēŗpatainā atvarā.

Iztukŗojis sarindotās pudeles, skolotājs jutās tik labi, ka varēja celties un iet. Viņŗ cēlās no galda un meklēja maku.

— ņe nu tēriņa nauda! —

— Lai paliek. Uz iepaziŗanos man jāizmaksā. — Spurlācītis atvairīja skolotāja sauju ar naudu.

— ņem, ņem! Es jau nācu krogū, ne ciēmoties. — Skolotājs uzmeta naudu uz letes, un Spurlācītim gribot negribot to vajadzēja pievākt.

— Pēc vecu vecās tiesas pirmo rokas naudu jau nevar gaŗām laist. — Spurlācītis smējās.

— Dzīvo nu vesels līdz citai reizei! —

Skolotājs novēlēja un virzījās uz durvju pusi.

— Vesels, vesels! Nem par labu. — Spurlācītis palaida skolotāju ārā.

Saule jau bija pie rieta. Sārtena gaisma plūda no debesīm, iekvēlinādama logu rūtis vakara blāzmu. Spurlācītis, atguvis labo omu, savāca tukšās pudeles un aiznesa uz virtuvi. Krogus bija ciet, un tur nekas vairs nebija darāms. Pirmo reizi kopš Jūrģiem apmierināts viņš iegāja istabā. Puikas mazgājās un Tilīte tikko nāca no āra.

— Tilīte, zini, kas bija? —

— Nu? —

— Skolotājs. —

— Tad tas bija skolotājs? Pēc skata jau likās, ka būs tev biežs viesis. —

— Gudrs cilvēks. Pēc tevis vis prasīja. —

— Cik viņš gudrs, to redzēsīm rudenī, kad puikas sāks iet skolā pie viņa. — Tilīte smējās.

Sievās vienaldzība Spurlācīša labo gara stāvokli nevarēja satriekt. Ne sieva, ne Jēcītis nepriecājās viņam līdzī, ja krogus labi gāja. Viņa arī negaudās, ja neviens nevirināja krogus durvis. Krogu viņa turēja kā netīru peļķi, kur satek un nogulsne apkārtnes duļķis. Bet ar cilvēkiem bija tāpat kā ar zīvīm: citas meklēja skaidrus strautus un plašas jūras, citas omulīgi pluncējās aizsērējušos diļķos. Vienai daļai cilvēku vientulība bija nepanesams krusts. Citi, turpretī, bēga no otra jau pa gabalu. Spurlācītis neniecināja ne vienus, ne otrs. Gaŗie gadi aiz krogus letes viņu mācīja iepazīt cilvēkus. Skolotājs nelikās peļams, un Tilīte varēs puikas laist skolā bez bēdām. Mierinātājas domas nolaidās pār Spurlācīti kā sakupļojusi bērza meija.

Viena diena nebija aizvadīta tukšā.

Ka pirmais ienācējs krogū iemina pēdas citiem, to Spurlācītis pieredzēja itin drīz. Jau otrā dienā pāris vīru kā izlūkodami pārkāpa nodilušo sliekšni. No skata gan nelikās nekādi varenie. Sirms, noslienājis večuks Le-

ju Jēkuls un Justes Jēcis, jauns puisis atņirgtiem zobiem.

Jēkuls ietraisās smaidīdams: — Sveiki, krogus tev! Nācām raudzīt, ko nu dari? —

— Veseli! Paši redzat, sēdu aiz letes, tas mans amats. —

— Nu, tad ielej! — Jēkuls piesita ar knipi pie mazākā kapara mēra. Krodzinieks ielēja un noskatījās, cik kāri abi ievilka pa guldzienam. Pēc trešā mēra Justes Jēcis atdarīja muti un smējās sīki krecelēdams.

— Hī, hī. Zini, kas mēs esam? —

— Nu? —

— Jēkuls, lielākais saimnieks visā Adienā. Vēlāk redzēsi, kas par platību. —

— Un tu pats? —

— Es viņa puisis. Trešo gadu jau kalpoju. Mums labi sader kopā. Kad iedzeram, tad iedzeram, kad strādājam, tad darbi šķīst. —

Iedzērāji viņi bija labi, to Spurlācītis manīja no pirmās redzēšanas.

Jēkuls salasīja kapeikas pa kabatām un samaksāja. Juste paņēma viņu zem rokas, un abi izstreipuloja no krogus.

Katru dienu kādi pāris dzērāji iegriezās, tā gaŗām ejot, kā viņi paši teica. Daudz viņi nepatērēja, bet Spurlācītim, vismaz, nebija gaŗlaicīgi. Pamazām viņš izprašņāja par ļaudīm un viņu dzīvi. Pagasts nebija liels un saimnieki rentnieki, tāpat kā Spurlācītis pats. Sevišķi turīgs nelikās neviens, to viņš manīja no mājām un laukiem.

Klusā priekšjāņu laikā, kādā pēcpusdienā smidzināja sīks, audzelīgs lietus. Spurlācītis ar pletni sita mušas gaŗ istabas sienām. Daŗi cilvēki jau bija krogū bijuši un aizgājuši. Vēl kādu sagaidīt viņš nedomāja un gaŗlaikodamies padzenāja mušas. Patlaban viņš slaucīja klonu, kad ārā ieburkšķējās daudz ratu troksnis. Spurlācītis pieskrēja pie loga. Viņa seja nosējās sīkām krunciņām, kā vējā sakustināts diļķis sīkiem vilņiem. Pagalmā iebrauca pieci vai seši pajūgi un braucēji, piesējuši zirgus, nāca uz krogu. Spurlācītis mudīgi sarausa beigtās mušas kaktā un paslēpa slotu. Tikko viņš ieņēma vietu uz

augstā krāga, kad viss vīru bars sabruka iekšā. Viņam aizrāvās elpa. Tur bija kādi divdesmit vīri. Un vecais paziņa skolotājs cienīgi veda visu pulku.

— Tas man patik, ka tu saņem viesus, kā pienākas! Vesels, vesels! — skolotājs sveicināja.

— Te nu ir viss pagasta zieds! — Viņš iepazīstināja katru, kas nāca ar krodznieku sasveicināties.

Pirmais pienāca pagasta vecākais Zupānu Pēteris, varenu augumu, sirmām ūsām, bet dzīvām, dzelmīgām acīm. Spurlācītim vajadzēja labi lūkoties uz augšu, lai ieskatītos tā sejā.

— Kas tev ir labākais, to cel galdā! — Zupāns nobasēja vareni resnā balsī.

Pēc tam Spurlācīša roku saķēra un tūlīt atlaida sīks, salicis cilvēciņš, skrīveris Ķulmītis. Tas bija Spurlācīša garumā, bet sīkāks un tik kustīgs, ka ir minūti nevarēja nostāvēt mierā. Valodu viņš arī vēla tikpat ātri, un bez labas ieklausīšanās nevarēja saprast ne vārda. Visas izdarības viņam bija ātras un netūlīgas. Pirms vēl citi mīņājās uz vietas un pētīja krogu un Spurlācīti, Ķulmītis sarindoja krēslus ap galdiem un, nostājies krodznieka priekšā, nobēra: — Dod to labāko! Šodien uzstājami visi kopā. Vēlāk samaksāsim ar visi kopā! —

Viņš ņēma Spurlācīša sniegtās pudeles un glāzes un novietoja galdā vīru priekšā, kas jau ieņēma vietas. Sēdekļi tika stumdīti, un katrs meklēja vietu tādām blakus, ar kuŗu valodas labāk vedas. Spurlācītis nu tik jutās īsti labi. Viņš šaudījās kā atspole uz visām pusēm, līdz visi bija apsēdināti un pudeles atrautas.

— Krogus tēv, vai mūsu pulkā nenāksi? — pērminderis Ošiņš, tievs un garš kā vica, kumpu mūgurā, uz plāniem vaigiem sirmo, šķidro bārdu braucīdams, aicināja Spurlācīti sev blakus.

— Tencinu. Stipros dzērienus nelietoju. Mana vieta te, aiz letes. —

— Skat, kur jocīgs! Apsmādē pats savu

devumu. — Ošiņš nosmējās un apsēdās uz brīvā krāga.

Dzērieni no pudelēm tecēja glāzēs un no tām vīru rīklēs. Iesilušās galvas mija valodas juku jukām un visām balsīm cauri skanēja Ķulmīša ātri bērtie vārdi.

Spurlācītis pirmo reizi redzēja tik daudz adieniešu kopā. Dažus, kā skolotāju, Jēkuli, viņš jau pazina. Citu vārdus viņš neatcerējās. Vērodams un klausīdamies viņš drīz bija pie viena, drīz pie otra, un, kur vajadzēja, tur iemeta pa vārdam.

Lunkanais Ķulmītis viņam pieliecās pie auss: — Atnes ko uzkost. Tukšā dūšā nav nekāda dzeršana. Nēgi ir? —

— Ir, ir! —

— Nu, tad nes visu kubuliņu. Klingērus ar! —

— Jā. —

— Stiept šur', tikai tā, ka visiem pietiek! —

Spurlācītis izmetās pieliekamā un atgriezās, nesdams nēgu kubuliņu. Uga nesa klingēru sietiņu.

— Edz', kur prātīgs mūsu krodznieks! Zina, ka nevar dzert vien, bet jāēd ar. — Jēkulis nopriecājās, uzsīzdams krodzniekam uz pleca, un virzījās tuvāk pie nēgiem.

Rokas mudīgi ķēra klingērus un zvejoja no kubuliņa nēgus. Mājās tādas lietas varēja vest, varbūt, tikai skolotājs un skrīveris. Zemnieka mutei tas bija gardums.

Spurlācītis ar skaudību noraudzījās, kā visi ēda, taukainos pirkstus, nolaižīdami. Ēdot runas uz brīdi aplusa, bet pēc brīža lauzās vēl skaļākas un spēcīgākas.

— Savu ģimeni mums nerādīsi? — vēl resnākā balsī kā pirmīt, ieprasījās Zupāns.

— Ko nu puikas krogū vedīs. —

— Nu, bet krodzniecē? —

— Viņa nenāks ne tik. —

— Lepna. Tādas valodas jau iet, ka tev lepna sieva. —

— Viņa jau krogū nenāk nekad. Te es rikojoš. —

— Hm! — Zupāns norūca, tad izslēja savu milža stāvu un māja skrīverim, —

Ķulmīt, iesim ciemā pie krodzinieces! Tu jau atļauj un mājā tak būs? — Pagriezies pret Spurlācīti, Zupāns prasīja.

— Mājā, mājā! —

Zupāns lieliem soļiem, un Ķulmītis viņam tecīņus līdz, pazuda durvīs, kas veda uz dzīvojamo galu.

Spurlācītis labprāt būtu gājis līdz, bet nevarēja citus atstāt bez saimnieka acs. Tīlīte vienmēr bija strupa pret tādiem ciemiņiem, kas gāja pie viņas no krogus iesilušām galvām. Nu viņam gribējās zināt, kā Tīlīte saņēma Zupānu un Ķulmīti. Bet laudis viņu sauca šur un tur un nepalika laika uz īsu britiņu otrā galā ieskriet. Pēdīgi Ošiņš nosēdināja viņu sev blakus.

— Pasēdi mierā, mums jau visa kā diezgan. Nopirki šo krogu vai tikai rentē? — Praktiskas dabas būdams, Ošiņš ievadīja sarunu saimnieciskās lietās.

— Tikai rentēju. —

— Tad jau tu tāds pat kā mēs visi. Nevarēsi augstāk galvu celt par mums. —

— Kur nu to! Man jau no jūsu kapeikām jāiztiek. —

— Neteic vis! Kāds tad Krimenieks? Ir alus pudeli ar pirkstu galiem vien pasniedz.

— Krima krogus liela ceļa malā, tad var visādi izdarīties. — Spurlācītis skaudīgi noticea.

Pēc krietnas pusstundas atskrēja Ķulmītis, un viņam tūlīt uz pēdām Zupāns tikpat cilpīgiem soļiem. Neteikdami ne vārda, abi apsedās savās vietās.

Spurlācītis uzlēca kājās un aizgāja aiz letes. Viņa pētīgās acis šaudījās no Zupāna uz Ķulmīti, bet saīdzis nelikās ne viens, ne otrs. Tīlīte tos bija saņēmusi, kā pieklājas. Spurlācītis domās veltīja sievai daudz labu vārdu. Kā viņa domas uzminēdams, Zupāns iebasēja visā krogū: — Spurlācīt, tev ir varena sieva! Ja man būtu tāda, tad... —

— Negrēko, Pēter, tā runādams! — Ošiņš viņu apsauca. Zupāns aprāva valodu pusvārdā. Tiesa bija pērminderim, viņam ne-

klājās tā runāt un vēl tagad, kur tik daudz ausis klausījās. Nevienam jau nevarēja noslēpt, ka viņam patika sievietes. Paša sieva nebija pašājama, laba saimniece un desmit bērnu māte; bet, ieraugot tādu kā krodziniece, viņa sirds pavisam aumaļaini dauzījās krūtīs. Gribēdams visu atkal iegrozīt iesāktā ceļā, Zupāns piecēlās un, paņēmis Spurlācīti padusē, kā dēlu nosēdināja savā vietā.

— Neņem nu ļaunā mūsu gājienu tur, — Zupāns pameta ar lielo roku uz durvīm, — man ir desmit bērnu, un, kas ar bērniem apradis, tam tie arī tuvāk stāv pie sirds. Redzēju jau tavus puikas ar. Lielīties tu nevari. Man pašam ir seši dēli! —

— Nu, Pēter, tu ar gan nevari lielīties. Man ir astoņi dēli. — Ošiņš aizsteidzās atkal Zupānam priekšā.

— Lielas ģintis jūs te esat, bet visi rentnieki un zemes pamazas, vai nepietrūkst ko galdā celt? — Spurlācītis visu laiku klušējis smējās.

— Tu domā tāpat kā kaimiņi, lielsāvieši. Tie jau izpūtuši tādu parunu: adienieši zaļu tupeņu graužēji! Vai mums kad maizes aprtrūcis? Baltajam Sīmanim, tepat aiz krogus siliņa, ir četrpadsmit galvu liels pulks, bet vai kāds ir palicis bez maizes, pavalgas? Katrs bērns, nākdams pasaulē, nes līdz savu laimi. — Ošiņš stāstot nosvīda. Ķulmītis pasteidzās pieliet viņa glāzi, un Ošiņš to ātri izdzēra.

Spurlācītis apbrīvoja visu šo ļaužu pulku. Savādi cilvēki, savādas ieražas un uzskati. Viņam visas matu saknes kņudēja, iedomājoties vien lielo bērnu pulku. Viņam bija tikai divi, un krogus šo to atmeta arī, bet dažu labu nakti viņš nokāvās ar bezmiegu, domājot par bērnu nākotni. Viņš negribēja pasaulē bērnus palaist tik plikus, kā viņš pats bija uzsācis dzīvi. Nu jau nāca tie laiki, kur cilvēks bez skolas nevarēja cerēt tikt uz augšu. Redzot Ošiņu un Zupānu, cik tie bija apmierināti un ar kādu lepnumu tie runāja par savu dzimtu, Spurlācītis neuzdrošinājās pretī neko teikt. Laikam bija tie-

sa, ka katrs bērns, nākdams pasaulē, nesa līdz savu laimi.

Lietus bija beidzis smidzināt. Tumši, saraustīti mākoņi ātri slīdēja pār debessloku. Vīriem krogū ņemoties, ārā sabiezēja krēsla. Dzērāji vakara atnākšanu pamanīja tikai tad, kad uz krogus galda nevarēja sablenzt glāzes.

— Ko? Jau nakts! — Iebļāvās Zupāns un trūkās tik ātri no galda, ka apgāzās krāģis un iztramdīja arī citus.

— Ķulmīt, tu samaksā! — Zupāns vēl uzsauca skrīverim un pirmais izmanījās no krogus. Pārējie cits pēc cita atstāja krogus un pazuda nokrēslā. Ķulmītis palika pēdīgais un, samaksājis kopīgo tēriņu, bez parastās steigas atvadījās.

— Visi prom. Jātaisās man ar, lai gan nav tālu, tepat pāri kalniņam ir māja. Ar labu nakti! — Ķulmītis taustīdamies izgāja pa durvīm. Atsveicinājies Spurlācītis pagaidīja, kamēr Ķulmītis iziet un aizslēdza durvis. Krogus bija piemētāts netīrs. Viņš uzdedza griestu spuldzi un sāka piekopt dzērāju atstātās pēdas.

III

Kā tikko izraktā grāvī pirmā straume taustīdamās susuro uz leju, noskalodama un iztīrīdama ceļu vēlāk tek līdzena un gluda, tā Sveķu krogū dzērāji, ilgi nedomādami, pārkāpa sliekšni.

Tikko Jāņi bija nolīgoti un vīru rīkles vēl nebija izžuvušas no māju brūvējuma, kad kvelmainā pēcpusdienā barš saimnieku un puīšu atkal sanāca krogū.

Spurlācītis krājumus bija papildinājis. No piedzīvojumiem viņš zināja, ka Jāņos ikušs saimnieks iztecināja alū pēd jo iesalu. Ar to viss miežu krājums izbeidzās un pie jauna alus tika tikai pēc jaunās ražas plāvuma un kūluma. Bet kam reiz muti kodinājis apiņu sīvums, tas tik lēti nevarēja aizmirst čaugano dzērienu. Vasaras vidū vīru kabatas bija tikpat tukšas kā apcirķņi, bet tādēļ

mutei gardās lāses nevarēja atraut. Un tīrumos auga vārpas kuplas, jo kuplas. Vīri ilgi čukstēja Spurlācītim pie auss: — Dod, nu dod! Rudenī atbērsim, ko vien gribēsi? — Spurlācītis, lielāko tiesu, deva ar. Pirmajā gadā nevarēja tik stingri sijāt naudiniekus no tukšiniekiem.

— Vai mājas patakas tik ātri nosūcāt? — viņš smējās, kad vīri trokšņodami spiedās ap leti.

— Sausi visi truči. Izdzērām ar visu rauģu, — pasteidzās atbildēt Jēkulis.

Dzert gribējās visiem, un krodzinieks, veikli šaudīdamies, pašniedza izvēlēto dzērienu, lielāko tiesu alu, jo ārā svelmainais gaiss ņirbēja vien, un alus, tikko no pagraba nests, vēsināja iekšas. Savrup šoreiz bija apmetušies Ķulmītis un Zupāns. Viņiem piesēdās vēlāk pienākušais skolotājs un māja krodziniekam ar roku.

— Atnes veselu duci un sēdi pats blakus! —

Krodzinieks sastatīja prasītās pudeles un mīnājās uz vietas, skatīdamies citos dzērājos, vai tie drīzi nesauks.

— Ko mīnāji? Sēdi te! — Ķulmītis nobēra un, saņēmis aiz svārku stūra, novilkta viņu uz krāģa.

— Tu gan varēji kādu sievieti ņemt palīgā, kas mūs aptek. Pats varētu tikai sēdēt aiz letes. —

Zupāns ierunājās, sirmās ūsas braucīdams, un kā nievādams uzlūkoja Spurlācīti.

— Reizēm jau Uga nāk palīgā, — Spurlācītis atrunājās.

— Sieva par lepnu? Un lutini kā lellīti. Tiktū mūsu maizē, baltā seja taptu raupja vienā vasarā, — Zupāns īgni noteica.

Spurlācītis nesaprata, ko lai atbild. Viņš rausa sviedrus zilajā kabatas lakatā un, padzirdējis savu vārdu saucam, aizsteidzās pie citiem.

Apkalpodams viņš nevarēja izdomāt, kādēļ Zupāns ar tādu nicināšanu runāja par viņa sievu. Viņam pašam labāk patiktu, ja sieva nāktu krogū. Sieviešu priekšā iesīlušie

vīri plašāk atvērē makus un vieglāk palaida sudraba rubļus. Laulības sākumā sieva nebija pierunājama nākt krogū palīgā. Viņš atmeta ar roku, lai sieva izdarās pēc sava prāta. Tagad viņa nenāks ne tik, nebija vērts muti dzisināt runājot.

Spurlācītis aptekāja viesus, pasniedza prasīto un saņēma naudu no tiem, kas maksāja tūlīt. Kustoties uz visām pusēm, viņam aizmirsās pirmītējā saruna ar Zupānu. Kolīdz viņš apsēdās savā vietā, piesteidzās Ķulmītis un, uzkluknījies uz letes, ātri čukstēja:

— Varēji ielaist mūs savā galā. Mums šis tas svarīgs jāpārrunā, tē klausās daudzas ausis. —

Otrā galā Spurlācītis laistu labprāt, bet Tilīte neļāva. Atteikt Ķulmītim viņš nevarēja, vest istabās bez sievas ziņas neuzdrīkstējās. Nevarēdams izšķirties, viņš sasarka kā nopliķēts un ilgi slaucījās zilajā mutautīnā.

— Es iesu paskatīties, vai sieva ir istabā. —

Viņš aizmetās projām kā trenkts un atstāja Ķulmīti neziņā. Iedāms caur virtuvi, viņš izlēma vest viesus vidusistabā. Paši tur uzkavējās tikai ēdienu reizēs. Viņš sabīdīja krēslus tuvāk galdam un tad gāja lūkot, ko Tilīte dara. Istabā viņas nebija. Pagalmā Uga nesa zaļu nastu un spēlējās puikas.

— Andri, kur mamma? —

— Tīrumā, krauj āboliņu. —

— Aizteci, palūdz, lai nāk uz māju. —

— Jā. —

Puika aizskrēja kailajiem papēžiem nozibot. Spurlācītis negaidīja sievu, bet iegāja atpakaļ krogū. Ķulmītis bija atsēdies un, kaut ko ātri stāstīdams, nemaz neredzēja krodznieku atgriežamies. Zupāna asās acis visu redzēja un, Spurlācītim atnākot, viņa lūpas savilkās greizā smīnā, un ūsas saslējās kā runcim.

— Neuzdrošinājies vis bez pašas ziņas mūs pie sevis laist! — Zupāns smējās.

Spurlācītis sarāvās kā no sitiena.

— Iesim, — viņš piesmacis nočukstēja un,

paņēmis neizdzertās pudeles, virzījās uz otru galu.

Zupāns uztrūkās pirmais. Ķulmītis metās viņam tecīņus līdz un pēdīgi, kā vilcinādamies, piecēlās arī skolotājs un virzījās uz durvīm. Pirmo reizi viņš cēla kājas krodznieka istabās. Viņam nebija tāda dūša, lai jau pirmajā dienā meklētu draudzību krodznieka ģimenē. Sen viņš kāroja šo brīdi. Arī Spurlācīša sievu vaigā viņš nebija redzējis. No pirmā acu uzmetiena varēja manīt, ka pa istabām valdīja rūpīgas saimnieces rokas.

Spurlācītis salika galdā ne tikai pudeles, bet arī ēdamo un pārlaida acis visgarām vai kā netrūkst. Visa likās diezgan, un viņš aicināja sēsties.

Ieņemiet vietas, kāda kuņģam labāk patīk, man jāiet krogū pie citiem! Sieva uz lauka. Liku puikam pasaukt, tūlīn nāks: — Un atstājis ciemiņus vienus, viņš izgāja atpakaļ krogū.

Palicēji klusēja, nevarēdami mājīgajā istabā uzreizī pārnest krogus troksni. Zupāns, izslējis lielo stāvu, skatījās pa logu pagalmā. Skolotājs neveikli stāvēja uz vietas, nezinādams palikt te, vai iet atpakaļ krogū. Tikai Ķulmītis kustējās kā vēja purināts zars un cilāja uz galda saliktās glāzes un pudeles.

— Nu, ko kūkojat? Sēstieties klāt un iebaudiet, kas ir! —

Ķulmītis uzsauca un apsēdās pirmajā krēslā.

— Jā. Sēsties, skolotāj! — Zupāns pielīgoja pie galda un saplaka sēdeklī.

Skolotājs vārīgi apsēdās uz krēsla malas. Viņam te viss likās pārāk balts, tīrs un saudzējams.

— Tu te pirmo reizi? — prasīja skolotājam Zupāns.

— Spurlācīša laikā pirmo. —

— Pašu esi redzējis? —

— Tikai no tālienes. —

— Galvoju, ka tev patīks, lai gan tu starp sievieti un sievieti lielas atšķirības neredzi.

Es nesaprotu, kā viņa gājusi pie tāda gnīdas! —

— Patika un beigas! — Ķulmītis noteica un pielēja tukšās glāzes.

— Dzeram, lai nenovadējas! — Ķulmītis skubināja, visu uzmanību piegriezdams dzērienu galdam. Viņš bija atnācis iedzert un ne triekt par sievietēm. Viņš labi zināja Zupāna vājību. Ieskatījās kādus brunčus, Zupāns dzinās tiem pakal kā sadedzis un agrāk nelikās mierā, kamēr panāca savu. Lielāko tiesu viņš nepanāca nekā un tad staigāja kā izpērts suns un lādējās vienā gabalā. Pēc tam sieva un bērni pārpārēm izbaudīja viņa milestības spēku. Jau pēc mēneša viņš niknumā atgrūda sievas augumu, un bērnu varza visur mētājās pa kājām. Ieraugot atkal jaunas meitas vai tumīgas sievas, viņam acis iekvēlojās kā uzpūstas ogles. Ķulmītis manīja, uz ko Zupāns meta savas acis. Ne par velti krodziniece viņam bija katrā vārda galā.

— Nu es manu, ko tu iesācis lenkt! — Ķulmītis smējās sīki un ātri.

Zupāns sarāvās no Ķulmīša smiekliem un, uzdrāzīs ar dūri pa galdu, iebļāvās: — Muti! Vai es tev prasu? —

— Hi, hi! Es atradu tavu vārīgo vietu! Tur jau viņa nāk! — skatīdamies pa logu, Ķulmītis rādīja.

Gar logu pagāja Spurlācītiene. Viegļās drēbēs izmetusies, viņa nāca no lauka, klusi pie sevis domādama, kālab vīrs viņu aicināja uz māju. Ejot gar logu, viņa pamanīja istabā sēdētājus un nepatīkā sarauca uzacis. Kas tie bija? Dzērāji no krogus? Priekšistabā viņa nometa savalkāto priekšautu un kājās uzāva vieglās mājas kurpes. Droši viņa iegāja vidus istabā.

Tilītei ienākot, pirmais piecēlās Zupāns, tad Ķulmītis un pēdīgi arī skolotājs.

— Nerājies nu, saimniec, ka bez tavas ziņas ienācām te! — Zupāns piekāpīgā balsī teica, saņemdam balto Spurlācītienes plaukstu abās savās rokās. Tilīte asi smaidīja: — Kas nu rāsies uz tuviem kaimiņiem? Trešo

gan nepazīstu? — vērdamās skolotājā, viņa teica.

— Pirmo reizi tavos kambaros, kā nu pazīsi! — atguvis drosmi, skolotājs atsmaidīja.

— Mūsu pašu skolotājs! Rudenī iepazīsi, kad laidīsi puikas skolā, — Zupāns pasteidzās iepazīstināt.

Skolotājs asi noskatīja Tilīti no galvas līdz kājām, un viņam tā patika. Nemaz nelikas tāda, kā ļaudis teica, lepna un iecirtīga. Drīzāk atturīga un klusa. Acis, lūpas, mute izstaroja rēnu miera veldzi.

Tilīte skolotāju no tālienes bija redzējusi, tuvumā viņš likās labsirdīgs un patīkams. Tikai Tilītei nepatika, ka pārlietu bieži viņš nāca uz krogu. Tīri neapzināti viņa piegriezās skolotājam, pirmos divus, vecos paziņas, apveltīdama piespiestu laipnību.

— Sēstieties! Mana klātiene netraucēs. —

Ķulmītis paķēra brīvu krēslu un, nolīcis skolotājam blakus, klanīdamies aicināja Tilīti pie galda.

— Saimniec, sēdi blakus skolotājam! —

— Nu, nu! Ko nu man tādu godu! — Tilīte vairījās un kā negribēdama apsēdās.

Vīrieši ieņēma savas vietas. Ķulmītis sniedza Tilītei visu, kas labāks uz galda. Tilīte pārlūkoja galdu, un daudzās iztukšotās pudeles rādīja to, ka viesi jau bija ēduši un dzēruši pirms viņas atnākšanas. Viņas klātienē vīrieši jutās nebrīvāki un arī runas nevarēja ievadīt vajadzīgā ceļā.

Zupānam iegailējās acis, Tilīti uzlūkojot, bet viņas atturība sasaistīja viņa glaimīgos vārdus.

— Ko nu visi klusumā kvernat? — Ķulmītis smējās.

— Ir tev, Zupān, pietrūcis vārdu? —

— Redzu, maņa klātiene izjaukusi jautrās omās, — Spurlācītiene teica un cēlās no krēsla.

— Paliec, visu laiku jau tevi vien gaidījam. —

Zupāns saņēma Tilītes plaukstu un nosēdināja viņu atpakaļ.

— Stāsti, kā patīk jaunā vietā? —

— Tencinu! Nesūrojos. Zeme ielaista, bet par to nebēdājam. Iekopsim. —

— Jā. Priekšgājējs noņemās tikai pa krogu, bet izputēja, nabags. — Zupāns stāstīja.

— Tavam vīram ir cits nags! —

— Parādi nu puikas! — skolotājs prasīja.

— Abi uz lauka pie krusttēva. —

— Stingri turi, kaimiņien! — Zupāns neatlaidīgi raudzījās krodziniecei acīs.

— Bez stingrības nevar vīrs uzaugt, to tev, kaimiņ, vajag labi zināt. Tev pašam bērnu pulks. —

— Ir jau, ir. Cits citu auklē un vada. Man vajag maz roku pielikt. Un kur man tā vaļa! — Zupāns taisnōdamies atrunājās.

— Redzu, vaļas tev tiešām maz. Labu tiesu laika paņēmu krogus ar svarīgām apspriedēm. —

— Ko tu zini no vīrū darīšanām! — Zupāns šasarcis iesaucās.

Tilīte smaidīja redzēdama, ka aiztikusi vīrieša vārīgāko vietu.

Vienkārši izdzīt dzērājus no savām istabām viņa nevarēja. Viņai vajadzēja izlietot visu māku, lai tie aizietu labprātīgi. Kam vienreiz viņa bija dzēlusi, tas otrreiz vairs nemeklēja patvērumu viņas istabās. Sēdēdama vīriešu pulciņā, Tilīte dzirdēja, kā Jēcītis pārnāca no lauka un puikas trokšņoja otrā istabā. Uga skandināja kannas, iedama uz kūti. Tilīte atgīdās, ka jāiet pēdējos vakara darbos.

— Pametīšu vienus, jāiet vakara solī! — celdamās teica Tilīte.

— Pati saimniece un tik steidzīga? — Zupāns uzcēlās no krēsla un nostājās Tilītei ceļā. Viņa lielās rokas apņēma sievietes plecus un trakā iekārē vilka pie savām krūtīm. Tilīte sastinga, tad kā apdedzinājusies izrāvās no platām plaukstu skavām. Atvēzējusies viņa iecirta slaidu plīķi Zupāna vaigā un izslidēja no istabas. Zupāns palika istabas vidū liels kā kaudze, tikai rokas nosnācījās uz durvju pusi.

Notikumu redzēja kā Ūlmītis, tā skolo-

tājs, bet, izlikdamies neredzam, smaidīja sevī.

Apcirties riņķī, Zupāns iebļāvās: — Ko te kvernam? Laiks uz māju! Krodziniek, krodziniek! — viņš bļāva tā, ka noskanēja visa māja.

Spurlācītis, saucienu saklausījis, pameta citus dzērājus un ieslidēja otrā galā.

— Eju, eju! — viņš sauca no virtuves un tanī pat brīdī nostājās Zupāna priekšā kā cinītis.

— Rēķinu! — Zupāns nobasēja.

Spurlācītis ātrumā sareķināja, skatīdamies uz galdu, kas tur vēl palicis pāri.

— Divi rubļi! —

Zupāns iegrūda roku kabatā un, slaidi pasviezdams gaisā, ielidināja divus sudraba rubļus Spurlācīša saujās un neatvadījies izcilpoja no istabas.

Spurlācītis svārstīja naudu saujās un neziņā blenza skolotājā un Ūlmītī.

— Kas Zupānam lēcies? —

Slēpdams patiesību, Ūlmītis mierināja krodzinieku.

— Iznāca vārdu pārmaiņa. Zupānam nesavaldīgāka daba, tāpēc aizskrēja. —

Spurlācītis noticeja, kaut nepatika iesēdās krūtīs. Pirmo reiz viņa dzīvokli nu bļautās tāpat kā krogū. Tilīti viņš nebija saticis. Laipnu seju vis tā nerādīs.

— Mana sieva ar bija? —

— Bija gan, bet aizgāja. Teica, vakara darbi esot nedarīti, — mierinādams teica skolotājs un piecēlās no galda.

— Laiks arī mums, Ūlmīt. —

— Jā. — Ūlmītis uzlidoja no krēsla un, atvados paspiedis krodzinieka roku, izsteidzās tik ātri no istabas, ka skolotājs netika līdz.

Spurlācītis daudz galvu nelauzīja, kādēļ viens vai otrs dzērājs iesvilās naidā vai atmaīga bērna piemilībā. Viņam interesēja atstātie rubļi. Pasvārstījis sudrabiņiekus saujās, Spurlācītis izgāja atpakaļ krogū.

Vasara aizsmaidīja un pēdējie saules stari nomirgoja debesīs kā Kacēna krodzinieces košie lindraki. Dienas saruka īsas un miglainā laikā tikko spēja apmainīties rīta nokrēsla ar vakara tumsu. Sveķu krogus paslēpās krēslas un miglas aplokā kā zirneklis biezos tinumos.

Spurlācītis krogū dedzināja tumšu petrolejas spuldzi un, uz augstā krāga sēdēdams, adīja. Adikli viņš noslēpa tikai tad, kad ienāca kāds nepazīstams apmeklētājs. Pazīstamie viņu netraucēja. Viņa adīšanas māka iznēsājās pa pagastu, viena otra drošāka sieva atnāca noskatīties cimdu un zeķu smalkos rakstus. Viņa laiks aizgāja nemanot, adot un apkalpojot viesus.

Tilītes sirdi gruzdēja nemiers, un viņa pati nezināja no kā. Zupāna platās plaukstas vēl dedzināja viņas plecus. Viņa nevarēja nokratīt gruzdošo ņirboņu. Rudenī viss laiks pagāja kārtojot, šujot un lāpot. Andris jāvada uz skolu un jāseko līdz, lai uzdevumi tiktu kārtīgi veikti, bet tas bija nieks pret to darba dziņu, kas viņā no mazotnes ieaugusi. Siltas drēbes gaidīja dēli, vīrs un brālis. Zeķes un cimdus gan vīrs pieadīja atliku likām. Kāršana, vērpsana un aušana palika viņas ziņā. Viņa nevarēja kā Krīma, vai Kaucēna krodzinieces ieģērbties pirktās drēbes. Zeme to neizdeva, vai krogus ko atlicināja, to viņa nezināja. Aptekot un apkopjot ģimeni laiks steidzās, un smagais veļu mēnesis aiziedams atstāja salu. Zemes garoza sastinga, un aukstums aizvāza ezeru un upju spoguļus. Sarma kodās koku zaros un, vieglam vējam uzpūšot, bira trinkšķēdama zemē. Vilku mēnesis nedeva sniegu, un Ziemassvētkos braucēji kratījās ratos. Tikai ziemas mēneša sākumā sniegs noklāja visu zemi kā ar biezu, baltu vadmalu.

Brienot kupenas, Tilīte atkal atguva mieru. Viņa smaidīja par visu, kas senāk kā tārpis ēdās viņas dvēselē. Zupānu viņa nesatika visu rudeni un ziemu. Vīram viņa nekā

nestāstīja. Viņš visu svēra ar naudas svaru. Viņa iedraudzējās ar skolotāju. Vakaros skolotājs bieži sēdēja pie puikām, kad krogū gāja jautri. Reizēm viņam līdzī atskrēja Ķulmītis un, brīdi pasēdējis, nemierīgs izskrēja atpakaļ krogū.

Pēc kāda laika, kad puteņi bija iztrakojušies un sals stindzināja gaisu, Tilīte atkal dzirdēja krogū Zupāna smieklus. Tagad viņa zināja Zupāna netikumus, jo krogū satecēja ziņas un valodas gan labās, gan ļaunās. Tilītei pašai sievas nevalodas neuzdrīkstējās pienest, bet Ugai bija dzirdīgas ausis un, bieži grozoties dzērāju vidū, viņa iemācījās stāstīt un attēlot notikumus smieklīgā gaismā. Uga papauda Tilītei visu par Zupānu, Ķulmīti, skolotāju un visiem apkārtnes saimniekiem un vaļiniekiem.

Tilītei īstenā skaidrība atausa kā gaisma. Zupāns dzinās pēc viņas nemaz nepadomādams, ka viņa bija sieva un māte, laba māte saviem dēliem. Uz brīdi Zupāns prata apskurbināt ar gudru ziņu, likdams manīt savu pārāko vīrišķību. Viņu dzina tikai kaislības svelme.

Kā novakara rēnums atvēsina pusdienas svelmi, tā Tilītes labestība atgaiņāja Zupāna iekāres versmi. Nevarēdams ne soli tikt tuvāk Tilītei, viņš ar kaislīgu niknumu uzbruka Spurlācītim pašam. Brīžam Tilīte dzirdēja, kā Zupāns izverda nemieru, bet vīram palīdzēt viņa nevarēja. Viņam pašam vajadzēja prast sevi aizstāvēt.

Spurlācītis augu ziemu svīda pa krogu. Viņš stiepa malku, kurināja krāsni un gaidīja dzērājus. Bet pašā ziemas vidū krogus bija vēl tukšāks kā siena mēneša tveicē. Saimnieki tālajos Madernieku silos cirta un zāģēja malku un lietas kokus. Pāris nedēļas izcirtuši, veda mājās, un krogus visiem bija piemirsies. Dzīvība krogū radās tikai svētdienu pēcpusdienās, kad vīri bija izgulējuši gaŗo miegu. Viņiem gribējās atkal dzirdēt ļaužu balsis un redzēt citam citu. Tad Spurlācītis ierāva, bet, pusnaktī saskaitot naudu, tikai retu sudraba rubli viņš atrada.

— Bada maize! —

Dienas auga gaŗākas un sērsnu mēneŗa saulē pauguros plakās sniegs. No jumtiem pilēja palāses, nakti sasaldamas gaŗās ledus tilkās.

Ap Sveķu krogu vēŗš apsitēnī tīdamies ienesa dregnās istabās pavasaŗa jausmas. Kā spirtā vēja ieŗūpotas, krogū ņurdēja vīru valodas un klaigas.

Spurlācītis apkalpodam s berzēja rokas. Tikdaudz vīru vienkopus nebija sanācis kopŗ rudens. Viņŗš aizmiraŗ visas ziemā piedzīvotās nepatikŗanas. Caur piepīpēto dūmu mākoņiem viņŗš nemaz nevarēja visus saskaitīt.

Visklusākais ņovakar bija Zupāns. Ziemā viņŗš tikai daŗas reizes iegriezās krogū, tad arī kā izlūkodams un ik brīdi uzmanīdams durvis, gaidīdams paŗādāmieŗ Spurlācītienes slaido stāvu. Nesagaidījis viņŗš izsmēja Spurlācīti un atkal aizgāja. ņovakar viņu vidū sēdēja arī Oŗiņŗ. Tā klātiene Zupānu vienmēr nomierināja. Katrreiz, kad viņa karstais un nesavaldīgais prāts mutļodams lauzās uz āru, Oŗiņŗ ar lēniem vārdiem viņu atkal ievadīja miera ceļā.

Brīdi klusēdams dzēris, Zupāns īgni nokreŗŗīnājās un sauca pāŗ visu istabu: — Skolotāj, aizej un atved krodzinieci! Tu jau tagad viņas istabās esi labāk pierādīŗ kā te. Ja tu viņai klausīdams esi atturīgāks tapis, tad palūdz, lai vienreiz viņa paklausa arī tev un ienāk pie mums! —

— Ej pats! Viņreiz tev nelaimējās, varbūt ņoreiz būs labāka veiksmē! — skolotājs atcirta pretī.

Zupāns sasarka kā apsvilināts un, dusmas savaldot, viņam noraustījās vaigu kauli, bet iesirmās ūsas saspurinājās kā ezim adatas. Vienā paņēmienā viņŗš izdzēŗa kapara mēru ar sīvo un norēcies atkal blāva:

— Krodziniek, kur tu, gnīda, paliec! Tūliņ ņurp, kad vīri sauc! —

Oŗiņŗ dzirdēja Zupāna kļiedzienu un manījās tuvāk. Labinādams viņŗš saŗēŗa Zupāna

elkoni un mierināja: — Nu jau, Pēter, tev diezgan. Brauksim mājā! —

— Nestāvi ceļā, pērminder! —

Un, Oŗiņā neklausīdamies, acīm asām kā lūsim, viņŗš meklēja krodzinieku.

— Nu, kur tu paliec? Tavas tūlības dēļ lai mēs sausām rīklēm te dēdam! —

Spurlācītis nāca no virtuves un, nedzirdējis sākumu, prasīja:

— Ko tad atkal? —

— Ko atnest! Ko tu vari atnest? Suslu un vairāk nekā! Es tev doŗu desmit rubļus un tad atnes man ko gribu! —

Desmit rubļu! Spurlācītim grīda salīgojās zem kājām un visa seja norasoja. Viņŗš brīdi pablenza Zupānā kā neticēdams.

Zupāns bargs un sadrūmis raudzījās pāŗ istabai zilos dūmu gredzenos. Viņam iekāŗe jau bija saplakusi, bet viņam gribējās pazemināt lepno un neaptraipīto krodzinieka sievu. Pati ienākdama dzēŗāju pulkā nevarēs vis vairs nicinādama savilkēt uzacis ejot gar krogus durvīm. No pirmās reizes viņas baltums un tīrums piesūksies ar krogus pasaules smaku. Skandinādams kabatā sudraba naudu, Zupāns sevī pavīpsnāja un, pametis atkal skatu uz krodzinieku, prasīja:

— Nu, būs vai ne? —

Spurlācītis neziņā paskatījās uz vienu un otru un apmulsis prasīja: — Kas? —

— Tu dabūsi desmit rubļus, ja tava sieva ņovakar nāks krogū un pavadīs mūsu vidū! — Vārdus apstiprinādams, Zupāns meta pa vienam sudraba rublim Spurlācīŗa priekŗā uz galda. Naudas gabali ņķindēdami krājās kaudzītē, un Spurlācītis miņājās, kā uz karstām pirkstīm stāvēdams. Vienā reizē saņemt tik daudz naudas! Tīlīte nekādā ziņā nedrīkstēja atteikt. Bet viņŗš vēl vilcinājās iet, vai ne?

— Ej nu, atved! Ko te mīsties kā tītars!

— Zupāns uzkļiedza.

Spurlācītis izlocījās caur dzēŗājiem un pāŗda savā galā. Attradis Tīlīti vidusistabā, ņēmās tūlīt klāstīt.

— Tīlit, nāc steigŗus pie mums! —

— Pie jums krogū? — Tilīte brīnījās.
— Jā, Zupāns gaida. —
— Zupāns?! Pasaki, lai gaida vien. Es krogū neiešu. —

— Bet, Tilīt, desmit rubļu, tā tak ir nauda! —

— Kas par naudu? Saki skaidri! Kas par naudu? — Tilīte uzstājīgi prasīja.

→ Zupāns maksās desmit rubļus, ja tu šovakar nāksi krogū! —

Tilīte nobāla un riebumā paskatījās uz vīru. Viņas zobi asi iecirtās lūpās un gandrīz ar varu atvērusi muti, viņa teica:

— Ej! Ej, un pasaki Zupānam, lai tos desmit rubļus aiznes uz māju un atdod sievietai, tad bērniem nebūs jāstaigā ar plikiem vēderiņiem. —

Spurlācītis sastinga un palika neziņā stāvot. Krogū ālējās Zupāns. Te Tilīte kā sasalusi, nekā neredzošām acīm skatījās sienā.

— Ej! — Tilīte viņu stūma ārā no istabas. — Ej... bet labāk nesaki nekā. Es pati ieiešu krogū. — Drēbēm noplandot viņa iegāja mazajā puīku kambarī.

Nedroši Spurlācītis virzījās krogū. Gaiss bija piepīpēts tik biezs, ka viņš nekā nesa-skatīja. Nepamanīts viņš aizgāja aiz letes un sāka novākt pie malas tukšās pudeles un mērus.

Zupāns viņu tomēr pamanīja un blāva no sava galda. — Nu, vai drīz būs? —

Tad atvērās krodzinieka istabas durvis un ienāca Tilīte, kā velis dzīvo vidū. Uzreiz tapa klusu, un visu acis vērās tikai Tilītē. Biezs, alus dvingas piesātināts un piepīpēts gaiss virmoja pie griestiem. Alus tvaikos un dūmos Tilīte tiešām izskatījās kā no citas pasaules. Savu esamību viņa pierādīja ar stingro gaitu, laipodama pār dzērāju kājām taisni uz Zupānu. Nostājusies Zupāna priekšā, nicinādama viņa teica: — Es atnācu nevis lai saņemtu tos tavus desmit rubļus, bet atnesu otru desmit. Ņem un atstāj krogū! — Tilīte izbēra naudu pirmai kaudzītei blakus. Metalla šķindoņa griezīgi noskanēja viņai tēlpā.

Dzērāji drūzmējās uz trokšņa pusi un cits citam pār plecu glūnēja gan uz Zupānu, gan Spurlācīti. Tilīte, uzmetusi pēdējo naudas gabalu uz galda, pagriezās un, kuplajiem lindrakiem noplandot, izgāja no krogus.

Zupāna augums sakumpa jau ar pirmiem Tilītes vārdiem, un viņš atgīdās tikai tad, kad Tilītes vairs nebija. Viņš saslējās un saliecās uz priekšu kā ķerdams, bet viņa varēnās plaukstās palika tikai tukšs gaiss. Vīru viņš būtu kā puīku saķēris pie skausta, iznesis ārā un nosēdinājis sniegā. Sieviete nevarēja pieveikt ar spēku. Tā krogus čūska prata dzelt asāk un sāpīgāk kā viņa sieva. Zupāns neapjēdza ko darīt. Atstāt krogu vai dzert un trakot vēl negantāk?

Vīri kaktos sačukstējās un smējās. Ķulmītis sīki grudzulēja, skolotājs tikai smaidīja, bet taisni skolotāja smīns bija degoša eļļa Zupāna asinīs. Viņš pietvīka mēlā krāsā, un pirksti saķēra galda stūri tā, ka tas nobrakšķēja. — Ņemt un izputināt kā spalšus visus no krogus ar pašu Spurlācīti priekšgalā! Mazs kriksītis saprāta ņēma virsroku, un viņš savaldījās. Nevarēja jau ar puspagastu kauties. Krogū palikt arī vairs nevarēja, un nesteigdamies viņš uzvilka kažoku un pazuda ārdurvīs.

Abas naudas kaudzītes palika uz galda.

Pēc Zupāna aiziešanas arī citi samaksāja un aizgāja. Spurlācītis palika viens. Visa vakara jezga viņu satrieca. Staigādams pa krogus tukšajiem kaktiem, viņš atrada uz galda naudas kaudzītes. Zupāns nebija paņēmis līdz ne savu, ne Tilītes doto. Spurlācītis pār-laida roku pār balto metālu, bet šovakar nauda viņu vairs neiepriecināja. Viņš bija tik noguris, ka negribēja neko citu, kā gulēt. Viņš apsēdās krēslā un tūlīt arī aizmīga. Krogus dvinga Tilītei palika aiz muguras, un kā nespēkā viņa atlaidās sēdekli pie galda, kur viņa parasti strādāja sīkos mājas niekus. Iet otrreiz dzērāju pulkā viņa nevēlējās. Lai cik lielu spēku prasīja gājiens krogū, tomēr tas laimīgi bija paveikts un ļaudīm aizbāztaš mutes. Zupāns dabūja savu

pelni to atmaksu. Tik drīz krogū viņš savu kāju nespers. Tilīte smaidīja un, aizvērusi acis, atmiņās iegrima agrākā dzīves lokā. Jaunība viņai aizgāja Upes krogū, un toreiz viņai dzīve nelikās kā skopi iedalīta daļa, bet kā liela, krāšņa dāvana. Tagad viņas lielākā dāvana bija bērni, abi dēli. Dēliem bija tēvs. Nu tikai Tilīte iedomāja, ka gaida vīru. Viņa cēlās klusu, lai neuzmodinātu dēlus un brāli, iegāja krogus istabā. Dūmi bija izgaisuši, bet sastāvējuša dzēriena smaka vēl neaunīgāk kodās nāsīs. Griestu spuldzē uguns drusku vēl spīguļoja, un Tilīte ieraudzīja vīru krēslā aizmigušu. Kā negribēdama viņa noglauda vīra iesarkano galvu. Viņa nevarēja vīru nīst, bet tikai nožēlot. Būtu viņš vairāk paskatījies pasaulē, ne noņemies tikai pa krogu, nebūtu jādreb, sīku kapeiku ieraugot. Bet tagad? Tilīte nopūtās.

— Vai nu vairs izmācīsī pustumža cilvēku. Katram savs tikums. —

Atstāto naudu Tilīte sarausa priekšautā un, atstājusi vīru turpat gulēt, nopūta vājo liesmu un aizgāja savā galā. Ar naudu viņai bija īpašs nodoms. Gan Uga ritā aizbridis uz Zupāniem, un visi skanīgie rubļi satecēs Zupānietes saujās.

V

Dzīvodams dienu pēc dienas, Spurlācītis ieauga adieniešu vidū kā koks, laizdams jo kuplākas saknes liesākā zemē. Pats viņš sarāvās un sačervelēja kā iekaltis zars, bet viņa šaudīgā gaita netapa lēnāka. Viegli un veikli viņš apkalpoja viesus, šaurās acis šaudīdams uz visām pusēm, lai tikai kāds nesēdētu bez dzeramā. Ļaudis krogū nāca ne vairāk, ne mazāk kā citas reizes. Spurlācītim tagad tas bija vienaldzīgi. Viens dzērājs vairāk vai mazāk; no tā viņš neklūs ne bagāts, ne plīks. Viņa pirksti vairs nedrebēja, ieraugot biežāku naudas maku. Ka par naudu tomēr viss nebija pērkams, to viņš pieredzēja aizgājušās dienās, kad Zupāns dzēra un ālējās pa krogu. No ļaudīm Spur-

lācītis padzirdēja, ka Zupāns tagad ņemties pa Krimu un Dūnīti. Sveķu krogū nu bija miers, miers, kādu Spurlācītis cerēja atrast šurp nākdams. Zemniekiem auļojošās kaislibas apslāpēja zemes smagums. Tādi kā Zupāns viņu vidū bija reti. Lietām bija sveřamas un mērojamas vērtības, kas ļaužu acīs atrada nicinājumu vai pievilcību, bet lietas, lai cik lielas un slavenas, nespēja aizēnot cilvēkus. Un, atmetis dzišanos pēc naudas, Spurlācītis piegriezās saviem tuviniekiem: sievai, bērniem un Jēcītim. Tie turējās kopā kā nešķīrami draugi un biedri. Šaudīgs nemiers viņus netramdīja. Bijīgā cieņā Spurlācītis tuvojās Tilītei. Gaŗus gadus dzīvodams kopā, viņš tikai tagad redzēja, cik Tilīte stingrā labestībā cēla un sargāja viņa dzīvi, neļaudama no pasaules putekļiem ne krislītim iespieties vidū. Darīdami darbus laukā, pļavā, pagalmā un istabās, Tilīte, Jēcītis un Uga kustējās tikpat rīmtīgi un nemainīgi, kā diena seko dienai. Nekas viņus nespēja pārsteigt vai iztrūcināt. Dziesni varēja dīgt un stiepties uz augšu, ja lija lietus un spīdēja saule. Pēc sutainiem pērkona lietiņiem aizvien iestājās vēsāks laiks, noskaidrodams apvāršņus un naktis iedegdams zvaigznes tālajā debesu jumā. Ar jaunu vasaru Spurlācītis dzīvoja vairāk pa āru. Krogus bija tukšs kā parasti darba laikā. Iedams uz lauku, Spurlācītis pieķērās sīkākai darbiem, vienmēr turēdamies tuvāk Tilītei.

— Ak, tu atradi gan mūs? — Tilīte bez izbrīna prasīja.

— Jā. Krogū tukšs un sutīgs. Patīk izkustēties tīrā gaisā. —

— Agrāk nevarēju dzīdama izdzīt ārā. —

— Agrāk jums palīga nevajadzēja. —

— Tagad ar nevajag. Puikas lielāki, tie palīdz. —

Tilītes mierīgie vārdi neatsaldēja Spurlācīša prātu. Klusībā viņš priecājās, ka Tilīte ne ar vienu vārdu nepieminēja un ne ar vienu skatu nepārmeta agrāko dzīvi.

Izkustējies pa lauku, Spurlācītis vakaros

jutās atkal ieaudzis savējo vidū. Nu viņš vairs neplivinājās kā vēja norauta pieneņu pūka, kas nejauši nokrita zemē, vējam apstājoties.

Klusas vasaras dienas vadīja skolotājs. Gandrīz katru dienu viņš nāca uz krogu un sēdēja pie puikām un Tīlītes. Reizēm viņš piebiedrojās Spurlācītim un, uz krogus sliekšņa sēdēdami, pa retam vārdam pārmija viens ar otru. Vecums viņam vairs nebija tālu un pēc gadiem pieciem, sešiem skola būs jāpamet. Divas paaudzes viņš bija uzaudzinājis, tas nebija tāds darbs vien, kā tirgoties aiz letes. Cienīdams pārlieku to pašu krogu, viņš palika bez ģimenes. Tādēļ tik bieži viņš nāca uz krogu pie Tīlītes. Bieži ar Spurlācīti viņi runāja par abiem puikām.

— Nebēdā nekā, krodziniek, tev ir dēli! Tīlīte un Jēcītis atņem visas bēdas par saimniecību. Krogus bijis, nebijis. —

— Dēli man ir, paklausīgi dēli. Viņu dēļ jau es tikai plēšos pa krogu. —

— Drīz būs dēli paši pelnītāji, varēsi atlaist krogu un dzīvot bez bēdām. Andris

beigs semināru un varēs nākt manā vietā. Labi, ja dažus gadus es vairs jaudāšu. Man būs mierīgāks prāts, ja paša skolnieks un vēl laba drauga dēls iesēdīsies manā vietā, un viņš ir priekšzīmīgs un krietns cilvēks, būs labs skolotājs. —

Ar drūmām nākotnes apcerēm skolotājs noņēmas tikai retus brīžus. Lielāko dienas daļu viņš bija priecīgs, jo savu dzīvi vadīja iekšēja miera apmīrgots. Paša bērnus aizstāja tie daudzie, kas rudenī saplūda pa skolas durvīm. Izsēdējies un parunājies, skolotājs cēlās un gāja.

Spurlācītis palika viens. Viņš sameklēja adikli un, stundām ilgi sēdēdams, aizgūtnēm vien adīja. Pirksti kustējās, bet acis uzmaniya ceļu. Ja pamanīja tuvojamies braucēju vai nācēju, adiklis nošluka klēpī un sasprindzināts viņš pavādīja ceļinieku, līdz tas pazuda aiz siliņa stūra.

Braucējs, palēninājis zirgu, brīdi vērās atpakaļ un nočukstēja: — Bada krogus! —

Spurlācītis iesmējās, tik neparasts viņam likās šis vārds.

Pēteris Ērmanis

MĀTES MINEJUMI

Aijā — māte mīļi paauklē.

Žūžū — vai jau ir šai pasaulē

Tā, kas kādreiz mīlot tevi gūs,

Tā, kas mūžā maigais balsts tev būs?

Aijā — sirds man tumšā jausmā grimst.

Žūžū — kaut kur meitenīte dzimst;

Tā reiz tevi, dēliņ, zemu lieks,

Smejojot skaudrā sāpju svelmē trieks.

Aijā — atveldz it kā vējiņš lēns.

Žūžū — vai jau dzimis jaukais zēns?

Tālumā vai tuvumā tev augs

Viņš, kas īstais un viskrietnais draugs?

Aijā — atkal salta nojausma.

Žūžū — likteņa tā sūtīta?

It kā zvana: „Drīz kāds puisēns dzims;

Viņa vajāts, manējais reiz līms.“

Fricis Dziesma

TRIMDINIEKS

Tai maizes garozai, mute

ikdienas ko spītīgi prasa,

ir pazemojuma rūgtums

un izsmiekla piegarža asa.

Neko vēl neesi sācis,

jau nogurums rokās un kājās;

gan eji starp tūkstošiem laužu,

nekur taču neesi mājās.

SKOLAS DZĪVE VECĀS ATMIŅĀS UN JAUNĀ PIEREDZĒ

I

Pirms savu valodu sāku, man jāatvainojas, ka esmu uzdrošinājies runāt par jaunu pieredzi, jo pats labi apzinos, ka lasītājiem jaunākos laikos skolas dzīvē pieredze būs lielāka nekā man, kur patlaban skolas darbā nestāvu. Ceru tomēr, ka arī mana skolas prakse palīdzēs jaunākiem pedagogiem pārcilāt savus piedzīvojumus un tā to ainu, ko mums sniedz skolu dzīve, no savas puses kuplināt.

Bet par vecām atmiņām, ja vien garīgie spēki to ļauj, drikstu jau drošāki runāt, jo šīs atmiņas sniedzas vairāk nekā 66 gadi atpakaļ. Un, proti, jau 1880. gada rudenī iestājos Džūkstes pagasta skolā; bet kā viesis jeb ciemiņš biju tur jau bijis kādreiz agrāki, apmeklējams vecākos brāļus, kas tur jau mācījās.

Tad nu ar Džūksti sākams un pievērsdamies arī citām mācības iestādēm, kur esmu bijis mācībā vai pats citus mācījis, gribētu te apskatīt dažus jautājumus, kurus apcerēt ierosina šīs skolas.

Sākt es gribētu ar telpu jautājumu, un tur man jāliecina, ka, pa gaŗiem gadu desmitiem skolā strādājot, es maz vien esmu baudījis to prieku strādāt ļabi ierīkotā skolas namā. Senās pagastskolas jau īsti ar savu iekārtu nedarīja prieku. Tā arī Džūkstē. Māja gan bija diezgan pamatīga mūra celtnē, bet par gaismu un ventilāciju tikpat kā nebija domāts. Galvenie logi gāja uz Ziemeļpusi un viņiem priekšā auga kupli koki. Tad jau varam saprast, ka galvenajā klasē neiespīdēja priecīgs saules stars un stūros valdīja drēgnums un pelējums. Un tā tas nebija Džūkstē vien. Saulēs gaismu agrākās paaudzes it kā neprata cienīt, un pat bagātiem līdzekļiem celtas iestādes šo prasību ignorēja. Tā man,

piem., Rīgas skolotāju institūtam telpas meklējot, gadījās vērīgi aplūkot Bāriņu patversmi Pārdaugavā. Lepnā māja savu milzīgo fronti nepiegrīza saulei, bet Rīgas centram, un tas ir ziemeļos. Arī Dubultu ģimnaziju dibinot, mūsu skolas labvēlis, skolai mītni celdams, nelūkojot uz maniem aizrādījumiem, to cēla tā, ka fronte piegrīztos ielai, lai gan saules tur nebija ko meklēt.

Nu es gan zinu, ka pastāv iebildumi pret saulainiem klases logiem. Bet Latvijās apstākļos tāds uzskats ir nemotivēts. Vasaras vidū, kad saules iedarbība varētu radīt kādu viegli novēršamu traucējumu, mācības parasti nenotiek, bet citos gada laikos saule klasē un saule sirdī ir liela Dieva dāvana. Noskaņojums ir noteikti priecīgāks, dzīve veselīgāka un rodas pat ietaupījums apkurināšanā un apgaismošanā. Tā tad secinājums var būt tikai tāds, ka skolas mājām jāizmanto Dieva dotā dabīgā gaisma. Biržu komercskola Rīgā gan bija ierīkota tā, ka saule klasēs spīdēja pavakarē, bet priekšpusdienā saulains bija skolas lielais koridors.

Par ventilāciju jau minēju, par kuŗu senāk nemaz negādāja. Džūkstē šis trūkums, īpaši guļamistabā, bija taisni briesmīgs. Ar to sakarā jāved arī atējas vietu atstāšana novārtā. No Dr. Auškapa kādreiz dzirdēju dzēlīgo teicienu, ka 1905. gadā neesot vajadzējis dedzināt muižas, bet skolas, jo tur izpostot latviešu jaunatnes veselību. Tur ir sava daļa patiesības. Tātad skolas celtnēs un arī skolu apsaimniekošanā būtu vislielākā vērība jāpiegriež taisni šim vajadzībām, lai jaunatnes veselība netiktu apdraudēta. Mazāk svarā ir jautājums, ciktāl skola der reprezentācijai. Tā dažas bijušās pils tika iekārtotas skolām, jo šķietami pils ir pils, bet praktiskā vajadzība nebūt nebija

apmierināta. Esmu tādas skolas apmeklētājs vairāk vietās. Prieccāties par telpām nekur neesmu varējis. Nu, zināms, šīs celtnes bija citiem nolūkiem radītas. Bet arī speciāli skolas vajadzībām celti nami nebija bez saviem pārpratumiem. Tā par kādu skolu augšējā Zemgalē reiz lasīju, ka to uzcēlušī paaugstā vietā un nu nav varējuši uzurbt ūdeni. Būtu jel palikuši ielejā! Skola būtu siltāka, būtu vieglāki pieejama, un arī ūdens netrūktu. Ziemeļvidzemē man gadījās apmeklēt skolu, kas, apmēros būdama varen diža, stāvēja kailā apkārtnē kā piramīde. Tas jau ir pret aistētisko principu celtniecībā, kas prasa, lai celtnes stāv zināmās attiecībās ar savu vietu. Ļaunums manis minētajā skolā bija vēl tāds, ka skolotāji ar savām ģimenēm bija novietoti dzīvokļos pie otra stāva koridora. Lauku apstākļos tā ir liela neērtība. Ļaunums bez tam tāds, ka bērnu slimošana skolotāju ģimenēs apdraud visu skolu, bet slimšanas gadījums skolā ir draudošs vairākām skolotāju ģimenēm. To visu varētu novērst, skolotājiem ceļot skolas tuvumā īpašas ģimenes mājiņas. Tas būtu lietderīgi sanitārā ziņā, nodrošinātu arī skolotājiem mājīgāku mītni un palīdzētu galvenai ēkai saistīties ar savu apkārtni. Bet reprezentēšanās tieksme skubināja arī lauku pagastus celt skolām daudzstāvu namus, lai gan zemes trūkums vai dārdzība uz to nespiež un lietošanā šie augstie nami ir trokšņaini un neērti. Nik. Kalniņš nesēn *Latvju Domās* ar patiku atcerējās, ka Rīgas skolotāju institūtam klases bijušas ļoti neizskatīgās vienkāršu koka barakās ar papes jumtu. Varu tam tikai pievienoties. Te bija domāts kalpot praktiskai vajadzībai, slimnieku uzņemšanai, bet praktiskums un lietiskums ļāvās izmantoties arī pedagogiskos nolūkos, jo gaismas un gaisa bija diezgan, un dzīvošana uz līdzenas zemes ļoti atvieglāja skolnieku izskriešanu pagalmā, neklaudzinot brīvdzīvās daudzstāvu kāpnēs.

Ir man gadījies gadiem ilgi strādāt skolā, kuŗas telpas izkaisītas pa vairāk namiem,

vai arī atrodas gan vienā namā, bet ar savu šaurumu prasa, lai mācības notiktu divās maiņās. Tās visas ir lielas neērtības, bet laba griba un izturība tiek arī šim kalnam pāri, kālab latviešu skola, kā cēru, arī trimdas apstākļos un svešā zemē ārēju trūkumu dēļ nenovīstis. Sakarā ar telpām būtu jāpieņem arī inventārs un mācības līdzekļi. Negribu pie tiem ilgi kavēties. Atzīmējami būtu īpaši skolas soli, kas vēl līdz pēdējam laikam daudz vietās skolniekiem sēdēšanu padarīja grūtu. Par Džūksti un citām nabadzīgām laukskolām jau nebūtu ko runāt, bet arī Latvijas universitātē, vismaz tās klausītavās, kur man gadījās strādāt, klausītāji sēdēja saliektām mugurām, lai gan ļaunumu nemaz tik grūti nav novērst, iekārtojot starp solu un galdu tā saukto minus distanci. Par mācības līdzekļiem gan jāsaka, ka manā jaunībā šini laukā bija liela nabadzība. Lerchis-Puškaitis, kuŗa vadībā atrados savā pirmajā skolas gadā, dziedāšanas stundā allaž veltī raudzījās pēc kamertona, bet, ģeografiju mācīdams, sajuta globa trūkumu. Globu beidzot Džūkstes skola bija dabūjusi, tāpēc ka Lerchim bija izdevies sev par draugu padarīt vienu no pagasta vietniekiem, kas tad vietnieku sapulcē bija Lercha lūgumu sirdīgi aizstāvējis, pasvītrodams, ka ģeografiju nekādā ziņā nevar mācīt bez Kolumbus. Bet lai nu globus, lai Kolumbus, ar mācības līdzekļiem nebija ko lepoties. Arī Veidemaņa privātskolā Džūkstes Ērgelniekos mācības līdzekļu tikpat kā nebija. Vienīgi telūrijs un neliela kollekcija zemes kartes, kas bija nolaižamas un uzvelkamas pie klases sienas. Tās bija kādreiz manos skolnieka gados Veidemanim dzimumdienas dāvāna.

Visumā esmu guvis iespaidu, ka arī ar mazumu līdzekļu centīgs un lietpratīgs skolotājs var veicināt uzskatāmību, bet ka, no otras puses, līdzekļu krājumi daudzkārt palielē guļam. Pats to esmu piedzīvojis skolotāju institūtā. Atceros, ka pirmajā laikā iegādājām tā saukto, ja pareizi atminos un

man arī nesajūk globus ar Kolumbu, tā saukto pīrheliometru, bet vēl šodien nezinu, vai skolnieki par šo instrumentu ieguva kādu priekšstatu.

Ķījevā strādāju tirdzniecības skolā, kur fizikas kabinets vajadzībai bija pietiekams. Kad reiz ierunājos par šī kabineta lietošanu ar fizikas skolotāju, tas man paskaidroja, ka mitrā gaisa dēļ indukcijas mašīna klasē nefunkcionējot. Bet man vācu stundās, valodas mācību kombinējot ar reālījām, šī mašīna bija jau trīs reizes funkcionējusi bez vainas. Kollēga, kā rādās, to nebija cilājis aiz personīgas ērtības. Citādi gan no šī kollēgas, kas bija izcils arodu vīrs, iegaumēju vienu pīdagogīsku mājienu, proti, ka fiziku skolnieki pamatīgāk piesavinās no zīmējumiem nekā no aparātiem. Modelis mašīnai arī ir mašīna, un kad nu šī mazā mašīna bērnam acu priekšā funkcionē, viņš viegli sevi apmāna ar iedomu, ka viņš nu ir izpratis apskatāmās mašīnas būtību un konstrukciju. Ar zīmējumu tik viegli pie tādas illūzijas nevar nākt, bet ja lieta reiz izprasta, tad rezultāts būs apziņā iegulies dziļāku. Ar to tomēr nebūt nēgrību sacīt, ka par kabinetiem nebūtu jāgādā, bet gan, ka arī kabineti nenodrošina panākumus, kamēr centīgs un lietpratīgs skolotājs arī no maz miltiem izvāra viru. Tā atceros, ka M. Rācens, kamēr kabineti Dubultu ģimnazijā bija vēl patukši, skolniekiem tomēr sagādāja vērtīgas stundas fizikā un ķīmijā.

II

Svarīgākā lieta skolā tomēr nav telpa vai mācības līdzeklis, pat ne skolotājs, bet centrā stāv topošais cilvēks, kam par labu tiek viss tas gādāts. Kā nu bija ar to?

Ja tagad — par kaŗa un trimdas apstākļiem tas nav sacīts — ja tagad skola uzņem skolnieku ar kādām priekšzināšanām, tad par to ir rūpējusās ar skolu saskaņotas organizācijas, īpaši bērnu dārzs. Manā jaunībā stāvoklis bija tāds, ka tautas skola, kas obli-

gāti aptvēra trīs gadus, strādāja tikai ziemā. Tā skolas laiks bija ļoti īss, un tur arī labākais skolotājs nekādus brīnumus nevarēja izdarīt. Un tomēr arī šī skola nebija mazvērtīga, bet viņas uzdevums bija atrisināts ar to, ka, bērniem skolā iestājoties, no viņiem jau prasīja prasmi grāmatu lasīšanā, arī ko no ticības mācības un rēķinumiem. Cik nu katram šī iepriekšējā sagatavošana bija pietiekama, ir grūti sacīt. Bet katrā ziņā pagastskola ar šo sastāvu sasniedza lielākus panākumus, nekā tas būtu bijis iespējams, uzņemot bērnus bez jebkādiem noteikumiem, kālab mūsu tautskola, cik noprotu, nestāvēja vis ēnā aiz tautskolām Rietumeiropā. Bet kā notika uzņemamo skolnieku sagatavošana! Tā bija māju mācība, kas bija padota draudzes mācītājam, kas tad pavasarī nolika pārklusināmos punktus vairāk vietās savā draudzē. Uz vienu tādu punktu arī es esmu vests, un tas bija 1875. g. pavasarī, kad pļavās ziedēja zīda nelķes. Bridim bija sava sviņa, jo bērnus visus pierakstīja, un mājas bija izpušķotas, pār grīdu izkaisītas saka-pātas kalvas. Ko no garīgām lietām prasīja, vairs neatminos, bet lasīt jau lika katram un visus kopā nodarbināja arī ar rēķināšanu. Uzdeva kaut ko līdzīgu vienkāršam trejskaitļu uzdevumam. Atbildē vajadzēja pasacīt, cik kādi grāvju racēji nopelnījuši dotos apstākļos. „Astoņdesmit!“ es teicu bez lielas galvas lauzīšanas, bet mani vecākie brāļi ne mazumu rājās, ka es esot aplam izrunājies. — Lai nu kā, bet šī iekārta bērniem tomēr šo un to deva un, kas nebūt nav nesvarīgi, paskubināja arī mātes grāmatu pašķirstīt un pīnteresēties par tiem jautājumiem, kas mazos un līdz ar viņiem viņu mātes varēja apkaunot vai godā celt. Tā šai māju mācībai bija lielāka nozīme, nekā varētu domāt uz pirmo acu uzmetienu. Manos vēlākos gados šai māju mācībā notika uzlabošana tai ziņā, ka Vidzemē — labi nezinu, ko darija Kurzemē — draudzē lūdza vairākus nama tēvus, kam bija pietiekami daudz izglītības un patikas, ik svētdienas kādas stundas nodarbo-

ties ar apkārtnes bērniem. Smiltenes draudzē tādu punktu varēja būt ap 30. Pavasarī prāvests K. Kundziņš šos punktus apbraukāja, pārbaudot darba rezultātus. Kā Kundziņa kandidāts esmu šo darbu izdarījis kādas reizes sava seniora vietā. Nu jau varēja pagadīties, ka citi arī man pasaka kādu aplamu „astonđdesmit“, bet visumā no šim sanāksmēm mantojām tikai prieku, bērniem bija paskubinājums un mātēm gandarījums. Sevišķi melodiju uzņemšanā bērni sacentās cits ar citu.

Domāju, ka šie senie piedzīvojumi iegūst lielu nozīmi latviešu tautas tagadējās gaitās, jo ne visur var ierīkot skolas. Te nu tam ir liela nozīme, ja ģimene un vispārīm apkārtnē iet jaunajam pilsonim palīgā. Nevajag jau tūlīt speciālistu. Bet vai bērns noteiktos laikos nododas savam darbam, to var tēvs — māte novērot, pat ja viņi būtu neskoloti cilvēki. Un bērna pieradināšana pie tādas kārtības, nemaz nerunājot par to, uz kādu mācības priekšmetu tas attieksies, ir izglītības ziņā fundamentāls faktors: jo kas galu galā ir izglītība, ja ne spēja kādā jautājumā koncentrēties. Bet allaž būs tā, ka arī priekšmeta izpratnē apspriešanās ar savējiem palīdzēs bērnam pamatīgāki risināt savu uzdevumu. Tā tad pat tur, kur kādam skola ir nodrošināta, mājnietu līdzdalība nāks skolniekam par labu lietas pamatīgākā izprašanā un garīgas intereses vairošanā ģimenē. Bet pavisam nepieciešams un neatsverams tas ir visur tur, kur bērns nevar skolas durvis virināt. Bēgļu mītnēs tagad latviešiem ir diezgan ļaužu ar augstu izglītības līmeni, kas savā ziņā var izdarīt vērtīgus pakalpojumus tai gadījumā, ja skolu nevar iekārtot.

Zināšanu un metodes ziņā kāda te būs starpība pret tiem laikiem, kad mums māte mācīja ābeci! Toreiz aiz gaiļa bildes sekoja burti katrs pa sevi. „Burta“ nosaukums toreiz nebija pazīstams; tai vietā sacīja „vārds“. Kad bērns bija iemācījies „pa vienam vārdam“, tad pārgāja uz ābece tekstū un mācījās burtus savienot: emme ū āmū,

ese ūsu, mūsu = mūsu. „a“, jeb „gaņais a“ bija „h“ burts, kas apzīmēja gaņumu. Lasītājs r e d z, cik grūti bērnam te nākas uztvert skaņu vērtību, ko katrs burts apzīmē. Šī iemesla dēļ pirmie iesākumi lasīšanas mācīšanā toreizējam bērnam maksāja daudz pūļu un asaru, un to tagad var un vajag darīt labāki, racionāli. Bet arī neracionālā metode deva panākumus, mātēm un bērniem darbā parādot labu gribu. Būs atļauts arī piezīmēt, ka, atzīstot visas priekšrocības, kādas piemīt skaņojamai metodei, tas ir pārpratoms, ka arī vēlāk, par pareizrakstību runājot, skolotājs savos aizrādījumos pūlas burtus apzīmēt ar tādu pat skaņu, kā to darījis skaņošanas mācībā. Atsevišķus līdzskaņus, bez patskaņiem, izrunāt, pēc tam vēl pilnā balsī, skaļi, nemaz nav iespējams. Kad lasīšanas grūtības ir pārvarētas, būs labāk burtiem dot nosaukumus kā „bē, cē, dē, ef“ etc., iedomāsimies, piem., ka grieķu alfabētā lielākai daļai burtu ir divzilbju nosaukumi lietvārdu vietā: alfa, bēta, gama, delta etc. Ebrēju valodā šie nosaukumi ir aizgūti pat no konkrētiem priekšmetiem: alef, bēt, gimel, dalet = vērsis, nams, kamielis, durvis.

III.

Internāts. Ar skolu bieži vien ir savienots internāts, un kādu brīdi mūsu tēvzemē, varēja rasties tāds iespajds, ka internāts ir universāllidzeklis skolas pacelšanai un uzturēšanai augstākā līmenī. Kā tas nu bija mūsu dzīves apstākļos?

Laukskola mums pulcināja bērnus no diezgan liela apgabala. Neizbēgamās sekas bija tās, ka skolniekiem vajadzēja skolā palikt pa nakti. Nepietiekamās telpas, sausā barība, kādreiz arī sasalusi vai sapelējusi, nejdzīgās atejas vietas, vājā apgaismošana un ventilācijas trūkums dzīvi šais internātos darīja neveselīgu un drūmu. Bet sava labā puse bija arī šiem internātiem, jo, palikdami pa nakti skolā, bērni nezaudēja laiku ceļā un varēja mācībām ziedot vairāk laika. Bez tam inter-

nātā bija vairāk iespējas mācībās koncentrēties, kamēr māju dzīvē bērnu bieži vien nodarbināja ar saimnieciskiem uzdevumiem, vai arī viņa paša vērība no grāmatas aizslidēja uz māju dzīvi. Man katrā ziņā ir palicis iespaids, ka tiem skolniekiem, kas skolā palika pa nakti, darbs veicās labāki nekā tiem, kas pēc mācībām gāja uz mājām. Pa daļai šinī apstākļi varbūt ir meklējams izskaidrojums, ka mūsu ziemas skolai, nelūkojot uz īso mācības laiku un citiem trūkumiem, limenis varēja būt pienācīgi augsts. Gadās tomēr arī otrādi. Tā man Kijevā nācās strādāt kādā lielā un bagātā ģimnazijā ar paralēlklasēm, no kurām vienās mācījās ārinieki, bet otrās internāta audzēkņi. No šiem pēdējiem dzirdēju uzskatus, ka viņiem taču nevarot prasīt tik daudz, kā otrā paralēlē, kur mēs būtu sprieduši, ka internātā aprūpēti un augu dienu palikdami skolas atmosfērā, viņi būs labvēlīgākā stāvoklī nekā ārinieki. Nebija laikam izdevies internātam piešķirt vajadzīgo raksturu. Bet to izdarīt arī tiešām ir grūts uzdevums. Klasē skolotājs un skolnieks satiekas mazāko dienas daļu; te viņiem arī ir sava objektīvi dotā kopīgā zeme, mācības viela. Zināms, arī te pati svarīgākā lieta ir skolotāja personība, bet objektīvi dota bāze klases darbu un dzīvi atviegļina. Internāta apstākļi ir citādi. Skolotājam un skolniekam te nav vien veicama kāda noteikta programma, bet viņiem ir sakāršanās augu dienu ļoti dažādās plāksnēs, kā jau dzīvē. Tur tad viegli vien rodas kāda nesaprašanās. Nemiet, piem., tik svarīgu lietu kā audzēkņu brīvība. Varam šinī ziņā iet audzēkņiem pretim vislielākos apmēros, kaut kāda norma tomēr audzēkņus saistīs, tā ēdams un gulāms laiks taču būs normējams un kāda ārēja kārtība jāparedz, īpaši, ja internātā ir daudz galviņu un abu dzimumu. Bet jaunatne normu bieži vien sajūt kā slogu, un ja nu neizdodas starp audzinātāju un audzināmiem nodibināt patiesu uzticību, tad drīz rodas pārkāpumi, sodi, konflikti un tiša pretdarbība. Tādā gadījumā internāts nevien

klases darbu nepabalsta, bet to sagrauj, saindēdams ar savu raugu arī skolas garu. Un tas nav nemaz neiedomājams, jo savas vajības ir arī skolotājam. Klases darbā viņas pa daļai paliek aiz skolas durvīm, bet internāta sadzīve ir intīmāka un nav velti sacīts: Jūsu bērni būs jūsu tiesneši. Tā pretdarbība dažreiz iegūst attaisnojumu, vismaz audzēkņu pašu acīs. Klāt nāk, kā jau dzīvē, visādi saimnieciskas un tehniskas dabas sarežģījumi, un jaunatne, būdama pēc savas dabas neiecietīgāka nekā brieduma gadi, šais grūtībās saskata arī vadības vainu, kas tad liek apmākties kopdzīves dzidrajām debesīm.

Sevišķi gribu tomēr pasvītrot, ka, pastāvot internātā arī visideālākajām attieksmēm, var rasties citu bēdu pārpilnam saspaidīts un sakratīts mērs. Lieta grozās ap slimību un veselību, ap nāvi un dzīvību. Slimības un nāves gadījumi, ko man nācies piedzīvot internāta apstākļos, man pieder pie grūtākajiem pārdzīvojumiem mūžā. Tiešais klases darbs man tamlīdzīgas sirdssāpes pa vairāk gadu desmitiem nav sagādājis. No tā tad nu secinu, ka internātus tikai tad drīkst ierīkot, ja ir drošība, ka tur savus labākos spēkus ieliks atbilstošs cilvēks, bet arī tad vēl būs katrai dienai sava nasta. — Ar to negribu sacīt, ka internāta audzinātājam būtu pārāk daudz jāiejaucas audzēkņu dzīvē. Viņa uzdevums būs nodrošināt cieņu nedaudzajiem — internātā stabilizētiem noteikumiem, bet, zīmējoties uz audzēkņu morālisko stāju un čaklumu, ir jauki, ja audzinātājs ar savu personību darbojas kā kluss katalizators.

Valodas. Tā kā man mūžā visvairāk ir gadījies mācīt valodas, un Latvijas skolā arī taisni valodām gan pašu, gan svešām bija plaša vieta, tad pieskaršos arī šim jautājumam. Pagāstskolā, ko mazs puika būdams, apmeklēju divi ziemas, mācības valoda bija latviešu valoda, bet mācīja arī vāciski visiem un krieviski puikām, kamēr meitenes tai laikā strādāja rokdarbus. Lerchis-Puškaitis, kas mācīja krievu valodu, liels

lietpratējs šai arodā nevarēja būt, un mācības grāmatas, cik atceros, nebija teicamas. Tā tur neko daudz neiegūvām. Diezgan primitīva būs bijusi Priediša grāmata. Man no tās nāk atmiņā kāds krievu teiciens: Vai tev ir zelta zābaks? Atbilde, protams, skan: Man nav zelta zābaka. Tamlīdzīga saruna, vienota ar mazumu humora, varētu bērnu starpā būt savā vietā, bet tad arī vajag skolotāja, kas ar bērnišķīgu humoru var kopt tamlīdzīgu konversāciju. Bet ja notiek kaila tulkošana, kā tas toreiz bija, tad vēlams noskaņojums izgaist.

Golotūzovs bija nopietnāka grāmata, bet visumā mūsu apstākļiem droši vien par grūtu. Man prātā, ka tur lasījām kādu apcerējumu par cilvēku, bet laikam gan pavāji sapratām. No sīkumiem atceros, ka krievu vārds „cvet“ (krāsa) tur bija tulkots ar „izskatīšanās“. Tā krievu valoda pagastskolā lielu ražu nevarēja dot.

Drusku citāda bija lieta ar vācu valodu. To mācīja galvenām kārtām pēc Špīsa *Pārtulkotāja*. Gabaliņi bija viegli un vientiesīgi, daži arī kļūdaini. Tā laikam, lai tulkošanu atvieglinātu, latviešu teikumos daudzkārt valdīja vācu vārdu kārtība, tā: „Dažs mācītājs ir viens vīrs tās ticības“, „Mans kaimiņš ir viens vīrs tā miera“ etc. Arī vācu valoda bija vietām aizdomīga un tāda bija saglabājusies pat šīs grāmatas jaunizdevumā pirmā Pasaules kara laikā, piem.: „Der Graf schenkt dem Kutscher; der Lehrer zeigt an dem Kinde“, kur bez akuzatīva objekta šī izteiksme tā nav lietojama. No šīs grāmatas latviešu skolnieks tomēr ieguva kaut cik kādas zināšanas vācu valodā, jo grāmata ar savu vienkāršību un vieglumu skolnieku daudz maz ievadīja vācu valodas praksē un, metodiski ņemot, bija arī tā laika skolotājam pa spēkam. Citādi tas, laikam, bija ar kādu vācu lasāmu grāmatu. Tur laikam mēs neko nesapratām. No visas grāmatas man prātā atlikusi viena rinda, un proti tādā sakarā. Lerchim-Puškaitim bija ciemā atbraucis brālis. Skolotāji tāpēc nenāca klasē, un vecais

Veinbergs mums uzdeva pašiem uz savu galvu izmācīties kādu pantiņu. Kaut arī galvu laužu, neko tur nesapratu, neko tur neatmiņu, tikai panta beigās skanēja: „Mein Bibelbuch hervor.“ Spējīgākiem skolniekiem bija jāgatavo arī kādi gabali pēc iepriekš minētā Špīsa 200 *uzdevumiem*. Sakarīgs teksts, īpaši ar rakstu tulkojot, darija grūtības. Lai grūtības novērstu, tad skolnieki, būdami attapīgi ļaudis, aizņēmas burtnīcas no Veidemaņa skolas audzēkņiem, kam līmenis vācu valodā bija augstāks un tulkojums labāks. Man pie tādas tulkošanas gadījās viena nepatīkšana: dabūju no vecākā brāļa un laikam arī citiem skolniekiem nopietnu rājienu, ka darbu, pēc aizņemtās burtnīcas pārrakstīdams, neesmu iestrādājis pienācīgi daudz kļūdu, jo, visu tur kārtīgi pārrakstot, varēja nākt gaismā, ka savu gudrību aizņēmušies.

Savā starpā skolnieki, protams, runāja latviski, tāpat ar skolotājiem. Bet vienreiz nedēļā vācu valodu lietoja arī skolas administratīvās darīšanās. Tas notika sestdienās. Veinbergs pēc kārtas skolniekus nojautāja, vai ir visu nedēļu skolu apmekļējuši bez iztrūkšanas. Kas nu varēja dot pozitīvu atbildi, tas teica „sechs“, un Veinbergs to atzīmēja žurnālā. Tas arī bija viss.

Veidemaņa privātskolā, kur vēlāk iestājos, apstākļi bija citi. Mācības grāmatas vācu valodā gan bija tās pašas, minētie Špīsa izdevumi, bet klāt nāca tas, ka arī citus priekšmetus mācīja vācu valodā. Tikko šinī skolā iestājies, dabūju vāciski mācīties bībelstāstu, kas iesākās „Und Petrus sprach zum Herrn“. Vajadzēja šo teikumu atkārtot trīs citas reizes, līdz bija piesavināts. Tad nāca tālākais teikums: „Wievielmal soll ich meinem Bruder vergeben?“ — Pēc kāda laika bija iegaumēts arī tas, un tā pamazām vienā vakarā viss bībelstāsts.

Tā strādājot mēs Ērgelniekos vāciski gan progresējām, bet ne bez zaudējumiem citās frontēs, jo ar primitīvu laužīšanos valodā

neder pieskarties tik vārīgām lietām kā reliģiskās atziņas.

Bet ja ar šādu nepareizi nostādītu rīcību salīdzinām svešvalodu mācīšanu Latvijas skolās, tad te jāatzīmē nesekmība valodu mācīšanā. Fakti ir tādi: saņemot kopā nedēļas stundas, kas vācu valodai tika ierādītas pamatskolā un vidu skolā, stundu skaits nešaubīgi bija tik liels, ka, tās kopā saliekot, būtu aizņemts vismaz vesels mācības gads, bet iznākumi, kā laikam visi liecināsim, bija trūcīgi diezgan. Ja normāli apdāvināts cilvēks, citus mācības priekšmetus atstādams pie malas, veselu gadu nodots kādas svešvalodas studijām, tad viņš šai valodā droši ieaugtu. Kālab tad skola neuzrāda tamlīdzīgus panākumus? Viens iemesls būtu tas, ka pamatskolā skolotājiem pašiem valodas zināšanas ir pavājas. Šo trūkumu tomēr varētu daudzmaz kompensēt, lietojot labas mācības grāmatas un rūpīgi preparējot lekcijas. Būs arī cieši jāskatās uz to, ka nesniedz kādas izklaidētas zināšanas, bet turas pie kāda koncentrēta plāna. Kur tāda plāna nav, tur arī skolotājs (jeb skolotāja) arī ar labām praktiskām zināšanām negūs īstus panākumus, kā to esmu novērojis tādos gadījumos, kur mācība notika sarunas veidā; tā agrāk Kijevā ar franču valodu, ko bieži mācīja dzimušas francūzietes.

Bet neatkarīgi no skolotāja prasmes vai neprasmes nelabvēlīgi mūsu Latvijas skolā bija vērtējama valodas stundu sadrumstalošana. Nav izdevīgi kādu valodu sākt ar trim četrām stundām nedēļā. Koncentrācijai būtu lielāki panākumi. Agrākajā reālgimnazijā, kādu es dabūju vadīt okupācijas laikā 1918. g. Limbažos, latīņu valodai bija 2 jaunākajās klasēs paredzēts ik pa 8 stundām. Tādā gadījumā bērns pie svešās valodas pierod, kamēr, mācības stundas izkaisot, tādu tuvību neiegūst, un nāk. stundā skolnieks jau ir aizmirsis, kas iepriekšējā stundā bija ausis ieskanējis. Tā tad būtu varbūt izdevīgāki kādu vēlāku klasi atstāt bez mācības kādā valodā, bet toties mācīt viņu iepriekšējā

klasē intensīvi. — Ja būtu iespējams nodrošināt nepārtrauktu sakaru starp pamatskolu un vidusskolu, tad varētu pamatskolā intensīvi mācīt vienu jaunvalodu, piem., angliiski, ierādot šai valodai, piem., 6+4+5+5 stundas nedēļā. Vidusskolā ar apmēram tādu pat stundu skaitu varētu mācīt otru jaunvalodu, piem., franciski. Lai pirmo jaunvalodu neaizmirstu, būtu arī viņai ierādāmas pāri stundas nedēļā. Bet tās varētu papildināt ar kāda priekšmeta mācīšanu šinī valodā. Pēc apstākļiem, piem., pēc skolotāja sastāva varētu domāt par dabas zinātnēm, ģeografiju vai vispārējo vēsturi. Tādā ceļā skolniekiem arī drīzāk rastos iespēja iepazīties ar vēstures avotiem, par ko savā laikā ne mazumu tika jūsmots, bet ko nevar labi reālizēt, ja neņem palīgā kādu lielo kultūras valodu. Par šo uzskatu savā laikā apspriedos ar ministru Daugi, kas teicās, ka tādas domas esot izrunātas viņam no dvēseles. Zināms gan, tādām plānam rāsies praksē stipri šķēršļi, bet ar visu to jautājums ir pārdomāšanas vērts, jo līdzšinējie sasniegumi nevien Rīgas skolotāju institūtā bija trūcīgi, bet arī dažā citā mācības iestādē: Cēsīs, Liepājā un citur skats nebija priecīgs. Bet no vecām kļūdām mums jāmacās.

Ja nu būtu jāpiegriežas metodiskajai pusei, tad pēc maniem novērojumiem kardinālā vaina bija tā, ka gramatika un valodas prakse katra gāja savus ceļus, kamēr nozīmīga ir vienīgi tā gramatika, kuŗu skolnieks — ar skolotāja palīgu, protams — pats no valodas materiāla izvelk un ar konkrētu valodas materiālu tālāk nostiprina. Ideāls ir: katru lekciju novest līdz tādai gatavībai, ka skolnieks to var arī uzrakstīt. Tādā gadījumā nebūs par gramatikas rēgulām galva daudz jālauza; par Dieva valstību ir teikts, tā esot iekš mums, tā iekš mums var būt arī gramatika, ja skolnieks nāv vien mācīts, bet ir vingrināts, un mācības viela nekād nav atstāta pusgatava. Tas nu gan no skolotāja prasā daudz prasmes un daudz enerģijas,

īpaši rakstāmdarbu čakla, ātra un rūpīga cauri lūkošana. Kur tas nav, tur valodas mācībā, tāpat kā Dantes ellē no cerības jāatvadās. Ar šē pārrunāto prasību pēc pamatības stāv sakarā autoru izvēle, īpaši augstākajās klasēs. Mani novērojumi šinī laukā, diemžēl, ir negatīvas dabas. *Vilhelms Tells* vai *Hermann und Dorothea* ir augstvērtīgi dzejas darbi, bet, ja valoda tur paliek neizprasta, tad nav izprasts arī šo dzejas darbu jaukums; atkal no otras puses, ja taisni pie šiem augstajiem dzejas darbiem galvenā kārtā skaidros elementāros valodas jēdzienus, tad jau dzeja būs degradēta un viņas jaukuma vietā, kas skolnieku varētu sajūmināt, viņu atbaidēs šī darba novilkšana zemā līmenī. Aprēcība kā vienā, tā otrā gadījumā, bet rezultātā jauneklji, kas šķietami nu būtu ievādīti augstāko dzejas darbu izpratnē, patiesībā nejūtas droši pamatskolas kursā.

Kā redzam, ar agrāko stāvokli valodu lietā apmierināties nevar. Varbūt panākumi būtu lielāki, ja, ievērojot lielāko enerģijas patēriņu, īpaši rakstāmdarbu korriģējot, valodas stundas vērtētu pēc augstākas kategorijas nekā citas mācības. Bet tādā gadījumā būtu arī nopietni jāprasa, lai šinī ceļā nodrošinātā enerģija arī tiktu likta lietā.

Pamatskolas kursā svešvalodas dažkārt

tiek uzskatītas par lieku balastu. Ja tur neko nenasniedz, tad jau tas tā arī ir. Bet domāju, ka iepriekšējie apsvērumi liecina, ka tam tā nevajag būt. Un svešo valodu nozīme latviešu tautas dzīvē taču nevarētu būt apšaubāma, jau aiz praktiskiem iemesliem. Bet klāt nāk arī svešo valodu nozīme formālajā izglītībā, ar viņu palīdzību iegūstot pieeju dažādu disciplīnu avotiem. Bet svarīgs vēl viens moments. Tēvu valodā ļaudis grammatiku mācās ne labprāt un tomēr izglītots cilvēks nevar iztikt, savas valodas galvenos jautājumus nenoskaidrojis. Ņemsim piemērus no nesen aizgājušās paaudzes. Tādi vīri ar tik izveidotu izteiksmi latviešu valodā, kādi bija prāvests K. Kundziņš vai bīskaps Irbe, varētu būt šodien meklējami, bet ne Kundziņš, ne Irbe latviešu valodu skolā nebija mācījušies. Ja nu viņi tomēr varēja savā tēvu valodā orientēties nevien praktiski, bet arī teoretiski un zinātniski, tad tas lielā mērā izskaidrojās ar solīdajiem pamatiem, ko valodu izpratnē tiem bija sniegusi latīņu valoda, līdzīgi kā mūsu rakstu tēviem Mancelim, Fīrekeram, Glikam. Jaunās valodas vienā ziņā gan nevar būt tik auglīgas kā latīņu valoda, bet, pamatīgi izkoptas, tās palīdzēs skolniekam arī savā tēvu valodā analizēt nozīmīgākās parādības. Bet tad, kā jau teikts, arī svešvalodas jā māca rūpīgi.

Elza Kezberē

BEZ TEVIS

*Ai, nevar jau vairs skumjāk būt!
Nakts sirdī bailes met:
Līdz galam viss būs jāsaņūt.
Kāds čukst: Elizabet . . .*

*Ai, nevar jau vairs skumjāk būt!
Spiež plecus smaga nasta.
Man šonakt straumei nepārkleūt.
Tu māj no cita krasta.*

*Ai, nevar jau vairs skumjāk būt!
Kā aizbēgt prom no sevis?
Līdz galam viss būs jāizjūt.
Tik es un nakts. — Bez Tevis.*

VALODA KĀ TAUTAS GARA UN RAKSTURA PAUDĒJA

Daudzējādas un dažādas ir valodas nozīmes variācijas, kuŗu dēļ valoda ir tik svarīga cilvēku sadzīvē, kuŗu dēļ tā pētniekam interesanta un kuŗu dēļ cilvēki to arī pētī*). Viens no šiem daudzajiem valodas nozīmes aspektiem ir valodas psiholoģiskās nozīmes aspekts, kas paver pētniekam skatu uz to, cik tālu valodai ir nozīme kā zināma individuāla runātāja, tad šaurāku runātāju aprindu un savās pašās raksturīgākās parādībās kā veselas tās runātājas tautas psihes atspoguļotājai. Te tūliņ drīkstam piezīmēt, ka patiesībā nekur tik pilnīgi neatspoguļojas zināmas tautas psihē, šīs tautas raksturīgākais domāšanas veids, tās vispārējā mentālitate kā taisni valodā, tikai jāprot šīs psihes izpausmes un atspoguļošanās veidi pienācīgi saskatīt un izprast.

Ka atsevišķa cilvēciska īpatņa valoda jo cieši saistīta ar viņa individuālo psihi un līdz ar to arī ar visa attiecīgās valodas runātāju kopuma psihi, tas viegli novērojams un viegli arī izprotams. Vispirms jau atsevišķa cilvēka runa un valoda vispārīgi tikai tāpēc ir iespējama, ka runātājā cilvēkā ir dzīvi tie psihiskie elementi, uz kuŗiem cilvēka runa un valoda pamatojas un balstās. Šie valodas psihiskie pamati ir visai daudzpusīgi, un tiem ir pa daļai individuāls, bet pārsvarā kolektīvs raksturs, jo valoda taču ir gan individuāla, bet savā dziļākā būtībā tomēr sabiedriska, kolektīva parādība. Savā kopumā tie veido to, ko sauc par zināmas runātāju kopas — zināmas tautas — un līdz ar to arī par katra atsevišķa šās kopas locekļa valodisko domāšanu. Zināmas valodas kopas locekļu valodiskā domāšana ir apm.

*) Sk. par to manā rakstā Dzimtās valodas nozīme šā paša žurnāla 4. numurā no 178.—186. lpp.

vienāda — tas ir valodas psihes kolektīvais moments —, kaut arī ne bez individuālām īpatnībām atsevišķā cilvēkā — tas ir valodas psihes individuālais moments. Kolektīvo momentu ir daudz vairāk par individuālajiem. Tāpat atsevišķu runātāju kopu — atsevišķu tautu — valodiskajā domāšanā ir daudz kopēja, vispārcilvēciska, bet ir arī daudz īpatnēja, tikai noteiktai kopai, noteiktai tautai raksturīga, varētu teikt — daudz nacionāli — individuāla.

Pakavēsimies mazliet pie tiem valodas psihes elementiem, kam vispārcilvēcisks raksturs. Pats pirmatnējākais valodas psihes elements šai ziņā ir tas, ko sauc par fōnēmu: tas ir ikviena zināmas valodas runātāja psihē dzīvs esošs katras atsevišķas attiecīgās valodas skaņas priekšstats. Cik atsevišķā valodā ir empeirisku skaņu un skaņu nianšu, tik tās runātāju psihē ir attiecīgu fōnēmu. Katra fōnēma savukārt ir salikta parādība, un tajā jāizšķir skaņu kustību momenta priekšstats un dzirdes momenta priekšstats. Citiem vārdiem sakot, lai mūsos būtu dzīva attiecīgā fōnēma un lai mūsu runājamā valodā tai atbilstu attiecīgā dzīvā un pilnvērtīgā skaņa, mums jābūt dzīvam priekšstatam par to, kādas mēles vai citu runas orgānu kustības jāizdara, lai šo skaņu veidotu, un otrs — lai mums būtu priekšstats, kā šī skaņa skan. Tikai tad varam teikt, ka mūsos ir dzīva attiecīgā fōnēma, tikai tad mēs katru acumirkli pēc savas iegribas gandrīz neapzinīgi varam fōnēmu pārvērst skaņā. Tādēļ savas dzīvās un runājamās valodas fōnēmas mums labi paziņstamas, tās viegli mobilizējamās un pārvēršamas attiecīgās skaņas, piem., mūsu a, b, c, d, e u. t. t. Bet, piem., jau f un tāpat arī ō un ü skaņa mums jau sveša, un nav mūsu

psīchē dzīvas arī attiecīgās fōnēmas. Tādēļ īpaši nemācījies latvietis arī šīs skaņas tik viegli izrunāt nevar (it īpaši ū un ö), jo viņā nav pilnīgi dzīvs ne priekšstats par to, kā šīs skaņas pareizi skan, nedz arī priekšstats par to, kā tās veidojamas. Tikai ar laiku var iemācīties šo skaņu precīzu artikulāciju un pamazām izveidot savas valodas psīchē arī attiecīgās fōnēmas.

Fōnēmas nav vienīgais pilnvērtīgais valodas atbalsta elements mūsu psīchē. Katra lasīt pratēja psīchē ir dzīvs arī katras skaņas apzīmēšanai rakstos lietojamās zīmes jeb burta priekšstats. Lai lasītu, katra lasīt pratēja psīchē jābūt dzīvam attiecīgā burta optiskam jeb redzes priekšstatam, t. i. katram jāzina, kāds izskatās attiecīgais iespiests burts, lai viņš to varētu pazīt. Tas tad būtu attiecīga iespiesta burta priekšstats, šā burta grafēma. Bet ja cilvēks prot arī rakstīt, tad grafēmas jēdziens kļūst komplicējas: no vienas puses, nāk klāt vēl rakstīto jeb rakstāmo burtu optiskie priekšstati, no otras puses, katrs šāds rakstāmā burta optisks priekšstats saistās ar zināmu kinētisku priekšstatu, t. i. ar priekšstatu par tām rokas jeb pareizāki pirkstu kustībām, kas jāizdara, lai attiecīgo burtu uzrakstītu. Tādējādi iespiestā burta priekšstatā ir tikai optisks moments, rakstāmā burta priekšstatā vēl klāt nāk īpašais kinētiskais moments. Mēs varētu teikt arī, ka iespiesta burta grafēma ir tikai optiska, rakstīta burta turpretī optiski — kinētiska.

Bet atgriezīsimies pie runājamās valodas. Runājamās valodas psīchē ir dzīvi arī atsevišķu vārdu formālo elementu priekšstati, kas var būt veidoti no vairākām fōnēmām vai arī no vienas pašas fōnēmas attiecīgā morfoloģiskā uztverē jeb aspektā, piem., ja ņemam vārdus bērzs, bērza, bērzu, bērzi, tad fōnēmas -s, -a, -u, -ā šai sistēmā nav vienkāršas mūsu fōnēmas -s, -a, -u, -ā, bet tām ir sava formālā, sava, kā saka, morfoloģiskā nozīme, tās ir tā saucamās morfēmas. Tāda morfēma ir, piem., arī - am formā bērzam vai -iem, -us, -os formās bērziem,

bērzus, bērzos. Bet ne tikai šīs galotņu morfēmas ir dzīvas mūsu psīchē. Salīdzinot bērzs ar bērziņš, varam teikt, ka mūsos ir dzīvs ar pamazināmo nozīmi arī elements - iņ -, salīdzinot vārdu koks ar vārdu kokains, jūtam, ka ar zināmu pilnības nozīmi mūsos dzīvs ir arī elements - ain - u. t. t. Tās ir vārdu atvasināmo elementu jeb piedēkļu morfēmas. Bet ja ņemam vārdus celt un cel, tad jūtam, ka šie mūsu priekšā ir tas, ko saucam par sakni, tādējādi ir arī sakņu morfēmas. Jautājumu par morfēmām varētu apgaismot vēl plašāk un daudzpusīgāk, bet apmierināsimies ar sacīto.

Tas tomēr vēl nav viss. Arī vesela vārda priekšstats ir dzīvs mūsu apziņā, ja mēs šo vārdu pazīstam kā savas dzimtās vai kādas citas mums zināmas valodas vārdu, piem., kalns, koks, Volk, Sonne u. t. t. Ja vārds mums pasvešs, bet tomēr latvisks, piem., vai nu dialektisks, kā kurzemnieku vārdi sedols, kvants, sklandas, vai arī novecojies, piem., paupenes (bungas), augstenes (bēniņi), tad vismaz mūsos ir dzīva atziņa par to, ka tas ir dzimts vārds; ja vārds pavisam svešs, piem., runā tomēr lietojamie vīvat, crēscat, flōreat; ergo, volens — nolens u. c., tad arī to priekšstati runātāju vairākumam ir galīgi sveši (izņemot tiem no mums, kas mācījušies latīniski). Jāpiezīmē, ka šādu vārdu priekšstatu dzīvuma pakāpe var būt visai dažāda, piem., arī cilvēks, kas latīniski nekad nav mācījies, saprot, ko nozīmē prosit, eō ipsō, dē iūre, dē factō u. t. t. Un pavisam jau dzīvs mūsos ir svešvārdu priekšstats, kaut arī pēc savas etimoloģijas tie mums nesaprotami, piem., vārdi prospekts, konteksts, evaņģēlijs u. t. t. — Tāpat savs psīchisks pamats ir īpatnējām sintaktiskām schēmām, piem., tēva mājas (nevis mājas tēva); tāpat savs psīchisks balsts ir vārdu secību schēmām teikumā. Savs psīchisks pamats ir arī plašākām atsevišķu formu grupām, piem., atsevišķu substantīvu un adjektīvu deklināciju grupām, atsevišķu formu veidojumu katēgorijām, piem., salīdzi-

nāmām pakāpēm, īpatnējām skaitļu vārdu kategorijām, konjugāciju veidiem, izteiksmju formu grupām u. t. t.

Visi šie valodas psīches elementi ir stipri vispārcilvēciski un ar dažām variācijām sastopami ļoti daudzās, visvairāk mūsu indoeiropiešu valodās. Tomēr arī ne visās indoeiropiešu valodās tie ir vienādi, un līdz ar to, saprotams, dažādās valodās dažādas ir tais esošās fōnēmas, morfēmas un formālās gramatiskās kategorijas. Ka dažādās valodās ir dažādas skaņas, tas katram mums zināms bez teikšanas. Ka dažādi ir arī formālie elementi, dažādas ir deklināciju un konjugāciju formas, atkal mums visiem skaidrs. Bet dažādās valodās mēdz būt nereti arī stipri dažādas atsevišķas formālīsēmazioloģiskas gramatiskas kategorijas. Tā, piem., krievu valodā ir tā sauc. palielināmie substantīvi (mužičišče, detīna, vozīšče, domišče u. t. t.), kādu latviešu valodā nemaz nav (vecas vārdnīcas mums gan sniedz formu *suntana*, jeb *suntene* ar nozīmi „liels suns“, bet par īpašu formālīsēmazioloģisku veidojuma tipu šī kategorija nav kļuvusi). Tāpat, piem., vācu un krievu valodā plaši izplatīti tā sauc. lieliskie adjektīvi (kā kr. *želēznyj*, *derevjannyj*, *kamennyj* u. c., vai arī v. *hölzern*, *eisern* u. t. t.), kurpretī mums viņu nav nemaz. Ļoti dažādas ir dažādās valodās laika formas, piem., franču valodā, salīdzinot ar formām citās valodās. Īpatnējas ir arī izteiksmes formas, sal., piem., atkal fr. *conditionel* un *subjonctif* formas, kuŗu nozīme tiek pavisam citādi izteikta krieviski (ja *byl by*) un latviski (*es būtu*). Un beidzot, piem., latviešu valodā ir tāda visai īpatnēja formāla kategorija kā *dēbitīvs* (man jānes, man jādara darbs). Dažreiz atiecīgā formālīsēmazioloģiskā kategorijā it kā paliek, bet tās gramatiskā izpausme un līdz ar to būtiskā uztvere ir visai īpatnēja, piem., mūsu latviešu salīdzināmās pakāpes īpašības vārdos ir pavisam citādas nekā citās indoeiropiešu valodās: latīņu, vācu, krievu. Tāpat, piem., mums tāpat kā krie-

viem ir tagadnes aktīvie divdabji — *ejošs*, *kļīstošs*, kr. *iduščij*, *bluždajuščij* u. c., bet mums tie valodā lietojami tikai no nepārejošiem vārdiem, kurpretī krieviski no jebkādiem resp. no visiem vārdiem. Īpatnēja ir, piem., latviešu valodā dažu prefiksu lietošana īpašības vārdos, piem., *ie-un* palietošana (sakām: *iesirms*, *pamazs*, *paliels*, bet nesakām: *iemazs*, *iebalts*, *varam tomēr sacīt līdzās iesirms arī pasirms*). — Īpatnējas ir valodiskās domāšanas schēmas, zīmējoties uz dažādiem teikuma veidiem.

Visās šajās īpatnībās izpaužas tautas valodiskā domāšana, tautas gars, tautas īpatnējā mentālitate. Tomēr šo īpatnību izpaudumu pamatus un iemeslus saprast nav tik viegli, un tikai plašākā perspektīvē tie mums pa druskai kļūst saprotami, t. i. mums tad atklājas kādi tautas rakstura vilcieni, kādas mentālitates īpatnības ir par iemeslu šīm valodiskās domāšanas īpatnībām.

Bet vēl spilgtāk nekā dažādās fōnētiskās un morfoloģiskās — sēmazioloģiskās valodas īpatnībās tautas valodiskā domāšana, tautas valodiskā pieeja visdažādākām iekšējās un ārpusaules dzīves parādībām, īpatnēja nacionāla nostāja pret tām izpaužas tais īpatnībās un tais pārveidībās, kādas novērojamas atsevišķu vārdu *jēdzieniskā* pasaulē. Ja salīdzinām dažādās valodās nozīmes ziņā vienādus jēdzienus, piem., latv. *labs*, kr. *dobryj*, vāc. *gut* un lat. *bonus* no vecākā *duenos*, tad noskaidrojas, ka pamatos šo vārdu nozīme nebūt nav vienāda: par konvencionālo jēdzienu *labs* te dažādās valodās tiek atzīts kaut kas dažāds. Mūsu latv. *labs* burtiski nozīmē *tveŗams*, *iegūstams*, kr. *dobryj* ir tas, kam saskaņa ar dabu, kas atbilst dabai (sal. *veco latv. adjektīvu dabrs* arī ar nozīmi *labs*); v. *gut* ir tas, kam sakars un saskaņa ar mūsu goda jēdzienu, bet latīn. *duenos*, *bonus*, nozīmē „*pārticis*, ar dāvanām apveltīts“. Visi tie ir pozitīvi jēdzieni, kuŗiem tieši kopējais ir tas, ko konvencionāli saucam par *labu*. Bet izauguši ir tie, kā nu pat dzirdējam, no dažādiem vairāk vai ma-

zāk konkrētiem pamatjēdzieniem. Un te nu atklājas pētniekam interesants uzdevums — izsekot, no kādiem vienkāršākiem un konkrētākiem jēdzieniem izauguši jauni komplikētāki un abstraktāki jēdzieni, kādus ceļus šai attīstības gaitā gājusi tautas valodiskā domāšana, kāda bijusi tautas mentālā nostāja pret šīm parādībām, kāda bijusi to valodiskā uztvere. Arī paši konkrētie jēdzieni ir pereti pārdzīvojuši savas nozīmes attīstībā diezgan spilgtas pārveidības, bet visumā tas novērojams retāk. Visas zināmas valodas vārdu jēdzieniskās pārveidības savā kopējā sistēmā tad arī ļoti spilgti atspoguļo pārveidības tautas mentālītātē, atspoguļo šīs mentālītātes attīstības vēsturi.

Lai saprastu pārgrozības tautas valodiskā domāšanā un izprastu šo pārgrozību cēloņus un faktoros, ir lietderīgi tīri teorētiski pārdomāt, no kādiem elementiem un sastāvdaļām summējas tautas psihe, tautas mentālītāte, uz kuŗas balstās tautas valodiskā domāšana, un līdz ar to pārdomāt arī, kā var noritēt ar šo mentālītāti saistītās valodiskās domāšanas iespējamā attīstības gaita. Tad noskaidrosies arī tie faktori, kas šo mentālītāti dažādos virzienos ietekmējuši un ietekmē vēl joprojām.

Kolektīvajai tautas mentālītātei ir zināma līdzība ar atsevišķa cilvēka individuālo mentālītāti. Atsevišķa cilvēka mentālītātē izšķirami šādi elementi: 1. no senčiem iedzimtības ceļā mantotās caurmēra īpašības gan pozitīvās, gan negatīvās, 2. īpatnējā, pāri normai paceltā cilvēka apdāvinātība (kas, saprotams, arī ir no senčiem mantoto pozitīvo īpašību labvēlīgs sabiezinājums un sakāpinājums, tikai, diemžēl, ar gadījuma raksturu); 3. apkārtnes un sadzīves ietekme un 4. cilvēka paša centības un sasniegumu rezultāts. Veselā tautā šīs mentālītātes īpatnības sadalās drusku citādāk un apvienojamas *divās* kategorijās. Pirmā ir no senčiem mantotās īpatnības, pie kam ar senčiem tie jāsaprot tie etniski — antrpologiskie elementi, kuŗu sastāvā ietilpusi zināma tauta,

iekāms vēl tā nebija kļuvusi par patstāvīgu tautu, tā tad no indoeiropiešu un baltu tautu viedokļa raugoties, kopējie indoeiropiešu un kopējie pirmsbaltu tautas senči. Viena daļa šā no senčiem mantotā jēdzienu un vārdu krājuma ir palikusī nepārveidota arī vēlākos laikos. Tie visvairāk ir vienkāršu konkrētu jēdzienu apzīmējumi, piem., vārdi diena, nakts, vakars un daudz citu ar tādu pašu nozīmi pastāvējuši jau indoeiropiešu pirmvalodā, tāpat konkrētie adjektīvi: melns, plats u. c., tāpat konkrēta satura verbi: iet, nākt, velt un daudz citu. Ļoti daudz tomēr no agrākā senču mantojuma — no kādreizējām pirmatnējām ide. saknēm ar noteiktu konkrētu nozīmi darinātu vārdu ir savu nozīmi stipri pārveidojuši. Tie parasti ieguvuši abstraktāku, katrā ziņā citādi ievirzītu nozīmi, nekā tā piemita šo vārdu saknēm to pirmatnējā konkrētā veidā. Šīs nozīmes pārveidības tad nu arī ir radušās to jauno tautas mentālītātes vilcienu ietekmē, kas izveidojušies tautā jau vēlākos laikos — tautas patstāvīgās dzīves laikā, un šie vilcieni savukārt atzīstami par tādiem, kas izveidojušies apkārtnes dabas, nodarbību un vispārējās sadzīves ietekmē. Tā konkrētā pamatnozīme, kāda piemitusi zināma jēdziena nosaukumam ide. pirmvalodā un kas izpaužas šā vārda pirmatnējā ide. saknē, ir parasti tā pati, kas bijusi saistīta ar šo jēdzienu baltu pirmvalodā. Ja to tad salīdzinām ar attiecīgās saknes vārda nozīmi tagadnē, tad redzam vispirms, kāds ir bijis attiecīgās vārda nozīmes izejas un pamatpunkts, un tad redzam, kādu ceļu jēdziena attīstība nostaiģājusi līdz mūsu dienām, un redzam arī, kādā virzienā noritējusi un virzījusies tautas mentālītātes attīstība. Saprotams, absolūti precīzas robežas starp tieši no senčiem mantoto un vēlāk izveidoto jēdzienu pasauli dažreiz grūti novelkamas, bet aptuvenas gan. Tā, piem., ja ņemam kaut jau pieminēto jēdzienu *l a b s*. Pēc savas saknes lab- tas jāsalīdzina ar gr. *lambánō*, aor. *élabon* „ņemt, tvert“, šē klāt arī gr. *laphy-*

ron, „laupījums, guvums“, t. i. saknes lab-
pamatnozīme ir „gūt, dabūt“. Tā pati pamat-
nozīme ir ar mūsu labības vārdā: labība
ir tas, ko novāc, ko gūt no lauka, arī mūsu
izteicienā, „kāds tev labums no tā?“ vārds
labums arī patiesībā nozīmē ieguvums;
lietuviešu lōbis nozīmē īpašums. No sa-
cītā izriet, ka ide. sakne * labh — savu pa-
matnozīmi uzglabājusi pa daļai vēl līdz mū-
su dienām un tādēļ neapšaubāmā pilnvēr-
tībā šī nozīme šai saknei bijusi gan vēl baltu
pirmvalodā. Bet pārveidība no jēdziena
„ņemt, gūt“ par „labs“ ir jāizskaidro jau ar
īpatnēju nacionālu latviešu (arī lietuviešu un
senprūšu) gara ievirzi.

Visās šais, gan fōnētiskās, gan morfolo-
ģiskajās gan arī it īpaši sēmazioloģiskajās
pārveidībās izpaužas tautas gars un tautas
mentālitate. Tomēr izprast šos sīkākos iz-
paudumu veidus un raksturu, kā arī it īpaši
šo izpaudumu dziļākos cēloņus un pamatus
nav tik viegli. It īpaši grūti izprotami fōnē-
tisko pārveidību dziļākie psihiskie pamati,
un visai bieži — var teikt pat lielākā gadi-
jumu daļā — mums vienkārši vajag atzīt,
ka mēs redzam gan pārveidību faktus un
rezultātus, bet dziļākie šo pārveidību pamati
mums nav skaidri un nav arī formulējami.
Diezgan grūti izprotami arī tā saucamo
morfoloģisko pārveidību, t. i. vārdu formālo
pārgrozību psihiskie cēloņi, lai gan šai pār-
veidību kategorijā tas ir vieglāk, jo te vis-
biežāk darbojas tā sauc. morfoloģiskā
analoģija un skaitliski stiprāko un līdz ar to
cilvēku apziņā spēcīgāki pamatoto morfolo-
ģisko kategoriju princips.

Ja nu pēc šā ievada piegriežamies lat-
viešu valodas faktiem un to psihiskai motī-
vācijai, tad vispirms jāsaka, ka fōnētisko
pārgrozību psihiskie pamati arī mūsu va-
lodā grūti izprotami tāpat kā citās valodās.
Lielākais šo parādību daudzums savu psi-
chisko pamatu ziņā joprojām paliek un lai-
kam arī vēl ilgi paliks neizprotams. Tomēr
šo to novērot un šur tur šo to saskatīt nav
neiespējams arī tē. Tikai tad mums jāievēro

arī citi aizrādījumi par tautas psihi, un tie
tad jāsaista ar valodas datiem. Savukārt tad
atkal valodas datus var atrast faktus, kas
attaisno un apstiprina dažus citādi gūtos
novērojumus par īpatnībām mūsu tautas
mentālitate. Vārdu sakot, tiešie valodas aiz-
rādījumi jāņem plašākā sakarā. Tā, piem.,
pēc dažādām sadzīves parādībām jau sen
novērots, ka mūsu latviešu tautas psihe ir
visumā rāma un nosvērta. Latvietis ir reāls
domātājs, un uz kādiem ekscesiem latvieši
grūti aizraujami, lai gan neteiksim, ka tādi
ekscesi nekad nebūtu mūsu zemē plašākā
mērogā notikuši. Šī lielā psihiskā nosvērtība
izpaužas arī valodā. Tā, piem., jaunākie pē-
tījumi pierāda, ka īsu zilbju priekšā īsie pat-
skaņi mēdz būt gaŗāki, piem., me tu, bet
me t ā, ja īsam patskanim seko balsīgs līdz-
skanis, tad īsais patskanis vēl gaŗāks, piem.,
vārdā me d u pirmais e ir gaŗāks nekā vārdā
me t u, bet vārdā me d ū tas ir atkal īsāks.
Tas tāpēc, ka mūsos ir dzīva izjūta par
katru apm. vienāda gaŗuma vārda absolūto
izrūnas ilgumu, šā vārda kopējo kvantitāti.
Ja tādā vārdā kāds gaŗums ir, tad, sapro-
tams, iepriekšējais patskanis ir īsāks; ja nā-
košās zilbes patskanis īss, tad iepriekšējais
patskānis gaŗāks. Nebalsīgie līdzskaņi ir
grūtāk un ilgāk artikulējami (to izruna prasa
ilgāku laiku), tādēļ iepriekšējais patskanis
īsāks; balsīgais līdzskanis izrunājams vieglāk
un ātrāk, un tādēļ iepriekšējam patskanim
jābūt gaŗākam.

Arī par kādas fōnētiskas pārveidības psi-
chiskiem pamatiem mums iespējams gūt zi-
nāmu skaidrību, ja mums ir kāda vispārīga
rakstura aizrādījumi par īpatnībām tautas
psihe, ar kuŗām varētu saistīt arī attiecīgo
fōnētisko parādību. Jau sen, piem., novē-
rots, ka latviešu izrunas veids ir drusku
ātrāks un straujāks nekā, piem., lietuviešu
izrūnas temps. Šis straujākais izrunas temps
nenoliedzami saistāms ar latviešu drusku
dzīvāko un kustīgāko raksturu, ar viņu dzī-
vāko temperamentu. Ja nu latviešu valodā
an pārvērties par uo, en par ie, in par ī, un

par ū vai arī, ka ke-, ki-, kie-, kj- un ge-, gi-, gie-, gj- pārvērtušies par ce-, ci-, cie-, c-, dze-, dzi-, dzie-, dz-, tad rodas jautājums, vai arī te iemesls nav meklējams straujākā izrunas veidā. Tas tā arī ir. Jāiedomājas, ka no an, beidzamo n tik pilnīgi neartikulējot, radās a ar nāsālu pieskaņu, tā sauc. nāsālizētais a, kas jau pats skanēja pēc ō; pēdējais, ievērojot to, ka latv. valodā ō nav, pārvērtās tālāk par uo. Līdzīgi tas noticis ar en, kas sākumā pārvērties par nāsālizētu e, tad laikam par īpatnēji izrunājamu ē, un tas savukārt par ie, in, un arī pārvērtušies par nāsālizētiem i, u, kuŗos nāsālā pieskaņa zudusi, bet toties pagarināts pats patskanis. Līdzīgi ir ar k un g pārvērtībām par c un dz palātālo patskaņu, palātālā divskaņa ie un j priekšā. Sava palātālā rakstura dēļ e, i, ie, j ir iepriekšējo k un g mīkstinājuši, t. i. pārvērtuši par ķ, ģ. Ātrākā runā, piem., ķ skaņai ir tendence artikulēties ļoti līdzīgi mīkstinātam t, t. i. tj, un šim tj ir tiešām visai maza atšķirība no ķ. Tā kā ātrākā izrunā skaņām vispārīgi ir tendence koncentrēt savas artikulācijas vairāk mēles priekšdaļā, tad ķ īsti pārveidojās par tj. Šeit starp t un j kā pārejas skaņā agri izveidojās s, kad tad vēlāk palātālo patskaņu priekšā j atkal zuda, palika t + s, t. i. ts, kas pārvērtās par c. Tas pats ar mazām variācijām noticis ar g pāreju par ģ un vēlāk par dz.

Citas fōnētiskās pārvērtības nav tik zīmīgas un arī, kā jau teikts, nav saistāmas tik cieši ar zināma plašāka vērīena īpatnībām tautas psihē. Tas pats, kā jau teicu, sakāms par morfoloģisko pārveidību psihisko motīvāciju.

Toties noteikti psihiski motīvējumi saskatāmi, ja aplūkojam dažu vārdu šķiru apakškatēgoriju izveidošanos latviešu valodā vai arī vecāku šādu veidojumu katēgoriju izzušanu. Tikai šeit vairs nevaram operēt ar tīras izrunas psihiskiem motīvētājiem faktiem, bet jāskatās dziļākas īpatnības mūsu tautas mentalitātē.

Viens šāds faktors mūsu tautas mentāli-

tātē, kas daudz ko palīdz noskaidrot arī valodas sēmazioloģisko faktu izpratnē, ir latviešu domāšanai un vispārīgai lietu uztverei piemītošā konkrētība. Latviešu cilvēks visumā nav abstrakts domātājs: parādību būtiskie dziļumi viņu tik sevišķi neinteresē, un savā uztverē latvietis, saskaņā ar savu mierīgāko psīchi, tver lietas reālāk un konkrētāk. Nav jau arī nekādas pārmērīgi dziļas filozofiskas atziņas izsacītas mūsu tautas dziesmās, kaut arī citādi tur daudz zīmīgu atziņu dzīves filozofijas laukā. Arī mūsu latviešu filozofi tikai beidzamajos gadu desmitos sākuši veikt cilāt savu atziņu lidojumu spārnūs. Un pat tais garīgās disciplinās, kur latvieši visvairāk veikuši, šie veikumi visvairāk aprēbožas ar konkrēto faktu konstatēšanu un apgaismošanu: plašākas filozofiskas koncepcijas mēs arī te pagaidām velti meklēsim. Šo konkrēto vilcienu latviešu domāšanas veidā bija novērojuši jau agrākie mūsu tautas rakstura novērotāji un valodas pētnieki, piem., XVII g. s. (1649.) Pauls Einhornss savā *Historia Lettica*, runādams par seno kuršu valodisko psiholoģiju, bet it īpaši Vecais Stenders XVIII g. s., kas savas latviešu gramatikas otrā iespaidumā (1783.) veltījis veselu nodaļu jautājumam par *Dér Genius der lettischen Sprache und ihre Denkungsart*. Šeit it īpaši Stenders uzsvē latviešu valodiskās domāšanas konkrēto raksturu (viņš aizrāda, piem., ka latvieši labāk izsakoties ar substantīvu nekā ar verbu; tā bise vairs nav putnu šāvēja; viņš nav ne dzīvotājs ne mirējs). Viņš pareizi aizrāda, ka latviešu valoda ir galvenā kārtā lauku ļaužu valoda, ka tā ir bagāta ar ikdienišķiem jēdzieniem un tiem piemērotiem vārdiem un visai zīmīgiem izteicieniem, bet ka tai trūkst vārdu un jēdzienu dziļākām ārējās pasaules un gara dzīves parādībām. No gara dzīves parādībām latvieši pazīstot tikai jēdzienu prāts, ko tad arī lietojot visos gadījumos. Stendera uztvere ir drusku pārspīlēti vienpīga, bet viņam liela daļa taisnības.

Viena no parādībām mūsu valodā, ko var

izskaidrot ar latviešu konkrētāko valodisko domāšanas veidu, ir tā sauc. vielisko adjektīvu izzušana latviešu valodā. Vieliskie adjektīvi ir adjektīvi kā kr. železnyj, kamennyj, v. hölzern, eisern u. c. Latviski tiem vajadzētu skanēt apm. dzelzins, kocins u. t. t. Tādu adjektīvu vairs tagadējā valodā nav. Ir palikuši gan šo adjektīvu substantivējumi, piem., mūsu uzvārdi Bērziņš, Kalniņš, Celmiņš u. t. t. nav pamazināmie vārdi un neapzīmē mazu bērzu, kalnu u. t. t., bet gan laudis, kas dzīvojuši starp bērziem, kalnā, celmos u. t. t. Ar konkrētu nozīmi vēl tādi vārdi ir ciemiņš, kaimiņš, vakariņš, vasariņi, austriņš, tautā pazīst vēl vārdus kā zlēciņi, ventiņi; tautas dziesmās ir vārds tautiņš = tautietis; kādā tautas dziesmā ir: lapiņš mans vainadziņš, kur vārds lapiņš apm. lietots vēl vecā vielas adjektīva nozīmē; izlokšnēs sastopam vietas nosaukumu Bebrīne; tāpat vārdus zemīne, milzīne, slepkavīne „slepkavas sieva“, ganīnis „ganiņš“ u. c. Tādēļ kādreiz laikam latvieši runājuši dzelzins jeb dzelziņš stabs, kocins jeb kociņš trauks, vasariņi kvieši, ziemiņi rudzi u. t. t. Bet šādas formas nav paglabājušās. Vispirms viena daļa šādu formu bija jau agri ieguvusi pamazināmu nozīmi, un tā bija jau konkrēta nozīme, kas bija vieglāk uztverama un tādēļ spieda laukā no valodas formas arī ar tīri adjektīvisku nozīmi. Bet šīm pēdējām nebija īsta atbalsta runātāju psihē tieši vispārīgā konkrētā domāšanas veida dēļ: substantīvi šīs formas nebija un to adjektīviskā nozīme bija neskaidra: sakars starp zināmu priekšmetu un materiālu, no kā šis priekšmets bija darināts, tomēr bija šai uzdevumā stipri neskaidrs. Tā kā līdzās bija izteicieni ar tīru ģenitīvu, piem., dzelzs gulta, vai arī ar ģenitīvu un prepozīciju (gulta no dzelzs), tad šis konkrētākais izteiksmes veids ar tīru ģenitīvu uzvarēja. Tādēļ arī runājam: dzelzs stabs, koka galds, akmeņu krāvums u. t. t. Ir gan izsacītas domas (prof. Endzelīns), ka šī ģenitīviskā izteiksmes veida nostiprināšanos latviešu valodā esot stipri

balstījusi lībiešu valodas sintakses ietekme, kur novērojams tāds pats ģenitīvisks izteiksmes veids. Izkūstot latviešos, lībieši savu veco ģenitīvisko izteiksmes veidu tomēr paturējuši un lietojuši joprojām, runādami arī latviski. Tas nav neiespējams, bet jāsaka, ka, vispirms, šie lībieši jau stipri sen izkusuši latviešos un viņu kādreizējā mentalitāte ir tagad mūsu latviešu mentalitātes neatņemama daļa. Otrkārt, jādoma, ka neatkarīgi no tam latviešu valodā gan jau agri plašu izplatību bija guvis tā sauc. genitīvus epexeģeticus jeb vispārējais paskaidrotāja ģenitīvs, kas ļoti piemērots mūs domāšanas veidam, sal. vecus vietu nosaukumus Dūmu ciems, Lejasciems, Kalnu muiža, no kurienes, piem., Ezeres muiža, Stendes muiža, vēlāk Aderkašu (no ģimenes vārda Aderkass), Ēvels (no uzv. Hövel), Bilskas (no Bielsky), Biksejas (Buxhövdn) u. t. t. muiža, no kurienes vēl vēlākos laikos Rīgas, Liepājas u. t. t. pilsēta, Ķalniņa kungs, Kundziņa mācītājs u. t. t. Šī genitīvus epexeģeticus agrā un plašā izplatība latviešu valodā arī jo sevišķi sekmēja tajā vielisko adjektīvu izzušanu.

Kaut cik līdzīga parādība ir arī salīdzināmo jeb kā parasti sakām gradāciju pakāpju sistēma latviešu valodā. Ja ņemam mūsu formas labāks, vislabākais, tad jāsaka, ka tādas ir tikai latviešu valodā. Lietuviešu gerókas, labókas nozīmē apm. mēreni labs; tāda pati nozīme gan laikam bijusi arī mūsu formām labāks, lielāks u. t. t. Lai nu saprastu, kā šīs formas ieguvušas tagadējo salīdzināmo nozīmi, jāiedomājas stāvoklis, kad kādu iemeslu dēļ agrākā gradāciju pakāpju sistēma bija galīgi sabrukusi un tā bija jārada no jauna. Ka tā sauc. gradāciju pakāpju sistēma kādreiz sabrūk, to novērojam arī citās valodās, piem., romāņu valodās ir sabrukusi (pilnīgi vai daļai) senā latīņu gradācijas pakāpju sistēma. Šāda sabrukuma iemesls ir stipras pārvērtības tautas psihē, parasti konkrētākā domāšanas virzienā, kad agrākā ar noteiktiem gramatiskiem veidojumiem un atvasinā-

jumiem saistītā gradācijas pakāpju sistēma zaudē savu spēku. Kas pazīst franču valodu, zina, ka latīņu *altus, altior, altissimus* vietā franciski ir *haut, plus haut un le plus haut* vai spāniski *lat. formōsus, formōsior, formōsissimus* „glīts, skaists“ vietā ir *hermoso, más* (= *lat. magis*) *hermoso, el más hermoso*. Tas ir pavisam jau kaut kas jauns, kas formulēts tīri reskriptīvā veidā. Līdzīgi arī latviešu valodiskajā domāšanā kādreiz izjūta par gradācijas pakāpēm bija pilnīgi zudusi (varbūt, pa daļai arī tieši sadzīves ietekmē, jo, piem., Latvijas dabā nav spilgtu pretstatu, kas veicinātu spilgtu galējību un pretstatu apziņu). Ka tas tiešām tā bijis, liecina tas, ka mūsu valodā ir izteicieni, kur pārākā un vispārākā pakāpe veidojas tikai kontekstā, formāli lietojot tās vietā pamata pakāpi, piem., izteicienā: *skaista auga mātes meita aiz visām meitiņām*. Ja nu tādā apm. vienas un tās pašas īpašības pārstāvju serijā gadījās viens, kas diezgan pienācīgi savu izpausto īpašību reprezentēja (mēreni liels, mēreni skaists, t. i. agrākajā nozīmē — lielāks, skaistāks), tad tas jau patiesībā izcēlās citu starpā, tas bija pārāks, tas bija lielāks, skaistāks arī jau modernā nozīmē. Ja tas bija pats labākais, pats lielākais savā serijā, tad ar to jau saistījās superlatīva jēdziens, un šīs formas [arī ar visu — *vis(u)labākais, vis(u)lielākais*] tad arī ieguvušas superlatīva nozīmi.

Vēl īpatnēja parādība ir tagadnes aktīvā divdabja lietošanas veids latviešu valodā. Kā zināms, latviešu valodā tas atvasināms tikai no nepārejošiem, bet ne no pārejošiem vārdiem, t. i. sakām skrejošs, bet ne nesošs, rakstošs. Kāpēc tā? Iespējams šāds izskaidrojums. Divdabis ir vispārīgi diezgan abstrakts veidojums, kaut arī diezgan vecs. Citas valodas tos atvasina gan no nepārejošiem, gan arī no pārejošiem vārdiem, un jādodomā, ka tā tas kādreiz bijis arī latviešu valodā. Refleksi no tiem uzglabājušies arī vēl tautas dziesmās: *protošam, zinošam*, tam turēt tēva zemi. Bet tikpat skaidrs, ka

mūsu dienās nesošs, rakstošs neskan visai latviski, t. i. šie divdabji kļuvuši neparasti. Iemesls var būt tas, ka latviešu domāšanas veids necieš neskaidribu, proti — konkrētā jēdziena sajaukšanos ar vairāk abstrakto. Nepārejoši vārdi laikam uztverti kā abstraktāki, un tādēļ no tiem veidotais divdabis bija kaut kas vienveidīgs, viengabalains, pienācīgi abstrakts. Bet pārējie vārdi izlikās konkrētāki, un no tiem izveidotais divdabis bija zināmā mērā mistrōjums: dziļākas gramatiskas būtības ziņā tas bija abstrakts veidojums, bet nozīmes ziņā konkrēts jēdziens. Konkrētais ņēma pārsvaru, un tādēļ valoda izmeklējās konkrētu izteiksmes veidu, likdama šā divdabja vietā formas ar — tājs. Tādēļ šie divdabji latviešu valodā panika.

Īpatnēju, varētu teikt, filozofisku ieskatu latviešu mentalitātē paver pārdomas, par dažu prefiksu lietošanu. Īpašības ierobežošanu latviski izsakām ar *ie* — un *pa* —: *iesirms, iepelēks, iegarens*, bet *pabalts, pamelnš, pagaŗš*, līdzās: *iesarkans un pasarkans*, arī *iesirms un pasirms*. Lai gan mūsu dienās lietošanas veids jau stipri sajucis, tomēr tendence liekas skaidra: tautas domāšana te atšķir absolūtās īpašības no relatīvām. Ar absolūtām īpašībām saistās *pa*: *pabalts, pamelnš*, ar relatīvām *ie*: *iepelēks, iesarkans*. Kāpēc dažas īpašības uzskata par absolūtām, dažas par relatīvām, tas grūti nosakām. Katrā ziņā jēdzieni, kas mums izliekas absolūti (*liels, mazs, balts, melns*), arī tautai izlikuŗies tādi. Izpētījot šo jautājumu pilnībā, varētu varbūt iegūt vēl sīkāku ieskatu par to, kādas īpašības un kādēļ uzskatītas par absolūtām, kādas par relatīvām.

Pakavēsimies tagad drusku pie mūsu valodas sēmazioloģiskās puses un apcerēsim, kādas te novērojamas parādības, kas varētu mums dot dažus zīmīgus aizrādījumus par kādiem raksturīgiem vilcieniem mūsu tautas psīchē. Diemžēl, tūliņ arī jāaizrāda, ka par šiem jautājumiem varam runāt

tikai visai elementāri un vispārīgos vilcienos: nopietnai zinātniskai šā jautājuma apcerei nepieciešams vesels sējums. Tā kā latvieši pazīstami ar savu spēcīgo individuālītāti, tad iesāksim savu apceri ar pārrunām par cilvēka individuālo personu, tās lomu dzīvē un ieņemamo vietu sabiedrībā.

Tiešām, latviešu valodā individuālās personas princips izpaužas visai spēcīgi. Tas koncentrējas jēdzienā *pats*, par kuru mūsu tautas dziesmas saka, ka „pats par savu naudu dzēru, pats maksāju krodziņā, pats skrēj savu kumeliņu, pats apņēmu līgaviņu“. Mūsu *pats*, ko tagad lietojam visvairāk vietniekvārda nozīmē, sastopam arī kā substantīvu ar nozīmi „mājas saimnieks, valdinieks“; tāpat *pati* apzīmē „saimniece, mājas kundze“; atcerēsimies izteicienus: Vai pats, pati mājās? Kur tad nu pati aizgājusi? Atcerēsimies, ka Brigaderes Sprīdītī saimniece tieši tiek saukta par *pati*. — Citas ide. valodas liecina, ka šai saknei bijusi nozīme „valdinieks, spēcīgs, varens; lš. viešpats, viešpatis „kungs valdinieks“, grieķu *posis* „līgavainis“, *potnia* „kundze“; lat. *potis* „varens“, „spēcīgs“ (lat. *possum* „varu, esmu“ spējīgs“ no *potis* sum; *potens* „varens“, *potentia* „vara, spēja“); gotu *brūthfaths* (t. i. -*faths*) „līgavainis“. Vai nu saknes pirmnozīme ide. valodās bijusi noteicami pronomināla un no tās tad individuālā apziņā pieaugot izveidojies jēdziens „spēcīgs, varens“ vai arī otrādi — no jēdziena „varens, spējīgs“ ir izaudzis jēdziens par spēcīgu paša personību noteicami pronominālā aspektā, par to pētniekos pastāv domu starpības. Fakts ir, ka šāda sakne ide. valodās ir un ka arī latv. valodā tā pauž individuālas personas spēku un stiprumu. Ir arī diezgan daudz citu vārdu, kas tāpat pauž individuālas personas spēku un autonomu rīcību, piem., *s v a b a d s* (sakne *te tā pati*, kas vārdā *s a v s*; ar kr. vārdu *s v o b o d n y j* ir gan liela līdzība, bet aizgūts no tā tas nav; šo pašu sakni **suē* — atrodam arī senajā ģermāņu cilts nosaukumā

Suēbī; arī senā prūšu cilts nosaukumā lat. *Sembī*, lietuviešu valodnieks *Būga mekle* to pašu sakni), tāpat *v a l a* (te tā pati sakne, kas lat. *volō*, *velle*, „gribu, gribēt“; v. *wollen*, kr. *velétj*, *voļa*, *voļnyj*, arī mūsu *vēlēt*). Aktīvs iekšējās cilvēka autonomās rīcības spējas izpaudums ir *g r i b a* (jāsaldz. ar tagad. v. *greifen*, seno gotu *greipan*), *gri-bēt*, tāpat spēja, spēt, spēks (sal. kr. *pospetj* „paspēt“, lat. *spēs* „cerība“, *sperō* „cerēt“), tāpat mūsu *varēt*, *vara* (arī senprūšu *v-ā* acc. sing. *warrin* jeb *warrin* „Gewalt, Macht“, jāsaista ar vidusaugšvācu *w er* „Besitzrecht, Gewalt“, senfrīzu *w a r e* „pārvalde, īpašums“), kam sakars ar latv. *vērties* „skatīties, raudzīties“; *varēt* tad burtiski nozīmētu „raudzīties uz pasauli savu spēju un spēka apziņā“. Vēl jāpiemin mūsu aizgūtais vārds *brīvs*, kas nāk no vidusvācu *vrī*, varbūt sakopojuma *vrībrīf* „brīvības grāmata“.

Ja nu autonoma individuāla personība tā tiek izcelta mūsu tautas apziņā, tad varējum domāt, ka latviešu starpā reiz valdījis kāds individuāls anarchisms, kur katrs domājis un rūpējies tikai par sevi. Daudzkārt tas tiešām dzīvē arī jo spilgti parādījies, bet dziļākā būtībā lieta tik ļauna nav bijusi, jo mūsu tautas apziņā arvienu bijuši dzīvi arī citi morāliski cilvēka dzīves vadītāji principi, kas cilvēka patību un savtību ierobežojuši. Tie bijuši cieši saistīti arī ar vispārīgo mūsu latviešu konservatīvā gara ievirzi un dzīves uztveri, kas balstījusies uz jau reizi dzīvē nodibinājušos un jo spēcīgi respektējusi to, kam dzīvē savs pamats, kas dzīvē izrādījies par lietderīgu. Speciāls dzīves kārtotājs princips latviešiem bijis viņu *g o d s* (etimoloģiski jāsaista ar got. *g o t h s*, v. *gut*, kam pamata nozīme bijusi „piemērots; materiālā ziņā vērtīgs“), pie kam izteicieni „godu prast, goda prāts“ liecina, ka pirmatnēji ar goda jēdzienu latviešiem saistījusies apziņa par to, ko *d r ī k s t* un ko *n e d r ī k s t*: gods bijis visu lietu mērauklas apziņa (sal. izteicienus: vai nu goda vairs ne-

maz nav? godam dzīvot). Kam dzīvs bijis viņa gods, tas arvienu ir praties, kas viņam pienākas, kāds viņa pienākums, ko viņš drīkst, ko nedrīkst. Ievērosim, ka pienākums mums ir tas, kas kr. objazannostj, tā tad saistība, kaut arī burtiski pienākums nekādu saistību sevī neimPLICē (šai ziņā ir līdzība ar vācu Pflicht, kas cēlies no pflegen, tā tad was man zu tun pflegt). Tādējādi goda un pienākuma apziņa latviešiem bijusi spēcīgs dzīves regulētājs un kārtotājs faktors, kas pie tam saistījusies arī ar apziņu par tradīciju un paradumu lielo varu pār cilvēku un cilvēku dzīvi. Arī tradīcijai un konservatīvai nostājai pret dzīves parādībām bijusi liela kārtotāja nozīme latviešu dzīvē. Mums nav vārda, kas atbilstu lat. dēbeō, vācu müssen un sollen (attāli šī nozīme piemīt mūsu vārdam būt: tev būs un tev nebūs to darīt), kr. dolženstvovatj (mūsu vajadzēt ir tikai vēlāk aizgūts no lībiešu vai igauņu valodas). Mēs šo darbības nepieciešamību izsakām ar mūsu īpatnēji veidoto vajadzības izteiksmi, mūsu dēbitīvu. Savā būtībā arī ar mūsu dēbitīvu formulētā darbība nav obligāta darbība, nav tieša saistība. Tā patiesībā ir tradicionāla darbība, ko ļaudis arvienu mēdzuši darīt, un kas tad kļuvusi zināmos dzīves apstākļos par obligātu. No konstatējuma, ka man ir ūdens, ko parasti nes (no akas vai avota), vecākā formulējumā — man ir ūdens, jā (=ko; no kāda veselā kādu daļu) nes, radies mūsu izteiciens „man ūdens jānes“, tāpat: man ir maize, jā ēd („ko ēd“), radies izteiciens „man maize jāēd“ u. t. t. jau ar īstu nepieciešamības un dēbitīvu nozīmi. Ūsus tyrannus, saka latīņu paruna, un to pašu apliecina arī latviešu dzīves uztvere. Tādējādi no vispārējā sadzīvē stabilizētā rīcības veida izaudzis jēdziens par pienākumu, par saistību — latīņu officium, obligatio. Līdz ar to latvietis ir iekļāvis vispārīgā darba saistībā, sajūt katru tradicionālu darbu it kā par kādas augstākas varas sev uzliktu nenovēršamu dzīves pra-

sību, pats tomēr ar prātu to par saistību neapzinādamies un palikdams iekšēji brīvs.

Ar tradīciju saistās arī vēl citi nopietni jēdzieni. Ja cilvēks zina, kas jādara, kā jārikojas un kā jādzīvo, tad viņš apzinās, ka viņš dzīvo jauki, ka viņam jauka dzīve. Bet etimoloģiski jauks ir tas, pie kā cilvēks piejūcis, pie kā viņš sevi piejaucējis, pieradinājis, citādi sakot, — dzīvē, darbā un dabā parastais. Šai vārdā tā pati sakne, kas kr. priučātj, privykatj, privýčka. Šeit sevišķi spilgti izpaužas latvieša cieņa pret bijušo un esošo, vispārīgi — pret konservatīvo dzīves principu. Bet cilvēks, kas jauki dzīvo, dzīvo arī godam un zina arī, kas klājas un kas neklājas. Tas ir gan laikam mūsu lauksaimniecības dzīvē, it īpaši kulšanas praksē radies konkrēts termins, kas drīzi ieguvis abstraktu raksturu: ja bija izaugusi laba labība, ja tā bija labi savākta un izžāvēta, tad klonā tā labi klājās, tā cieši pieklājās un pieklāvās klonam. Tādēļ labam cilvēkam arī dzīvē jābūt pieklājīgam, viņam jāprot arī dzīves prasībām pieklāties un pieklauties, tad viņam arī plašākā nozīmē viss labi klāsies, tad arī viņa dzīvē valdīs labklājība. Šis klāšanās jēdziens jau agri ieguvis vispārīgu raksturu, un tādēļ latvieši savā starpā arī apjautājas, kā labi klājas (retāk arī, kā labi sviežas, kas arī laikam ņemts no labības apstrādāšanas — laikam vētīšanas — terminoloģijas). Jau augstāk runājām par labā jēdzienu un konstatējām, ka tā pamatnozīme ir materiāli vērtīgs, ko var iegūt, ko var satvert (atcerēsimies, ka labs, kas rokā, un ka labā roka ir ņēmēja, satvērēja un arī devēja roka). Labība ir guvums, ko ļaudis gūst no iesētiem graudiem un lauku apstrādāšanai veltītā darba; no katra pozitīva darba cilvēkam atlecas labs, atlecks kāds labums (vai šis izteiciens — atlecs kāds labums — arī nav radies kulšanas procesā; katrs labības grauds ir savs labums, un tas izlecs jeb atlecs no katras kuļamās un kratāmās vārpas; varētu domāt arī par lopkopības praksi, kad, piem.,

aitai atskrien, atlec jērs, kas, saprotams, savam īpašniekam reprezentē jaunu materiālu vērtību, jaunu labumu). Pirmatnēji tas ir tīri materiāls labums, bet tās var būt arī kādas morāliskas un ētiskas vērtības. Labi dzīvodams, cilvēks arī pats būs labs: materiāli nodrošināts, morāliski un ētiski stabils ar pozitīvu dzīves uztveri un pozitīvu dzīves stāju. Tālš tam būs labā pretstats — ļaunums, un arī pats tas nebūs ļauns. Bet kas tad ir ļaun s? Etimoloģiski ļauns ir tas, kas ļaujas kaut kam nevēlamam — vai nu savām mazāk vērtīgām iegribām, vai citu negatīviem vilinājumiem vai solījumiem, t. i. kam pirmā kārtā nav v a r a s pār sevi. Tādējādi ļ a u n a jēdziens līdzās g o d a jēdzienam stipri izceļ latviešiem piemītošo iekšējo pašdisciplīnu. Arī jēdzienam ļ a u t patiesībā piemīt negatīva pieskaņa: ļ a u j u n a t ļ a u j to, kas patiesībā nedrīkstētu notikt: kas drīkst notikt un kas ir kaut kas kārtējs, ietilpstošs visā dzīves sistēmā, tam nekādas atļaujas nav vajadzīgs. Tādējādi arī šais jēdzienos izpaužas latviešu dzīves uztveres konservatīvisms. Ja vēl atminamies ar goda jēdzienu cieši saistīto k a u n ā jēdzienu (nav ne goda, nedz kauna!), kas jāsaista ar gr. k a u m a „degšana, karstums, karstumu drudzis“ (no gr. kaíō „degu dedzinu“) un tādējādi apzīmē tīri fizisku ar vaigu pietvīkšanu, nosarkšanu un sakarsumu saistītu miesisku karstuma sajūtu par ko nelabi izdarīto, tad būsim arī apcerējuši visus tos, varētu teikt, cilvēkam dabas dotos garīgos profilakses līdzekļus, kas neļauj cilvēkam izvērsties individuālā anarchistā, bet liek tam palikt par pozitīvu sadzīves locekli arī saviem tuviniekiem.

Šo tuvinieku terminoloģija ir atkal mūsu valodā jo plaša. Bez ģimenes locekļiem — brāļiem un māsām, kā arī radniekiem, tie ir vispirms b i e d r i u n d r a u g i. Pirmais vārds (sal. lš. b e n d r ā s, arī Kursā b e n d r s) jāsaista ar v. b i n d e n un nozīmē „kaut kā ar citu cilvēku saistītais“. D r a u g s turpretī ir vairāk kaŗa dzīves jēdziens; šai ziņā jāat-

ceras kr. drug, družina, jāatceras arī latv. kaŗa draudze; no šīs saknes arī gotu driugan „Kriegsdienst tun“; atcerēsimies arī senā latvju novada Soteklas valdinieka Rūsiņa sarunu ar Bertoldu Indriķa Chronikā, kur teikts, ka Rūsiņš alloquitur eum (t. i. Bertoldu) draugum, id est consocium suum. Un consocius ir militārs termins „kaŗa draudzes loceklis“. Bez tam tuvāki cilvēki ir ciemiņi (kas tai pašā vai arī citā ciemā netālu dzīvo) un kaimiņi (kas tai pašā apkaimē dzīvo), bet it īpaši viesi, kas pamatā apzīmē laudis, kas dzīvo kādā apmetnē, ciemā (sal. kr. vesj „ciems“, tas pats lat. v i c u s, gr. oikos, „māja“; lš. v i e š ē t i, „par viesi būt“, v i e š k e l i s „viesceļš, lielceļš“, v i e š n ē, „viesņa“). Pret visiem šādiem ļaudīm jāizturas draudzīgi, saticīgi, bet sevišķa cienība jāizrāda viesiem: tie ir jāmil, jo viesmīlība ir cēls tikums. Mīlestības apzīmēšanai mums ir tikai sakne mīl-, miel- (miļš, mielot, mielasts), lš. m é i l ē, mīlestība) mylėti „mīlēt“ un m i e l a s „miļš“; tā kā ide. valodās ir vēl otra sakne, kas laikam izsacījusi vairāk fizisku mīlestību (tā ir sakne *leubh-, sanskr. l ú b h y a t i „sajūt tieksmi, kāro“, lobh á y a t i „modina kāri“, lat. lubet, libet „patīk“, v. lieben, kr. ljubiti), tad ir pamats domāt, ka ar mīlestības vārdu apzīmēts ne tik spēcīgu dziņu un tieksmju pilns erētisks pārdzīvojums, bet mierīgāka, dziļu simpatiju pilna izjūta pret otru cilvēku, kas varbūt arī tiešām raksturīga mūsu latviešu ziemeļnieciskai mīlas uztverei; ir iespējams, ka vārdā mīlēt tā pati sakne, kas vārdā miers.

Pret tuviniekiem un apkārtējiem cilvēkiem jābūt laipnam (burtiski piekļāvīgam, jo te sakne tā pati, kas vārdā lipt). Pret viņiem cilvēks nedrīkst sajūst nedz n a i d u, nedz i e n a i d u, nedz t o s i e n i s t (no šīs pašas saknes arī v. Neid). Pret ko sajūtam naidu vai ienaidu, tas to pašu sajūt pret mums, un tas jau ir mūsu n a i d n i e k s un i e n a i d n i e k s. Nedrīkst pret

tuviniekiem izjust arī skaudību un nenovīdību. Skaust burtiski nozīmē sāpēt (sal. mūsu vārdu skaudrs: skaudras bultas, arī skaudras sāpes). Kā mūsu tautas psihologi paskaidro, skaudība radusies no izjūtas, ka viens negrib būt zemāks vai vājāks par otru un sajūt to kā sāpes, ja tas tiešām tā ir; citādi sakot, skaudības pamatā ir nepiepildīta individuāla pašapziņa. Mazāk spilgta skaudība ir nenovīdība, kur sastopam sakni *veid-, *vid-, *vid-, to pašu, kas kr. nena videtj, bet ne ar tik spilgtu nozīmi kā krieviem. Pret tuviniekiem jāizturas nosvērti un objektīvi. Savā rīcībā pret viņiem un pret cilvēkiem vispārīgi cilvēkam vispirms jābūt gudram: ir labi, ja cilvēkam ir gudrs prāts, gudrs padoms. Var domāt, ka vārds gudrs tomēr jāsaista ar jau vairākkārt pieminēto jēdzienu gūt: gudrs tā tad pirmatnēji bijis tas, kas pratis sev dzīvē ko gūt — materiālu vai garīgu — un kas to pieprot joprojām. Šai ziņā zīmīga mūsu tautas dziesma: Taujā māte gudru vīru, Netaujā rudzu klēts: Daža laba rudzu klēts Gudra vīra galviņā. Gudram cilvēkam, kā jau teicu, jābūt ar gaišu, gudru prātu. Prāts ir vecs ide. jēdziens (tā pati sakne arī vārdos protu, prast, lš. suprāntu, suprāsti, gotu frathi „prāts“, frathjan „saprast“), un praktisks sadzīves prāts ir pozitīva parādība latviešu uztverē. Bet abstraktu prāta darbību, abstraktu teorētisku domāšanu latvieši maz cienījuši. Irōniska pieskaņa jau ir vārdam prātot, vēl spilgtāk tā izpaužas izteicienā prāta vēders. — Cilvēks ar attīstītu prātu ir krietns cilvēks (burtiski krietns nozīmē izsijāts, pārbaudīts, gr. krīnō „izšķīru, izraugu“, lat. cernō; latviski šē pieder arī vārdi šķīrt, krija „miza“, kreju, kriet). Tāds ir arī nopietns (= pamatīgs, te tā pati sakne, kas vārdā cirvja piets, lš. pentīnas „piesis“, kr. pjatka „papēdis“). Tāds cilvēks var būt arī jautrs, tas var dot vaļu savām jūtām, jausmām, tam ir savas nojautas. Tas var just, var jaust, var

arī otram jautāt (jautāt ir kauzātīvs verbs). Bet viņš nedrīkst būt augstprātīgs, lepns. Lepns senāk bijis stipri negatīvs jēdziens; sal. mūsu izlept, izlutušam, dzīvē neizturīgam kļūt, tādēļ arī čigāna lāsti: ak kaut tu lepns paliktu! Vēlāk šis vārds ieguvis cildenāku nozīmi (sal. mūsu dienu „Lai ligo lepna dziesma!“). Negatīvs jēdziens ir arī saknei vārdā izlūtis, tag. III pers. izlūt, inf. izlust. Laikam jāsalīdzina ar lat. solvō „atraisu“, atsienu, izbeidzu no *sē-luō; gr. lýō „atsvabinu, atraisu“; sal. latv. atlutusi miza „atraisījusies, atkārusies miza“, nolutušas ausis „nokārušās ausis“. Tā tad izlūtis nozīmētu „no savas pamatstājas izgājis, no tās atraisījis, pazaudējis savu iekšējo disciplīnu, pa daļai atraisījis arī no tikumiskiem morāliskiem pamatiem“.

Bet tas vēl nav viss: ir vēl šis tas jāievēro attiecībā pret citiem cilvēkiem. Tā, vispirms, cilvēks nedrīkst kādam savam tuvākam glaimot, izsacīt glaimus, jo glaimi ir būtībā kas gludens, slidens, lipīgs, neaistētisks, sakņē te tā pati, kas vārdā gliemenē, gliemēzis, lš. gléimēs „glotas“, arī gléivēs „tas pats“. Viņam nav arī no saviem tuviniekiem nekas jālūdz, jo saknei lūgt arī ir drusku negatīva nozīme. To saista ar sakni *lug- kr. vārda lgatj, lgu, „melot, meloju“, v. lügen, un ar to gribēts teikt, ka lūgdami mēs lietas parasti attēlojam ne gluži objektīvi, bet vienus pusīgi, drusku sev par labu (un līdz ar to arī drusku it kā melojam pret objektīvo patiesību). Atcerēsimies te arī tautas dziesmas vārdus: Dod, Dieviņi, otram dot, Ne no otra miļi lūgt. Kas cilvēkam nākas pats par sevi, uz ko viņam tiesība, to viņš prasa (sal. atšķirību nozīmes ziņā starp mūsu prasīt un kr. prositj; turpretī lat. pōscō, kas pēc saknes identisks ar mūsu prasīt, identisks ar to arī pēc nozīmes).

Kā izriet no visa augstāk sacītā, mūsu valodiskajā domāšanā ir vesela rinda disciplinētāja rakstura jēdzienu, kas saistās ar cil-

vēka izturēšanos pret saviem tuviniekiem, pret apkārtējo laužu sabiedrību, un kas kārtīgam cilvēkam nopietni jāievēro. Tādējādi atsevišķam individam šķietami piešķirtā neierobežotā rīcības brīvība pret citiem individiem nebūt nav tik plaša: pārmērīgs individuālisms tiek ierobežots ar goda, kauna un pienākuma apziņu, ar tradīciju varu, ar diezgan stingrām ētiskām prasībām pret atsevišķa cilvēka raksturu, pret šā cilvēka personību. Un šīs prasības cilvēks var pildīt tikai tad, ja viņš atrod normālu nostāju pret saviem tuvākiem un pret visu apkārtējo sabiedrību.

Nopietns ir arī mūsu tautas mentālītātes vispārējais uztvēruma par cilvēka dzīvi, cik tālu tas atspoguļojas atsevišķās par dzīvi izteiktās valodas atziņās. Pāri visam latvietim stāv darbs. Ja arī šim vārdam etimoloģiski nav tieša sakara ar vārdu darīt (darba vārds esot jāsaista ar v. derb „skarbs“, darben „pūlēties, ciest“), tad tomēr formula darbu darīt ir šos jēdzienus jo cieši saistījusi un darba uztvere nozīmes ziņā kļuvusi atkarīga no jēdziena darīt. Bet ne tikai ar darišanu, ar kādu kustīgu rīcību saistījies darba jēdziens; tas saistījies arī ar pašu dzīvi. Vēl mūsu XX g. s. sākumā Kurzemē dzīvāt nozīmēja darboties, darbu darīt. Tā tad dzīvot ir darboties — vīvere est labōrāre un nevis, kā senie romieši teica, vīvere est militāre, jo tā pati sakne * veik-, * vik-, ko sastopam latīņu vārdā vincō, vīci, victum, vincere „uzvarēt“ ar militāru nozīmi, latviešu valodā ir ieguvusi samērā miermīlīgu nozīmi, kaut arī latviski sakām „ienaidnieku uzveikt, grūtības veikt“. Vispārīgi latvietis dzīvi nevar iedomāties bez darba, pie kam latviešu cilvēks nereti pat par darbu nav prasījis atlīdzību: atlīdzība bija pats labi veiktais darbs, citādi sakot, — pats darbs sevī slēpa arī savu algu, kā to kādā vietā Zelta zirgā izsaka arī Rainis Antiņa vārdos. Vispārīgi ar darbu latvietim nesaistās nekāds nepatīkams jēdziens: latviešu valodas

dzimtajā vārdu krājumā nav vārdu, kas paustu negatīvu nostāju pret darbu, kā, piem., vācu arbeiten, kas pamatos nozīmēja ciest (vēl Vecā Stendera vārdnīcā lasām radās oder radibās cīsties — in der Geburt arbeiten, in Kindesnöthen seyn), arī verga darbu darīt, jo sakne te tā pati, kas kr. rabotatj no rabota un pēdējais no kr. rab „vergs“; tā tad rabota „verga darbs“ un rabotatj „verga darbu darīt“. Arī lat. labor, -oris un labōrō, -āre patiesībā nozīmē ciešanas un ciest; tikai vēlāk tas vairāk nozīmē „darbs“, „darboties“. Tas viss tāpēc, ka dienvidniekiem darbs arvienu izlīcies kaut kas nepatīkams, smags, jo klimatiskie apstākļi smagu darbu veikšanai dienvidos ir nenoliedzami grūtāki (karsta saule, augsta gaisa temperatūra) nekā ziemeļos. Tādēļ arī interesanti, ka tie divi vārdi, kas paūz zināmu negatīvu nostāju pret darbu, — strādāt un pūlēties — ir aizgūti vārdi: strādāt no kr. stradatj, kam agrāk līdzās ciest bijusi arī nozīme „smagi strādāt“ (sal. krievu izteicienu лётная strada — vasaras smagie darbi) un pūlēties no kāda vidusleļvācu vārda ar tādu pašu nozīmi „nomocīties, smagi strādāt“. Agrāk jau arī latviešiem vārdi strādāt un strādnieks nemaz nebija tik pazīstami: tie vairāk ieviesušies tikai jaunākos laikos no ekonomisko un politisko kustību terminoloģijas. Vecākie nosaukumi bija darboties, darbu darīt un jau pieminētais dzīvāt.

Bet latviešu jēdziens darīt slēpj sevī vēl citu sēmazioloģisku niānsi. Latv. sakne *dar- ir jāsaista ar sakni *der-, ko sastopam vārdos derēt, derīgs; ide. pirmvalodā sakne *dher- nozīmējusi „stingri stāvēt, fiziski un morāliski stingram būt“, piem., sanskrita valodā dharmā- nozīmē „stingru tikumisku principu, cilvēka pozitīvās morāles un tikumisko principu krājumu.“ Tā saucamais kauzātīvais verbs no saknes der- ir darīt; tādējādi darīt jau pats par sevi nozīmē ko lietderīgu, ko labu darīt — (atcerēsimies mūsu tautas dziesmu: Gaļām gāju

sila malu, āboliņu dēstidama: es gribēju sila malu par ārisku padarīt). Līdzīga nozīme ir arī vārdam taisīt, kas jāsaista ar veco vārdu tiešs un tiest „tiešu, taisnu padarīt“; taisīt būtu tad iterātīvi — kauzātīvs verbs un burtiski apzīmētu „ko par taisnu padarīt, par taisnu pārveidot“; te tad arī pieder vecie vārdi tiesa, tiesības. Tādējādi redzam, ka ar darbu un darišanu latviešiem saistījušies īpaši lietderības, īpaši kārtotāji centieni. Interesanti pēc savas izcelšanās ir vārdi teika, teikums, ticēt, ticība. Lai gan teikt tagad uzvešam ar nozīmi sacīt, patiesībā tā nozīme ir veidot, darināt; teikt tad būtu ar sacīšanu ko veidot; tāpat nozīme veidojums piemīt vārdiem teika, teikums, sal. lš. taikā „miers“. No šīs saknes nāk arī mūsu vārdi ticēt, ticība, tikums, tikls, pārticis, pārticībā, kam visiem tagad ir vairāk vai mazāk abstrakta nozīme. Še pieder arī pats vārds tikt, kam tagad ir vispārīgā nozīme werden, apm. tā pati, kas vārdā tapt. Šai nozīmē tikt vietā patiesībā vajadzētu būt *tekt, jo lietuviešiem ir tenkù, tekau, teksti „piešķirtam tikt“. Tagadne tomēr būtu latv. tieku, un līdzās šim tieku vajadzēja būt arī tieku no *teiku, tiku, tikt (kā lieku no *leiku, liku likt). Pēc lieku, liku, likt parauga izveidojušās formas tiku, tikt. Ar šo sistēmu, izņemot tagadni, sakritušās arī formas tīku (no tinku), tiku, tikt = patikt, bet sal. lš. nusitinka, nusitīkti „sich ereignen“, kur latviski sakām notiek, bet latv. izloksnēs (sk. Endzelīna Lett. Gr. 576. lpp.) ir arī formas notīk „ereignet sich“, Piebalgā arī aiztīku = aiztieku „berühre“ vietā. Visi šie dažādie pēc savas izcelšanās verbi pielīdzinājušies cits citam ne tikai formāli, bet ietekmējuši cits citu arī nozīmes ziņā, un sikumos viņu kopējā nozīmju sistēma ne katrreiz vairs absolūti precīzi izkārtojama. Skaidrs tikai, ka līdzās tieku, *teku, *tekt ar nozīmi

„tapt, kļūt“ kādreiz pastāvējis tieku, tiku, tikt ar nozīmi „veidotam kļūt“, tādējādi tikls var būt ar nozīmi labi veidots, bet var būt arī vispārīgi tapis, sal. augšzemnieku natekla = netekla literārā netikle vietā, t. i. nelabi tapušā, nelabi kļuvušā. Vēl tagad Latgalē šim vārdam ir maigāka nozīme „nerātns, neklausīgs“ un ne tā asi negatīvā seksuālā nozīme, kas literārā valodā: natikleite meitene Latgalē ir neklausīgā, nerātnā meitene. Tālu ticis, izticis un pārticis cilvēks ir garīgi un arī materiāli stabils cilvēks; šē klāt arī vecais adverbs tikuši (piem., 1585. g. katķisma ievadā: tikuši pamācīts top) „labi kārtīgi“; Vecā Stendera vārdnīcā kahds tizzis puisis welch ein wohlgearteter Jüngling. Pats verbs ticēt (vecie i-celmu verbi agrāk bija nepārejoši un apzīmējuši atrašanos zināmā stāvoklī), kā māca prof. Endzelīns, savos pamatos nozīmējot „fest gefügt sein“; ticība tad būtu „der Zustand des Festgefügtseins“. Uz šādu ticības vārda pamatnozīmi aizrāda veci izteicieni zāģim nav ticības, tā ticība ķēvei bija laba. Interesanti, ka jau Vecais Stenders izjutis šo niānsi, bet tikai domājis, ka te mūsu priekšā pavisam cits vārds, kas tikai ārīgi saskan ar mūsu parasto vārdu ticība. Viņš tādēļ savā vārdnīcā arī sniedz tizziba Glaube, treue, Religion (von tizzeht) un tizziba, Art, Gewohnheit, Naturell (von tikls, artig); tur jau tahda tizziba, dort ist schon eine solche Manier oder Mode, pehz wezzu lauschu tizzibas, nach altem Gebrauch; es jau pasihstu, kahda tizziba tew ir, tu essi no teem slinkeem, ich kenne schon deine Art, du bist von den Faulen; sirgam jau tahda tizziba, das Pferd hat schon solche Nicken. Tikums tad nozīmē šādu atsevišķu stabili veidotu īpatnību; netikums ir tam pretējs. Saticība ir savstarpēja sakļaušanās, piekļaušanās.

Zināmā mērā psiho-fizioloģisks jēdziens ir cerēt; tas jāsaista ar vārdu ceri „Glutsteine im Ofen“; cerēt tad nozīmē sa-

vā garā degt, kvēlot; ja jauni ļaudis ceras, tad viņi deg, kvēlo viens otra dēļ; iecerēt būtu iedegties, iekvēloties.

Abstraktāki jēdzieni latviešu valodā ir kādreiz drusku konkrētizējušies, piem., lat. vērus ir vāc. wahr „patiesš”; no tās pašas saknes kr. verītj, vēra „ticēt, ticība” (ar senu jaķ) arī ir ar diezgan abstraktu raksturu; latv. v rot ir radies no *vēra, ko sastopam izteicienā vērā ņemt, vērā likt (tie laikam gan īsti latviski veidojumi un pirmais nav no v. wahrnehmen); šim vārdam latviešu valodā nav ticēšanas, bet tikai faktu konstatēšanas, iegaumēšanas nozīme; var teikt, ka latvietis, zīmējoties uz patiesības atzišanu, ir kritiskāks, atturīgāks: viņš vēro, bet netic.

Bet atgriezīsimies pie kārtotāja principa latvieša rīcībā. Tas izpaužas arī šajos aistētiskās kategorijas jēdzienos. Jau teicām, ka taisīt burtiski nozīmē kaut ko taisnu darīt, likumus novērot. Bet ar darināšanu gan laikam saistās arī daiļuma jēdziens. Lietuviešiem ir vārds daiļidē „galdnieks, koka apstrādātājs”, un ir iemesls domāt, ka mūsu dails, daiļš ir radies no saknes delt, dilt un pamatos nozīmējis it kā apdeldināts, t. i. no kuŗa viss nelīdzētais, grubuļainais bija nodeldēts projām; pāri palikušais tad bija palicis daiļš, burtiski „apdarināts, apstrādāts”. Līdzīgi ir jēdzieni skaists, skaidrs, šķīsts, arī šķaidīt, skaidrs. Skaidrs ir jāsaista ar skaidas vārdu; gotu valodā ir skaidan, v. scheiden, burt. atdalīt; skaida ir tas, ko no koka atdala; no kā skaidas atdalītas, tas ir skaidrs, ar citādu uztvērumu un veidojumā *skaid- ts radies mūsu vārds skaists; ar citādu sēmazioloģisku ievirzi no tās pašas saknes šķiest, šķīst, šķīsts, šķaidīt. Ar apdarināšanas jēdzienu saistās arī jēdziens glīts, burt. gluds, apdarināts (vecs kurzemnieku izteiciens: izglītota istabiņa = sakārtota, piemilīga istabiņa), sal. lš. glītūs „gluds, lipīgs”. Sakne te tā pati, kas jau pieminēta vārdos glaimi, gliemezis. Lietuviešu

valodā vairāk uzsvērtā tās lipīguma, latviski vairāk gluduma, nolīdzināšanas, izkārtotāšanas jēdziens.

Mūsu valodas pētnieki parasti aizrāda, ka latviešiem bijusi stipri izkopta aistētiska gaume, jo mums ir ļoti daudz vārdu aistētiski pozitīvas — citādi sakot daiļuma — izjūtas apzīmēšanai. Jau redzējām, ka tie radušies vai nu no tradicionālā pieraduma pie kaut kā, vai arī par aistētiski vērtīgo atzīstamais bijis pievilcīgi veidots, apdarināts. Atminēsimies nupat apcerētos, jauks, skaists, šķīsts, glīts, no tiem šķīsts ieguvis jau pat ētisku kvalificējumu. Klāt vēl nāk mazāk skaidrie greznis, kas jāsaista ar lš. gražūs, košs, kas cēlies no vecāka *kansus, bet kuŗa pamatnozīme arī nav skaidra, un etimoloģiski arī ne gluži skaidrais gleznis (lš. gleznūs un glēznas, „zart, fein”); jau augstāk pieminēts vārds lepns, kam līdzās ētiskai piemīt arī aistētiska nozīme.

Vēl latviešu psihei raksturīgi jēdzieni ir censties, cīņa, cīnīties. Jau Vecā Stendera vārdnīcā atrodams zenst, die Sehnen anstrecken L., zenstees, sich sehnen, aus allen Kräften bestreben, ernstlich trachten; zensigs, -a, bestrebt L., zensiba, Bestrebung (vārda vidū Stenderam s rakstīts kā garais svītrotais s). Tiem ir aktīva nozīme, un savā galējā piepildījumā tie var novest pie kaujas, pie kaŗa. Bet latvietis, ar visu savu nenoliedzamo varonību, par ko mums daudz norādījumu pagātnē, tomēr pēc savas dabas nav īsts kaŗotājs, un kaŗš latviešiem kā miermilīgai tautai, tomēr nav psihiski tik tuva lieta: nekāda kaŗa gloricēšana mūsu valodā nav izjūtama. Vārdi kaut, kauja ir rada vācu vārdam hauen un tā tad apzīmē vienkārši sišana, kaŗšanaš. Vecais kaŗa vārds latviešiem bijis vaidi, kaŗa laiks ir vaidu laiks, kas rada krievu voinā; tagad šis vārds vairs nav izprotams un saistās ar vaidi, vaidēt. Pats vārds kaŗš tikai vēlāk ieguvis nozīmi Krieg; savos pamatos tam tā nozīme, kas

vācu Heer un gotu harjis „karaspēks“, ar kuŗiem mūsu vārds arī etimoloģiski rada. Bez tam mūsu vārds karaspēks, karavadonis, karapulks jau arī tieši rada, ka karš šais saliktoņos nenozīmē Krieg, bet Heer; Kurzemē ir izteiciens viņi nāk virsū kā karš, kur karš atkal nozīmē kādu organizētu ļaužu vienību, tā tad atkal apm. vācu Heer. Toties tuvs latviešiem ir augšminētais jēdziens censties, kam pamatnozīme gluži miermīlīga — gan laikam celties, cīlāties, ar ko domāts muskuļu un stiegraino dzīslu saspīlējums un saspriegums darba piepūlē. Ar censties Endzelīns saista cīnāties „sich erheben, hinaufschwingen“, atcīnāties „sich befreien“, un tas savukārt jāsaista ar cinis; pēdējais it kā jāsaista ar īru cinim „entspringen“, senslavu začentj „iesākt“, tā tad atkal ar pamatnozīmi „pacelties virs zemes līmeņa, izaugt no zemes“. Savukārt ar jēdzienu un vārdu censties Endzelīns saista arī veco vārdu cīsties (ī cēlies no in), par kuŗu Vecais Stenders raksta zihstees, uszihstees, wohin streben, trachten, sich befließigen, emsig seyn; raddahs oder raddībahs zihstees, in der Geburt arbeiten, in Kindesnöthen seyn L. Cīsties ietekmē ir radies cīstēt, kas laikam identisks ar tagadējo literāro cīkstēt (V. Stend.: zihksteht, ringen, kämpfen) un kas var būt atvasināts no citas, bet nozīmes ziņā līdzīgas ide. saknes *kī- „griba, kāriba, nolūks“, no kuŗas atvasināts vecais vārds cīties (pag. cijos), par kuŗu atkal Vec. Stenders raksta: zihtees, streben, trachten, beflissen seyn; uszihtigs, bestrebt, fleißig, beflissen, emsig L. No šā cīties pēc Endzelīna domām atvasināta cīņa, no turienes cīnīties. Bet nozīmes ziņā cīties identisks ar iepriekšējo cīsties, un tautas apziņā tas gan laikam cieši saistās ar censties (arī daži valodnieki, piem., Valde — Pokornijs, Idg. Wörterbuch I,398) ar censties arī tieši saista mūsu cīnīties, cīņa, atvasinot censties no ide. saknes ken- „sich mühen, eifrig streben, sich spu-

ten“ un saista to ar lat. conor „mēģināt“.

Izejot no taustāmākā, varam domāt, ka censties, cinis, cinata, cīnāties tomēr saistāms ar jēdzienu „celties, pacelties“, un cinis ir it kā izcilnis, kas lien, kas cenšas no zemes tikt ārā, un tā darbība, kas saistās ar viņa izlīšanu no zemes, ir cīņa. Cinis ir lauku dzīves parādība, un kā tāda tā latviešu psihei it īpaši tuva. Cinī it kā latviešu cilvēks saskatīja pats savu simbolu: kā cīnītis cenzdamies, cīnādamies un cīnīdamies cīnājas no zemes ārā, tā arī cilvēkam jācenšas iecelties saulītē, kā saka tautas dziesma. Tādējādi latviešu apziņā cīņa nesaistās ne ar kādu varmācību, ne ar kādu pāri darīšanu kaut kam: tā ir vairāk cenšanās, sacensība, vēlēšanās tikt uz augšu. Mazs cīnītis gāž lielu vezumu, tā ir atzinības aplieciņa cīnītīm, un ja no zemiem cilvēkiem cēlies cilvēks iekļuvis augstos ļaudīs un dara lielas lietas, tad tas arī ir tāds mazs cīnītis, kas gāž lielus vezumus: tā tad arī ir lielākā uzslava. Un tāda savā dziļākā būtībā kaut cik labos laikos arvienu ir centusies būt visa latvju tauta savos labākos pārstāvjos.

Mēs varētu drusku apcerēt arī vēl citus vairāk tīri psiholoģiskus jēdzienus. Cīņa nav vedāma bez gara. Gars ir kaut kas karsts, dedzīgs, tā ir zināma psihiska degsme, sal. mūsu garaiņu vārdu; tā pati sakne mūsu garozas vārdā, kr. goretj „degt“; tālāk tā saistāma ar v. warm, gr. thermos „silts, karsts“, lat. forma. Gars saistās ar dvēseli; tā savukārt saistās ar cilvēka elpošanu, dvesšanu. Bet ar elpošanu saistās arī dūsmas; dūsmas latvietis uztvēris kā pastiprinātu elpošanu sakarā ar pārdzīvojamo dvēseles satraukumu; tas katrā ziņā ir diezgan miermīlīgs dūsmu afekta uztvērums. Spēcīgāks pārdzīvojums ir niknums, gr. neikos n. neikē, f. „strīds, nesaskaņa, ķilda“, lš. nykùs, nykì „düster, unheimlich schauerig“; atcerēsimies arī vecu izteicienu nikns gais = slikts laiks. Tas gan sākumā raksturojis paša cilvēka vispārīgo drūmo noskaņu neat-

karīgi no cēloņa (šai gadījumā tas etimoloģiski jāsaista ar *nīkt*, *nieks*, *niecīgs*), bet vēlāk šī noskaņa saistījies ar neapmierinātību par kaut ko, ar zināmu vairāk vai mazāk aktīvu dusmu, naida un psihiska rūgtuma pārdzīvojumu.

Noslēgumā kāds vārds par mūsu tautas reliģisko dzīvi pēc valodas datiem. Te mēs ieejam jau pa druskaī mītoloģijā, un tādēļ par atsevišķiem dievu jēdzieniem nerunāsim. Pats Dieva jēdziens ir vecs indoeiropiešu jēdziens, kuŗa nosaukums darināts no saknes **deiu-*, kas savukārt saīsinājies no plašākā — **deiuo-* // **diēu-* // **diu-*, sal. lat. *deus* (no **deiuos*), *dīvus*, *dīvīnus*, arī *Diēspiter*, *Diēspater*, *Juppiter*, *Jūpiter*, gen. *Jovis*, *Diovis*, gr. *Zeus*, *Diōs*; pamatnozīme ir *gaišs*; *spīdēt*, *mīrdzēt*, tā pati sakne vārdā *diena*; vai te domāts debesu *gaišums*, vai varbūt tas radies no tumsā balošā veļu un mirušo dvēseļu jēdziena, tas nav gluži skaidrs. — *Laimas* un *laimes* vārds cēlies it kā no **laidma*, **laidme*, ir izteiciens Dieva *laists* (ezers); *Laima* un *laime* tad nozīmētu apm. likteni, kas cilvēkam no kādas augstākas varas piešķirts, ļauts, *laists*. Etimoloģiski skaidrs ir *Dēkla* (no *dēt* = *likt*, tā tad apm. mūža licējiņa). *Kārta* (no saknes **kert-* // **kart-*, sal. cērtu; ar ciršanu koku var sacirst *kārtā* s zināmā secībā un *kārtībā*; kas cilvēka dzīvi regulē un kārtu, ir *Kārta*). Atstājot nepieminētus citus dievību nosaukumus, atzīmēsim vēl tikai, ka jēdziens *heilīg tomēr* bijis mūsu senčiem, it īpaši kuršiem, jau pirmatnēji pazīstams. Uz to aizrāda upes vārds *Sventaja*, *sventeļu* (dzimšanas un vārda) dienas un visā Latvijā izplatītie *svinēt*, *svinības*. Vai tagadējais *svēts* senajiem latviešiem skanējis *svents* vai **sviets*, nav gluži skaidrs. Skaidrs ir, ka šis pirmatnējais nosaukums kr. *svjat* ietekmē ir pārveidots un vietumis varbūt tieši no kr. *svjat* no jauna

aizņemts, un tā radušies tagad *svēts*, *svētīt*; tieši no kr. *svatki* aizgūts mūsu *svētki*.

Ar to varam beigt. Daudz pozitīva atklājas mūsu tautas raksturā, bet pazib šis tas arī negatīvs. Mēs redzējam pastāvam tautā stipru iekšēju nosvērtību, kas izpaužas īpatnējā skaņu garumu sakarībā, mēs konstatējam mūsu tautā nenoliedzamu temperamenta štraujumu un samērā dzīvu izrunas veidu un tempu. Konkrētie dzīves apstākļi bija izveidojuši latviešos konkrētu domāšanas veidu, kas senātnē ļoti spēcīgi visur dominējis, bet pamazām kļuvis abstraktāks. Stipri bija izplatīta tradicionālā un dzīvē stabilizējusās cienišana, sakarā ar ko jēdzieni par pienākumiem un dzīvē nepieciešamo izveidojušies uz citiem pamatiem nekā citās tautās un valodās. Arī valoda apliecina atsevišķas personas stingri individuālistisko nostāju dzīvē, bet šī nostāja tomēr ierobežota un determinēta ar tik daudziem blakus noteikumiem un principiāliem dzīves priekšrakstiem, ka no pirmatnējās individuālās brīvības maz kas vairs pāri palicis: galu galā latvietis tomēr ir tāds pats pilnvērtīgs savas tautas un nacionālās sabiedrības loceklis kā ikviens kādas citas tautas pārstāvis. Stiprs latviešu dzīvē bijis kārtotājs un dzīves pārveidotājs princips, stipri bijusi uzsvērta arī dzīves aistētiskā puse. Bet pār visu dominējusi klusa cenšanās un cīņa tikt uz augšu labākos ļaudīs, labākā dzīvē.

Katrs gan apzinājās mazu cinīti esam, bet katrs loloja sevī arī cerību kļūt par tādu cinīti, kas gāztu arī lielu vezumu. Šo dzīves cīņu jau turēja savā varā pats Dievs, kas arī arvienu valdījis pār visu latviešu tautu, kas to vadījis cauri dažādiem dzīves smagumiem un grūtībām, izvadīdams to tomēr atkal katrreiz saulītē. Un lūgšim Viņu, lai Viņš mūs arī šoreiz atkal pārvestu dzimtenē un ieceltu tur latviski nacionālas valstiski pilnvērtīgas dzīves jaunā saulītē.

C H R O N I K A

LIELGABALI ROZĒS

Fraze „Seviļas bārdcīņa melodijās slēpjas liелgabali rozēs“ izklausās pēc Napoleona. Vai tieši viņš tā teicis, par to atmiņa neuzņemas garantiju, bet aforisms glabā sevī vairāk nekā mirdzošu vārdu rotaļu. Ārēji Rosini gaisīgā melodija atgādina liелgabala šaviņu tikpat maz kā daži grami urāna, un lajs lāgā nevar ticēt, kā svarā tik niecīgi matērijas putekli ietvēr sevī astronomiskus enerģijas daudzumus. Lūk, jau otru gadsimtu Rozina un Figaro līdzīgi radijam izstaro sevi telpā, nekļūdami kaut cik manāmi nabagāki. Šie mūzikālās enerģijas stari iet cauri miljoniem sirdžu, paudze pēc paudzes krit tiem par laupījumu. Kad cilvēki nepazīna, pat nenojauta atomenerģijas dabu, teikums par liелgabaliem rozēs izskanēja un apdzisa eleganta salona sienās, un atzinīgs smaids uzplauka par to daiļās lūpās un apdzisa; ar to jautājums bija izskaidrots. Varbūt tagad lieta ir drusku uzmanības vērtā.

Atomenerģijas kontrolei dibina starptautiskas komisijas, jo pēc diviem sprādzieniem visai pasaulei kļuva skaidrs, ka lai nu ar ko, bet ar šo lietu jokot nevar. Pat samērā nevainīgo pistoli vai šauteni iestādes uzrauga, lai tā nenonāk neaicinātās rokās. Ar rozēs slēptiem mūzikas liелgabaliem rotaļājas katrs, kā viņam tik. Miljonu miljoni notic, ka tās ir tikai rozēs, kas saldi smaržo un viegli reibina; tikai pavisam retais saredz varenu ieroci un prot to kalpināt saviem mērķiem. Ar aprbrinojamu vieglprātību, kas vispār raksturo mūsu gadsimta attieksmi pret galējām problēmām, mēs ejam garām „mistiskajiem“ virzītājiem jautājumiem, ar smaidu ir daiļās ir nedaiļās lūpās atvairīdami visu, kas neapdraud vai nenāk par labu mums tieši un acumirkļīgi. Tiešām, vai nu kāds nopietni ņemsies apgalvot, ka mūzika ir bīstama, tagad, kur mūzikai mūsu daudzarainajā dzīvē ierādīta tik nenozīmīga trešās šķiras loma. Skolā tā praktiski gandrīz nozudusi no stundu plāniem. Vai jūs esat gluži pārliecināti, ka ģimnazisti pazīst notis? Prātīgām cilvēkām tā ir tāda nļekošanās, ka savu augstāko iecietību viņš pret šo nelietību var demonstrēt vienīgi ar līdzcietīgu smaidu. Cik kristības, kāzās, bērēs un citās ģimenes svinībās ir mūzikas un cik tā derīga vai kaitīga, par to nav vērts runāt, vismaz no praktiķa viedokļa. Ar da-

žādām potēm mēs esam stiprā mērā imūnizēti pret mūzikas ietekmi. Vismaz viena liela mūzikas daļa, tā sauktā klasiskā un tirā mūzika, uz 90 procentiem cilvēku šodien neatstāj nekādas ieteksmes, tā ka par briesmām nav ko runāt. Un tā pārejā mūzika, tā pret kuŗu mūzikas speciālisti savukārt izturas ar līdzcietīgu nicināšanu, kas atskan jauniešu saņāksmēs, ballēs, restorānos, kinoteātros, — ko gan tā iespēj, jo paši augstie lietpratēji to atzīst par tukšu un nesaturīgu.

Tāds divos vārdos ir mūzikas stāvoklis mūsu dienās. Dzīve iet savu gaitu, attīstās tehnika, arodi, zinātne; izmirst māksla. Par to var priecāties vai skumt, bet ko bīstamu šai izmirstošajā mūzikas lomā grūti saskatīt. Pasaules koncertu šodien spēlē pavisam citi instrumenti, naīvi būtu prasīt, lai ļautu runāt senajām mūzām, kas kļuvušas par bezdarbniecēm, ciktāl tās nav kļuvušas pērkamas.

Samierināsimies uz brīdi ar faktu, ka ar lielo burtu rakstāmā Mūzika kļuvusi šai dzīvē par luksu, gandrīz par kaut ko lieku, gandrīz par kaut ko nepiedienīgu, pēc kā ilgojas vienīgi anachroniski fantasti un sapņotāji. Pat Devītās simfonijas autoram nav izdevies „apkampt miljonus“, šiem miljoniem viņa vārds ir tukša skaņa. Bēthovens ir vientuļā, grūti pieejama galotne, kas allaž viņšim tikai atsevišķus kāpējus. Līdz ar viņu atstāsim visu nopietnās, lielās mūzikas problēmu, lai cik svarīga tā būtu no citiem viedokļiem, šoreiz nekustinātu, vai skarsim to garām ejot. Lai izprastu dažas sakarības, jāpievēršas ne virsotnēm, bet pamatiem, necilajai ikdienai, parādībām, kas pašas par sevi sikas kā atomi, bet vienīgi kopumā spēj organizēties par izšķirīgiem faktoriem.

Ir lietas, ko ikviens iesūc sevī ar mātes pienu: savu valodu, savas tautas paražas un tradīcijas. No tām veidojas vairāk vai mazāk patstāvīgs domāšanas veids un pasaules uzskats. Ietekmējumi to var stipri modificēt, bet pamatkrāsojumā tam arvien paliks raksturīgi vilcieni, ko saucam par nacionāliem un kas to atšķir no citiem radniecīgiem vai pavisam svešiem. Pirmās cilvēka skaņas ir „vienkāršas kā māviens“, un tomēr, lai cik primitīvas, tās ir pamatā nevien tautas valodas, bet arī mūzikas izjūtai. Mūzikas populārais apzīmējums par skaņu valodu ir radījis tikpat populāru nepierādītu

pieņēmumu, ka šī skaņu valoda ir universāla, visām tautām, vai vismaz Eiropas tautām, kopēja, vienādi saprotama. Ja mūzika operētu ar jēdzieniem vai konkrētiem tēliem, ja katrai noteiktai skaņai atbilstu kāda noteikta ārēja vai iekšēja lieta, tad tādām apgalvojumam varbūt varētu noticēt. Tālāk izplatīts ir apgalvojums, ka mūzika spēj „attēlot“ visu ārējo un iekšējo pasauli. Lai to pierādītu, ir „komponētas“ lokomotīves, dzelzsliektuves un avižu sludinājumi. Nestrīdēsimies. Starp citu, savā laikā sensacionālā Pacifika autors Honegers bija tik nedomēri apdomīgs, ka paskaidroja, viņš neesot domājis attēlot milzu lokomotīvi, bet vienīgi sajūtu, kāda viņam radusies, novērojot to darbā. Sākotnējā tautas mūzikā to attēlojamo lietu laikam gan nebūs bijis visai daudz, un tās arī gandrīz visām tautām ir kopējas vai līdzīgas: prieki, bēdas, mīla, dievība. Bet ar šo lietu nosaukumiem vien par pašu mūziku negūstam vēl nekāda priekšstata. Mūzikas pirmcēlonis gan varbūt bija prieks, bēdas, mīla u. t. t. un cilvēka neklusināmā tieksme reaģēt uz šīm lietām ar skaņām un ritmiem, bet katru konkrētu mūzikas „sacerējumu“ veido un tās specifisko raksturu nosaka nevien kas, nevien šī lieta, bet vismaz tikpat daudz, ja ne vairāk, kā cilvēks to izpauž skaņās un ritmos. Mēs parasti sakām: ko viņš ar to domājis. Ja jūs ņemsit vienu un to pašu „lietu“ un paskatīsities, kā par to dzied latvietis, vācietis, itālietis, žīds, tad jums būs jāatzīst, ka šie „attēli“ dažos gadījumos varbūt līdzinās viens otram, dažos nelīdzinās, bet nekad tie nav pilnīgi vienādi. Tāpēc ir jānāk pie atziņas, ka tautu mūzika ir tikpat atšķirīga viena no otras, kā pašas šīs tautas savos raksturu, temperamentu, gaumju pamatos. Mūzika ir tikpat nacionāla un katrai tautai īpatna kā viņas valoda. Ja jūs sakāt saprotam vācu tautdziesmu tikpat labi kā vācietis, tad tas būs patiesība vienīgi tad, ja jūs vācu mūzikas specifisko raksturu un izteiksmes elementus esat studējuši un piesavinājušies tāpat, kā jūs studējat un piesavināties valodu. Formula: mūzika ir visiem kopēja skaņu valoda apstiprina novērojumu, kā uz katru fizikālu skaņu ikviens normāls cilvēks reaģē ar lielāku vai mazāku labpatiku vai nepatiku, bet ignorē otru tikpat svarīgu novērojumu: ka ir vesela rinda gandrīz neformulējama, vārdos nepasakāmu, smalku un tomēr būtisku atšķirību dažādu tautu mūzikālā izjūtā un izpausmē. Taisni šīs atšķirības mūzikā nav sekundāra parādība, tās piešķir mūzikai viņas vienreizīgumu, savdabīgumu, krāso mūziku nacionāli. Blakus minot, šis nacionālais krāsojums raksturīgs nevien tautas mūzikai, bet arī ikvienam individuālam skaņradim un lielā mērā, ja arī ne vienmēr izšķirīgi, palīdz noteikt viņa specifisko svaru. Bachs un Šuberts, Bēthovens un Vāgners ir vācu komponisti, kaut arī tos tagad

saprot (vai nesaprot) visa mūzikālā pasaule. Tāpat Rosini, Verdi, Pučini varēja piedzimt vienīgi Itālijā, Debisi, Ravelis Francijā, A. Kalniņš, E. Melngailis Latvijā. Šī patiesība, ko neapstrīd nevien itālietis, krievs vai francūzis, mums vēl bieži piemirstas.

Nav nekādas universālas, visiem vienādi saprotamas skaņu valodas, bet ir gan lielākas vai mazākas tieksmes no dažādām pusēm iekolportēt ir oficiāli, ir pa pakaļdurvīm dažādas svešas mūzikas neapzinīgākajos citu tautu slāņos. Pret godīgu preču apmaiņu, pret iepazīšanos ar citu tautu lielajām kultūras vērtībām nevarētu būt iebildumu; taisni otrādi: mēs sen vairs neesam provinciāla Maliēna, kas dievu kārtā ceļ vienīgi savus ģenijīgus. Mūsu nacionālai tautas un mākslas mūzikai, kaut arī tā nevar lepoties pasaules priekšā ne ar Bachiem, ne Mocartiem, nav nekāda iemesla kvalitatīvē baidīties no šolaiku cittautu mūzikas. Bet nelaime un briesmas slēpjas citur. Normāli cilvēks savu mūzikālo pāsaules uzskatu iesūc jau ar mātes pienu. Skaņu pasaule ir vēl dziļāka, primārāka par vārda pasauli, jo tā daudz vietās pieiet lietu emocionālajai un irracionālajai pusei tuvāk nekā vārds. Ar visvienkāršākās mūsu tautdziesmas pieņemšanu visās vētrās nesatricināms stāv mūsu nacionālais mūzikas pāsaules uzskats, mūsu attieksme pret daudzām vārdos nepasakāmām vērtībām. Ar tās noraidīšanu mēs esam atrautas vēja nestas lapas. Briesmas sākas tur, kur mūsu dziesmas vietā apzinīgi vai neapzinīgi jau no mazotnes stājas sveši elementi, mūzika ar citu tonusu, ar citu pāsaules krāsojumu. Kāpēc mēs tagad, svešumā, tā rupējamiem par savas valodas tīrību? Mēs jūtam, ka ar tās zusušanu latviešiem zūd pamats zem kājām, viņš pārvēršas par internacionālu maiņas objektu. Bet drīzāk var iedomāties latvieti, kas uzaug ar svešu valodu, kuršu dzīvē asinis atsauks atpakaļ pie savas tautas. Taču šīs tautas dziļākos sirds pukstus viņš nekad vairs pilnīgi neizjutīs, ja viņš šūpuli būs ielaijis ar starptautisku šlageri, ja viņš to svilpos diendienā un ja viņam visas mūzikas simpatijas koncentrēsies šai šlageri.

Uz to pusi, diemžēl, iet. Vai tā nav kāda velnišķīga okulta roka, kas tagadējās pāsaules bojā ejas nodrošināšanai izraudzījies visbīstamāko ieroci — lielgabalus rozēs? Jau vācu mācītāji savā laikā, nostādāmie pret mūsu „blēņu ziņģēm“, bija uzgājuši vārīgāko, mums liktenīgo punktu, kur visdziļāk pašā tautas sirdī triekt savu ieroci — vācu salkanās dziesmas un baznīcas korāļus (arī nacionālu mūziku!). Nebūtu pagadījies toreiz Herders ar savām jaunajām idejām, nezinām kādu galu būtu pēmusi mūsu mazā dziesmiņa un līdz ar viņu latviskā jušana. Pēc tam uzbrukumi ir nākuši no dažādām pusēm; mazāk gan tieši, toties arvien sistē-

mātiskāki. Pašu tautdziesmu, it kā lika mierā, bet pretī tai nostādīja citus, „spožākus“ paraugus: muižu prāgeri tolaiku šlāgerus, Cimze savas „ciema puķes“, mūzikas skolas vācu klasiķu un romantiķu epigonus, beidzot grammofons, radiofons un skaņu filma nepārspējamā tehniskā varenībā visā frontes plašumā modernos grāvējus. Mechaniskās mūzikas destruktīvais uzvaras gājiens, kas izšķirīgajā triecienā pārgāja pēc pirmā pasaules kara, bija iepriekš sagatavots ar smago artileriju: mūzikas audzināšana no skolām bija gandrīz izslaucīta, un jaunā sēkla krita auglīgā zemē — jauniešu alkipilnās dvēselēs. Šai sēklai ir apbrīnojamas sporadiskas dīgšanas un vairošanās spējas, un nav spēka, kas tai stātos cienīgi pretī. Šai jaunajai internacionālai tautas mūzikai bija tiešām zināms universāls skaņu valodas raksturs: tā apdziedāja kaut ko vispārēju, kaut ko briesmīgi saldu, briesmīgi siltu un briesmīgi lipīgu, bez kādām šauri nacionālām iezīmēm. Tai bija visas epidēmijas priekšrocības, jo, kā zināms, veselība nepielīp, pielīp vienīgi slimības.

Ne tikai bija, tas ir tā un top ik dienas vairāk un plašāk. Gala konkvences pasakāmas vienā vārdā: viens universāls mūzikāls volapīks un līdz ar to viena universāla pasaules tauta, bez krieviem, vāciešiem, angļiem, frančiem, italiešiem un, protams, jau sen agrāk — bez latviešiem, leišiem, igauņiem.

Varam nešaubities, ka ir kādas gudras galvas, kas to zina. Tikpat skaidrs, ka šo nedaudzo gudro vadītāju lielākais sabiedrotāis ir ļaužu mulkība, vienaldzība un lētticība. Ja mēs ar šo virzienu un gala izredzēm, ko tas sola, nebūtu gluži vienis prātis, tad tāpat nevar būt nekādu illūziju, ka jeb viens no ārienes pacels kaut pirkstu mūsu labā. Kaut arī šķietama rožu kauja, šī cīņa ir tikpat nežēlīga kā visi kari — bez kompromisiem un bez noteikumiem. Pat nežēlīgāka par materiālo karu, jo cīņas objekts un uzvaras prēmija te ir tautas dvēsele, tās īpatnību mūžīga pazudināšana vai mūžīga dzīvošana. Ir skaidrs, kuŗā pusē visas materiālās priekšrocības. Dabīgi, ka ar tehnikas, sevišķi satiksmes un sazīnāšanās līdzekļu progresu, arvien vairāk izzudīs vispirms visas ārējās savdabīgās folkloras formas, kas radušās tautām dzīvojot šķirti vienai no otras, un līdz ar to nivelēsies tautu garīgās sejas. Velti šai ziņā mēģināt griezt vēstures riteni atpakaļ. Velti cerēt piem., ka istā tautas dziesma ieņems kādreizējo vadītājas lomu visu mūsu mūzikālo prasību apmierināšanā. Labi tomēr ir zināt, ka tās nāvīgais pretinieks nav ne Bachs, ne Mocarts, ne klasiskās mūzikas dabīgā augšupeja, bet gan internacionālais šlāgers ar visām mūzikas pagrīšanās un gaumes izviršanas pazīmēm. Ja pretinieka daba un spēks ir zināmi, tad var meklēt arī pretlīdzekļus, kā ar to cīnīties.

Jekabs Poruks

Jo svarīga loma bērnu literatūrā ir tautas pasakām. Tās radušās, ja tā varētu teikt, tautas bērnišības laikā un patuņējušās savu nozīmi ikkatra atsevišķa cilvēka bērnišības dienās arī vēl šobrīd. Tautas pasakas ir brīnišķīgi nostāsti, kas gan balstās uz reālās dzīves priekšstatiem, bet kur senu laiku dzejnieks, pasakas sacerētājs, ļaudams savai fantāzijai brīvu vaļu, neprasa, vai tas, ko viņš stāsta, ir arī iespējams reālajā dzīvē. Robežas starp fantastisko un reālo viņš nojauc un liek darboties gan reāliem cilvēkiem, gan visādām brīnišķīgām būtēm, gariem, tumšajiem un gaišajiem, un pat nedzīvām lietām. Arī cilvēkus viņš tēlo visbiežāk kāpinātām īpašībām: milžus, pārdabīgus stipriniekus, nepārspējamus varas vīrus u. t. t. Istenību viņš jauc ar fantastisko, iespējamo ar neiespējamo, un saviem klausītājiem vai lasītājiem atklāj brīnišķīgu pasauli, kur kāpinājums seko kāpinājumam, sarežģījums sarežģījumam, kur nav vietas nekādiem sīkumiem, kur viegli pārlec veselus laika posmus un kur galvenais ir pati fābula, pats stāstījums. Bet tas ir interesants, saistošs un aizraujošs. Šī brīnišķīgā pasaule ir bērnam tuva, jo bērns vēl neprot atšķirt īstenību no fantastiskā, un tā pasaule, kuŗā viņš dzīvo, nav vēl nekas cits kā pasaka. Tāpēc bērni pasaku mīl un labprāt to lasa vai klausās. Bet pasaka nav tikai tukšs laika kavēklis, kā vecais Stenders savā laikā domāja un pauda, salīdzinādams to ar skaistu, bet aklu zirgu un dodams priekšroku fābulām, kam galā piesprausta kāda derīga pamācība. Tautas pasaku dzejnieks tādu pamācību savam stāstījumam galā nepiesprauz, bet atstāj klausītājam vai lasītājam pašam to izlobīt no stāstījuma satura. Bet tas nenākas grūti. Turpat gandrīz vai ikkuŗā pasakā nostādīti pretstatā labais ar ļauno, gaišais ar tumšo, vienalga, vai tas ir Dievs un velns, sērdienīte un mātes meita, vai gudrie brāļi un pastarītis — mulķītis. Labais un gaišais gan dabū cīnīties un ciest, bet galu galā tomēr uzvar un saņem algu, bet ļaunais un tumšais — savtība, mantkārība, uzpūtība, kūtrība, netaisnība, viltība u. t. t. — tiek uzvarētas un saņem sodu. Dzīvodams līdzī labā un ļaunā cīņai pasakā, bērns manto lielas ētiskas vērtības, kas tam dziļi iespiežas dvēselē, un noder par stipru tikumisku pamatu visā viņa turpmākā dzīvē un mūžā.

Bet tautas pasakām ir vēl cita nozīme bērnu literatūrā. Un tā ir ļoti svarīga, sevišķi šeit, trimdā, proti: tautas pasaka ar savu latvisko kolorītu, savu tipiski latvisko, sulīgo tautas valodu un koncentrēto stāstījuma veidu vairāk kā jebkuŗš cits literārs darbs ievada bērnus nacionālā vidē un kavē tos attālināties no tautas kopas. Tāpēc jo silti

apsveicams neliels pasaku krājumiņš **Latviešu tautas pasakas**, ko izdevis K. Raitis (1946. g.). Niklava Strunkes grafiskā iekārtā. Krājumiņā uzņemtas divpadsmit pasakas. Tās visas, izņemot pasaku Gājēji, ir tā sauktā Herakla tipa jeb dēku un laimes meklētāju pasakas. No paidagoģiskā viedokļa pret tām var celt un dažkārt arī ceļ zināmus iebildumus, proti: ar spraiģajiem notikumiem, ar tumšo spēku — velnu, milžu, sumpūrņu, raganu — mērķtiecīgi ļauno nodomu un darbību tās nevajadzīgi uztraucot bērņus. Šis iebildums varētu attiekties arī uz šo krājumu. Nav noliedzams, ar zināmu sasprindzinātību bērņi lasīs šo krājumu. Taču nevajaga to ņemt tik traģiski, jo bērņi drīz apķer, ka labajiem cilvēkiem, kas pasakā tēloti un kuŗu likteņiem bērņs lasīdamās dzīvo līdz, galu galā nekas ļauns nenotiks, taisni otrādi: tie saņems algu par saviem labiem darbiem, saviem cīņiem un cīešanām un beidzot tiks godā celti. Tāda iznākuma apziņa bērņa uztraukums, pasaku lasot, tiek stiprā mērā klusināts un tā ietekme uz bērņa nerviem nebūt nav tik liela un arī ne tik stiprā kā mēs, lielie, to dažkārt gribam domāt. Dēku pasaka ir interesanta, bet viss, kas ir interesants, arvien zināmā mērā uztrauc. No tāda uztraukuma mums nav iespējams — un nav arī nemaz vajadzīgs — nekur un nekad izvairīties. Ja Raita krājumam varētu ko pārņemt, tad tas ir tikai tas, ka krājumā uzņemtas dažas vienādas pasakas (varianti), kā, piemēram, Pīle palīdz un Kurzemnieku puika. Abās pasakās atkārtojas viens un tas pats motīvs, putņus šaujot. Tomēr tas nav tik svarīgi, ka par grāmatiņu vajadzētu neatzinīgi izteikties.

Otrs pasaku krājums, kas mums trimdā iznācis, ir **Karļa Skalbes Kaķiņa dzirnavas un citas pasakas**, izdevis, A. Baumanis (Augsburgā, 1946.). Skalbe savas pasakas nav bērņiem rakstījis, un tāpēc tās patiesībā nav apskatāmas no bērņu literatūras viedokļa. Arī šis krājums (16 pasakas), šķiet, nav bērņiem domāts. Ja es tomēr tam šeit pieskaŗos, tad tas tādēļ, ka Skalbes pasakas ir tāds mantojums mūsu tautai, ko nedrīkst arī bērņiem liegt. Tikai tad vajadzīga zināma izlase, kas šai krājumā nav ievērots un nav arī izvests. Motīvus savām pasakām Skalbe ņem no tautas un cittautu pasakām, no literatūras, dzīves un citiem avotiem un pauž tanīs savus dzīves uzskatus. Bet šie uzskati nav visi bērņu izpratnei pieejami, sevišķi mazāko bērņu. Taču arī vidējā vecuma bērņi varēs tanīs kaut cik iejusties un iedzīvoties tikai pieaugušo vadībā un ar pieaugušo palīdzību. Apgādiem, kas nodomājuši izdot kādu Skalbes pasaku krājumu tieši bērņiem, to vajadzētu nopietni apdomāt. Bērņu izpratnei vispieejamākās no Skalbes pasakām ir Kaķiņa dzirnavas, Labuma meklētājs, Pasaka par vērdiņu, Pasaka par zelta ābeli, Sarkangalvīte. No

šim tikai pēdējā nav uzņemta krājumā, visas pārējās uzņemtas. Tālāk bērņu pasakām varētu piedrot vēl Pasaku par vecāko dēlu, Vilkaci, Muļķa laimi un varbūt arī Gulbju jaunavu. Pēdējās es ņemu no apskatāmā krājuma. Tā nu iznāk, ka puse no krājumā uzņemtām pasakām noderēs pieaugušiem ģimenes locekļiem latviskā gara veldzei trimdā, bet otra puse bērņiem — katriem sava tiesa. Arī tā ir labi. Un tāpēc sakopotājam un izdevējam paldies.

Fr. Jansons

ANĢĻU VALODAS MĀCĪBAS GRĀMATA

Baltijas apgādā iznākusi Edvarda Kollinsa (Collins) pārstrādāta un tulkota **Angļu valodas pašmācība**. Pārstrādājuši un tulkojuši Alma Gobniece, mag. phil. Kamilla Sūlmane, dipl. ing. Elmārs Jūrmala, rediģējis L. Ū. lektors Herberts Linde un devis pielikumu par amerikāņiem.

Runājot par šo grāmatu, jārunā par tās oriģinālu un par tulkojumu.

Oriģināls Vācijā piedzīvojis vairāk desmitus izdevumus un 1945. gadā pārstrādāts; šis pārstrādājums tulkojums latviski. Nenoliedzami, ka oriģinālā ļoti metodiski apstrādāta un apgaismota gramatikas viela, un vārdu izvēle ir izdevusies. Ja grāmatā atrodamos vingrinājumus apzinīgi izpilda, tad panākumu nevarētu trūkt. Un arī ikviens bez sevišķas palīdzības sevi pēc atslēgas var kontrolēt. Tomēr jāatzīmē lasāmvielas stipri vokabulāriskais sakārtojums. Tāds prasa daudz vairāk puļu vielu piesavināties nekā, ja viela ir sakārtota loģiski sakarīgi un vārdu atsaukšanai atmiņā palīdz asociācijas. (3. vingrinājums: „He was in the garden this morning. Has not her cat a mouse? Yes, it has. A night is short in summer but long in winter. Where is your daughter's hat? ... 23. vingrinājums: ... He only accompanies me to the park. How far did the bird fly? It flew to the top of the tree. Let us go to the cinema...)

Tāpat arī jāatzīmē vokābulu, kas doti katra vingrinājuma sākumā, teiksim „dikcionārisms“, gan ne vienmēr izturēts. Kāda nozīme uzrādīt, piem., „lot“ (40. lpp.) vairākas nozīmes, ja sekojošā vingrinājumā derīga tikai viena, vai, piem., (3. lpp.) vārdam „home“ doti nozīmi „dzimtene“, ja ar šo nozīmi skolnieks nesastopas vingrinājumos nemaz. Ja jau vārdam letter (2. lpp.) uzrāda nozīmes burts, vēstule (vingrinājumā tikai pēdējā nozīme), tad jau vajadzēja minēt arī citu nozīmi: „izīrētājs“, un tādēļ par konsekvences trūkumu jāuzskata, ja vārdiem „spring“ (43. lpp.) „paper“ un daudz citiem uzrādīta tikai viena nozīme.

Jāapsveic, ka tulkotāji atmetuši Dr. Grettone fonētisko transkripciju, kuŗā figurēja mazās, pa-

celtās zīmes, kas izrunai ne tikvien kā nekā nede-
va, bet drīzāk mulsināja. Tā, piem., vārdos „eibul,
ankul, litul“ esošie „u“ kaut gan tāpat pamazināti
un pacelti kā vārdos „ould, sauā, auā“, tomēr no-
zīmēja citu. Ar starptautiskās transkripcijas ievē-
šanu tāda vienas un tās pašas zīmes dualizēšana no-
vērsta, un tikai tā ir fonētiskās transkripcijas istā
jēga, ka viens simbols reprezentē tikai vienu ska-
ņu. Tāpat apsvēicama parādība, ka galotņu „y“
un „ly“ izruna nav parādīta gaŗa, kā oriģinālā
piem., lucky, lonely, airy, chiefly. Arī amerikā-
nismus izdalot īpaša pielikumā, grāmatas lietotā-
jiem ir vairāk pakalpots, nekā, ja sekojot kāda cita
šā mēneŗraksta recenzenta domām, amerikānismus
izklīdētu tekstā un tādi padarītu stipri grūti sa-
meklījamus un pārskatāmus.

Tomēr arī tulkojumā ir lietas, kas varētu būt
citādas. Īpaši te jāaizrāda uz tulkotāju verdzisku
pieturēšanos pie oriģināla sintaktiskām tabulām.
Kā vispār gramatikas viela, tā īpaši sintaktiskas
tabulas Kollīnsa darbā apstrādātas pretstatos un sa-
lidzinot angļu un vācu valodas īpatnības, un te
nu tulkotāju uzdevums, pat pienākums bija pielā-
got visu latvieŗu valodas īpatnībām. Kas vācu va-
lodū prot, tam taču labāk nopīrkt Kollīnsa oriģi-
nālu. Oriģināls ir vieglāk iegūstams nekā tulkojums
un aiztaupās lieka piepūle sintaktiskos piemērus
transponēt uz vācu valodū, lai izprastu angļu va-
lodas vārdu kārtību. Bet tiem mūsu tautieŗiem,
kam vācu valoda sveŗa, un kuŗu dēļ vispār tādu
darbu bija vērts tulkot, tiem, diemŗēl, nav labi pa-
kalpots. Mūsu valodas vārdu kārtību neietekmē ne
saikļa, ne apstākļaŗa atraŗšanās pirms teikuma
priekŗmeta (vācu gan), un mūsu valodā galveno
verbu nenostata palīga teikuma beigās — tāpat kā
angļu. Un tā nu *te ir vērsta uzmanība uz lietām,
kas itin kā ir citādas, bet īstenībā citādas nav. Vai-
rāk labuma būtu, ja tīri vāciskais piegriezums bū-
tu izmests ārā un tā vietā būtu norādīts uz angļu
valodā iespējamām un nepiecieŗšām inversijām,
kuŗās no parastās vārdu kārtības: teikuma priekŗ-
mets — izteicējs — papildītājs angļu valodā atkāpjas.

Tāpat vairāk vērības vajadzēja piegriezt artiku-
lam. Vācietim šai jautājumā norādījumu daudz
nevajaga. Ne tā latvietim. Mūsu valodā artīkulu
nav, un te nu tad vietā ir norādīt ne tikvien kad
„town“ lietojams bez artīkula, un kāds artīkuls
lietojams norādot mēru vai laiku, un kad izlai-
zams noteiktāis artīkuls, bet gan vajadzēja skaidri
parādīt, kad tiklab kā viens tā otrs artīkuls ir jā-
lieto, un kādos gadījumos katrs nav jālieto.

Varētu vēlēties, lai vairāk vērības būtu pie-
griezts verbu interrogatīvām formām dažādos lai-
kos un lai vīsmaz būtu norādīts uz gramatisko lai-
ku terminiem, kas jau kopŗ laba laika ir izspīduŗi
tulkotāju no oriģināla pārņēmtos, nu jau par no-

vecokuŗiem uzskatāmos, kā: Imperfect, Perfect,
Pluperfect First Future, Second Future. To vietā
stājuŗies atbilstoŗi: Past Simple, Present Perfect,
Past Perfect, Future Simple, Future Perfect.

Vēlēties vēl varētu angļu-latvieŗu vārdnīcu (kas
gan, laikam, latvieŗu tulkojumā nav ietilpināta tī-
kai tādēļ vien, ka nav vācu darbā). Cik tai būtu
liela nozīme, ŷķiet, ievērojot vēl arvienu neapklū-
sināto vārdnīcu badu, nevajadzēs seviŗki uzsvērt.

Tā kā pašmācības grāmata ir arī rokas grāma-
ta, tad no tās sagaidām arī iespēju ātri un viegli
dabūt atbildi uz daŗu labu vai nu jau piemīrstu,
vai drīzumā noskaidrojāmu jautājumu. Sveŗtautie-
ŗu grāmatās, īpaŗi jau angļiski runātāju tautu kaut
cik nopietni ņemamos izdevumos, vienmēr atro-
dams alfabētisks rādītājs, kas grāmatas vērtību ļoti
lielā mēŗa pacēļ. Ja, turpretīm, apskatāmāis darbs
būtu jākonsultē, piem., par nenoteicāmās izteiks-
mes lietoŗanu ar un bez „to“, tad ne pēc satura
rādītāja I nedz II neredzētu, kuŗās lapas pusēŗ šis
jautājums apskaitīts. Un tāpat ar daŗu labu citu
jautājumu.

Tulkotāji gan tikdaudz pūļu varēja pielīkt, lai,
ja nu angļu — latvieŗu vārdnīcu pievienot bija par
grūtu, vīsmaz alfabētiskāis rādītājs netrūktu. Kol-
līns taču jau bija darba lauvas tiesu padarījis un
tulkojumu veikuŗi turpat pūsdūcis cilvėku.

Darbā iespīduma klūdas atrodamas visai reti,
bet grāmatas tehniskāis izpīdījums, gan panākot
lapas puŗu samazinājumu, salīdzinot ar oriģinālu,
tomēr teksta izkārtojuma izskatās liela mēŗa pārbli-
vēts. Nevar nepīeminēt, ka tikāmāi lapas puses
kopainai ir psiholoģiska nozīme ne bez savas ma-
nāmas ietekmes uz sekmēm.

Nobeigumā jāsaķa paldies tulkotājiem, jo ar ŷo
tulkojumu ir iegūta mācības grāmata — darbs, kas
ir labāks par visiem līdzīgiem līdz ŷim iznāku-
ŗiem, bieŗi vien sasteigtīem un ne visai laimīgi iz-
vēlētiem darbiem. Cerēsim, ka reiz sagaidīsim vēl
labāku.

J. Kalnbērzs

ŗERVŪDS ANDERSONS

ŗervūds Andersons (Sherwood Anderson) Lat-
vijā nezīnāmu iemeslu dēļ nebija pazīstams, bet
Amerikā un vispār kultūrālajā pasaulē viņŗ ir ļoti
ievērojāma personība, daudz lasīta un tulkota. Ar
Londonu (skat. Ceļu 7./8. burtn.), viņam tik daudz
radniecības, kā grūta bērņība, sīrdij tuva sociālās
taisņības lieta un lieli panākumi literārā pasaulē.
Citādi viņi abi ir savrūpu ceļu gājēji. Ja Londona
darbos brīŗiem it kā saskatām romantisma pave-
dienus, tad Andersons ir noteikts reālists. Kopā ar
Sinkleru Ljuīsu (Sinclair Lewis) viņŗ ir vadītāja per-
sona t. s. jaunā reālista virziena amerikāņu literā-

tūrā, kamēr Džeku Londonu un Eptonu Sinkleru (Upton Sinclair) mēs varam uzskatīt par t. s. progresīvā virziena pārstāvjiem. Menkena (Mencken) darbs Aizspriedums (Prejudice, 1919.) rada jauno kustību, ko Andersons un Ljuiss pārvērta istā „ciema revolūcijā“, kā to vēlāk nosauca Karls van Dorens (van Doren). Tā rada jaunu, svaigu realismu, kas atrodas tālu no naturalisma un vēl tālāk no tiem saldi — optimistiskajiem vecajiem romāniem, pret kuriem tas dzima kā dabiska reakcija, būtiski instinktiivs, iepriekš neizplānots un faktiski improvizēts. Tas radies galvenā kārtā cīņā par izteiksmes brīvību un nenodarbojas ar lieliem sociāliem konfliktiem, bet nevēlas veidot arī lielus mākslas darbus. Šī virziena rakstnieki prasa sev vienīgi brīvību aprakstīt to dzīvi, ko redz sev apkārt. Andersons savā krājumā Stāstnieka stāsts (A Story Teller's Story) pastāsta, ka, pastaigājoties ielās vai laukos, viņš nebeidzamā virknē iepazīstoties ar tiem, un tematiem, kas visi prasās rakstnieka spalvas, vienalga, vai tas ir suns, kas gul ceļmalas putekļos, vai tā ir meitene, kas mācās braukt ar velosipēdu, mazas ieliņas smaržas, pusmēnes vaigs veca ķiršu koka zarus u. t. t. — „viss tas ir materiāls stāstnieka spēkam“. Tā radās Andersona plašā tipu galerija: mazpilsētu bibliotēkari, zirgu audzētāji, jūsmīgie dzejnieki, darbos nomocītas sieviņas, avižu pārdevēji, sīkie veikalnieki u. t. t. Šervūds Andersons dzimis 1876. gadā Ohio štatā, ir rupja un klaidonīga sedlinieka un pilsoņu kara veterāna dēls. Ļoti grūts bijis viņa mūža sākums un ļoti daudz viņš piedzīvojis 65 gados. Viņš bijis spiests veikt visdažādākos darbus un apceļot vai visu Ameriku. Viņa stāstos un romānos atspoguļojas bērnības pasaule — mazpilsētu drēbnieki un kurpnieki, laukstrādnieki, viesnīcnieki, siktirgotāji, stalla puši — līdz tam amerikāņu literatūrā gandrīz aizmirsti tipi. Daudz gadu Andersons pavadījis armijas dienestā, vēlāk strādājis tirdzniecības uzņēmumos un dažāda rakstura informācijas un sludinājumu dienestos. Viņa jaunā dzīves vieta Čikāgo aizrauj viņu ar savu vareno namu jūru un fabrikām, ar saviem dzīves ritmiem. Dienā viņš raksta dažādus sludinājumus par ziepēm, krāsām, cāļu inkubatoriem u. t. j., bet naktī turpina „skribelēt“, gan tikai kaut ko pavisam citu. Tūrā radīšanas priekā viņš uz papīra uzmet visu, kas dienā sakrājies viņa sirdī, visu, ko viņš pamanijis savā apkārtnē vai uzsūcis sevi. Tā dzima viņa pirmie darbi. 1919. g. klajā nāk viņa pirmā grāmata Winesburg, Ohio, kas rada lielu ievēribu visā tautā, un ko daudzi amerikāņu kritiķi vispār uzskata par autora labāko un ievērojamāko darbu. Viņš gūst plašu ievēribu ar īpato, bet saistīgo tēlojumu un savdabisko vielu. Amerikāņus aizrāva Šervūda silti un autentiski uztvertā Amerikas pasaule.

Viņi zināja, ka piem., Kerola Kennikota nav tik liela literārā varone kā Emma Bovari, bet tā šķita pēdējai ļoti tuva un radnieciska. Galvenais — isti, dzīvi, tipiski amerikāņi no visplašākajiem sabiedrības slāņiem uznāca lielās starptautiskās literārās pasaules skatuvē, kļuva tās sastāvdaļa. Un tad sekoja viens darbs pēc otra, viens svaigs literārs varonis pēc otra. Tur bija Bots Mek Gregors, Maršējošs ļaudis (Marching Men), kas sacēlas pret strādnieku šķiras netirību un postu. Šādi cīnītāji beidzot sasniedz labklājību un varu, bet tikai, lai fabriku pasaules ļaudis ievadītu drošas solidaritātes pasaulē, kur ļaudis uzticīgi vienmēr varēs kopā soļot. Pret materiālo pasauli sacēlas arī citi viņa varoņi, kā Uindija Mek Fersena dēls, kas jūt riebījumu pret bagātībām, kuņas viņi ieguvuši. Veikalnieki, kā Džons Uebsters Vairākās laulības (Many Marriages) sacēlas pret savām ģimenēm, un novieto gulamtelpā altāri, lai lūgtu Dievu tā priekšā. Ekstrāvagants mākslinieks Brjūss Daglejs Tumšajos smieklos (Dark Laughter) skrien projām no mājas, lai dzirdētu lieliskus, neapvaldītus nēģeru smieklus, godkāriģis uzņēmējs, kā Hjūdžs Mek Vejs darbā Nabaga baltais (Poor, White) izmīsumā raud par mašīnām, ko viņi gatavo. „Kad tu dzīvo bezmīlestības pasaulē, tad pārmet citiem bezmīlestības grēku“, saka autors Vairākās laulības. Pēdējā romānā Kits Brendons (Kit Brandon) viņš saka: „Ir kaut kas sayāds Amerikā, kaut kas, kas ļaudis pastāvīgi šķir vienu no otra“. Tā viņš nobeidz ar to pašu toni, kā sācis pirms 25 gadiem, kad Uindija Mek Fersona dēls jautā, kādēļ viņš neiegūst to, ko viņš grib, un Mek Gregors liek ļaudīm kaut kur soļot, kaut kur, kur vēl nekā nav. Andersona darbos, arī šeit neuzskaitītajos, kā, piem., Es esmu ģekis (I'm a Fool), autobiografiskajā Darvā (Tar), Olas triumfā (The Triumph of the Egg), Es gribu zināt, kādēļ? (I Want to Know Why), Svefā pilsetā (In a Strange Town) u. c., visur ir kaut kas nedefinējams, mutuļojošs, bez noteikta mērķa. Viņš ir liels vizionārs, aprbrinotājs, bet apbrins pārvēršas transā. Bet ne jau viņa vīzija te vainīga, bet visa cilvēciskā situācija, kas to rāda, un kurā viņš pārāk dziļi iestieģis. Savās Atmiņās (Memoirs) viņš raksta: „Man vajadzētu rakstīt grāmatu par gara attīstību un fantāziju. Fakti mani neinteresē. Es nevaru atcerēties datus. Ja man jānodarbojas ar faktiem, man jāsāk melot. Tādēļ es nevaru to.“ Kāzins saka, ka konvencionālā pasaule viņam šķiet tikai krāpšana, kas iemūžināta mazos, bailīgos ļautiņos. Istenība ir kaut kur dziļāk, tā ir cilvēkos pašos. Jau minētajā Stāstnieka stāstā viņš saka: „Es sāku ticēt, ka patiesā mūsu dzīves vēsture ir tikai acumirkļu vēsture. Tikai retos acumirkļos mums ir vēlēts dzīvot.“ Tā kā mūsu dzīve ir tikai acumirkļu dzīve, tad dzīves sapnis jāiemūžina tādos romānos, kas

lauž konservatīvos romāna likumus un struktūru, jārada jauna romāna forma, kas tver acumirkļus, bezgalīgo, nepārtraukto plūsmu un sapņaino pasivitāti. Rakstnieka uzdevums ir iejusties apkārtējās dzīves pulsācijā, šīs dzīves veidojumos, fiksēt to. Tam piejauca arī rakstnieka fantazijas un iejūtas momenti. Andersons sajūsmināts par valodu, par tās bezgalīgajām izteiksmes iespējamībām. Kādā vietā viņš izsauc: „Vārdi ir viss. Es zvēru, ka neesmu zaudējis ticību vārdiem“. Viņš nezaudē ticību rakstnieka sūtībai, Viņš cenšas iejusties apkārtējā pasaulē, atšifrēt to, atklāt tās dziļākās norises. Viņu interesē neapzinātais, dvēseles dzīve, seksuālie dzinuli kā cilvēciskās būtības spēks; tās visas ir drošas, cēlas, nevainīgas un nepavisam rafinētas intereses. Dzīve, kādu viņš skatīja, bija tikai acumirkļu nepārtraukta seka, bet acumirkļi viņam neapvienojas, un arī pati dzīve neapvienojas. Viņš to apzinās un cieš. Viņš jūt, ka nespēj un nespēj izteikt to, kas vēl būtu jāpasaka. Tā ir viņa traģēdija, viņa pārāk lielā cenšanās iejusties pašos dzīves

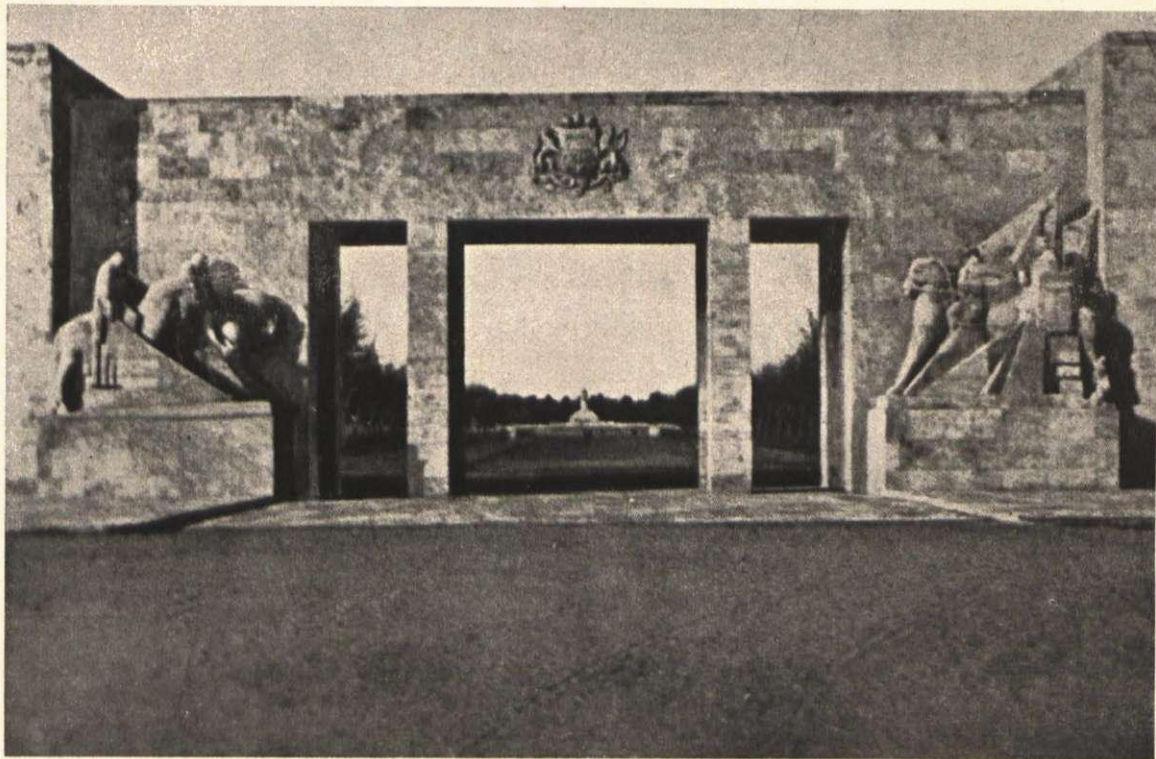
pamatos, visu izteikt, visu saprast un izjust, un pārāk dziļā mīlestība pret valodas iespējām un pret vārdiem. Kādā vietā viņš pasaka: „Es esmu vārdu kalps. Vārdus, kas man ir, es lieku uz papīra“. Rakstīšana ir viņa dzīves nepieciešamākā vajadzība, viņa dzīves saturs. Viņš mira 1941. g. 8. martā Panamā, Kubā, brauciena laikā uz Dienvidameriku. Freda Kirchveja (Kirchwey), Nation izdevēja, kādā vietā šī kara laikā, rakstīja par viņu: „Es nevaru iedomāties nevienu citu sūtni Latīņu Amerikai, kas, bez šaubām, visdabīgāk izteiktu to raksturīgo, kas mums patiek prasīt mūsu zemei: humoru un draudzību, drosmi un demokrātisku garu, kas audzēja spēcīgumu“. Te ir īsi un skaidri noraksturots lielais amerikānis, bet raksturojumam būtu vēl jāpievieno viņa tieksme uz zināmu misticismu, ko' nav pamanījuši paši amerikāņi. To parāda arī tagad latviski tulkotais viņa traģiski skaistais stāsts Nāve mežā (Death in the Woods).

E. Andersons

Permitted by Military Government and UNRRA

Editor — atb. redaktors V. Mežezers, redaktors prof. Dr. phil. L. Bērziņš
Vircburgas Centrālās nometnes komitejas apgāds „Ceļš“

Druck: Konrad Triltsch, Druck- und Verlagsanstalt Würzburg
(Unter Verwaltung der Militär-Regierung.)

Kārlis Zāle

Brāļu kapu vārti